ORIGO

GENTIS ROMANAE

INCERTO AVCTORE

ET

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS DE AQVAE DVCTIbus vrbis Romae libri II.

PARISIIS,

Apud Egidium & Nicolaum Gillios, via D. Ioannis Lateranensis, sub signo trium coronarum

M.D.LXXXVIII.

ORIGO
GENTIS ROMANAE
IANO ET SATVRNO CONDITORIBVS, PER SVCCEDENTES SIBIMET REGES, VSQVE

ad Consulatum decimum Constantij, digesta ex autoribus Verrio Flacco, Antiate (vt quidem idem Verrius maluit dicere quam Antia) tum ex Annalibus Pontificum; dein Cnaeo Egnatio Veratio, Fabio Pictore, Licinio Macro, Varrone, Caesare, Tuberone, atque ex omni priscorum historia; proinde vt quisque neotericorum asseuerauit: hoc est, & Liuius, & Victor Afer.

PRIMVS in Italiam creditur venisse Saturnus, vt etiam Maronis Musa testatur illis versibus: *Aeneid viii Versu 319.*

Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exsul ademptis.

TANTA autem vsque id tempus antiquorum hominum traditur fuisse simplicitas, vt venientes ad se aduenas, qui modo consilio ac sapientia praediti, ad instruendam vitam, formandosque mores aliquid conferrent, quod eorum parētes, atque originem ignorabant; caelo & terra editos, non solum ipsi crederent; verumetiam posteris affirmarent. veluti hunc ipsum Saturnū, quem Caeli & Terrae filium esse dixerunt. Quod cum ita existimetur, certum tamen est priorē Ianum

in Italiam deueniſſe:ab eoque poſtea venientem exceptum eſſe Saturnum. Vnde Intelligendum eſt Virgilium quoque non ignoratione veteris hiſtoriae, ſed ſuo more *primum* dixiſſe Saturnū, non ante quem nemo ſed *principem*: vt

Aeneid. 1 — *Troiae primus ab oris*

Cvm proculdubio conſtet ante AEneā priorē Antenorem in Italiam eſſe peruectum, eumque non in ora litori proxima;ſed in interioribus locis,id eſt,Illyrico vrbē Patauiū cōdidiſſe, vt quidē idem Virg. illis verſibus ex perſona Veneris, apud Iouē de aerumnis AEneae ſui conquerētis

Aeneid. 1 Verſ.244.

Antenor potuit mediis elapſus Achiuis
Illiricos penetrare ſinus,atque intima tutus,&c

Qvare autem addiderit *tutus*, ſuo loco pleniſſime annotauimus in commentatione, quam hoc ſcribere coepimus, cognita ex eo libro, qui inſcriptus eſt,De origine Patauina.Itaque nunc, *Primus*, ex ea quoque ſignificatione eſt, e qua illud in ſecundo AEneidos, de enumeratione eorum qui equo Durio digrediebantur: Nā cū nominaſſet* Theſſandrū, Stelenū,Vlyxē, Athamāta, Thoanta,Neoptolemum; poſt intulit, *Primuſque Machaon* De quo quaeri poteſt ;Quomodo poteſt *primus* dici,poſt tantos qui ſupradicti ſunt? Verū intelligemus *primum* pro principe, vel quia id (ad perfectum) illis temporibus circa peritiam medicae artis praecipuus fuiſſe traditur.Sed vt ad propoſitū reuertamur, ferunt Creuſam Ereithei Regis Athenienſium filiam ſpecioſiſſimam, ſtupratam ab Apolline enixam puerum,eūque Delphos olim educandum eſſe miſſum:ipſam vero a

[Margin: * Tiſandrū — *Virg. verſu 261.* — *fort. redundat*]

patre istarũ rerũ nescio, * Xipheo cuidã comiti collocatam. Ex qua cum ille pater non posset existere, Delphos eum petiisse ad consulendum oraculum, quomodo pater fieri posset: Tum illi Deum respondisse, vt quẽ postero die obuiã habuisset, eũ sibi adoptaret. Itaque supra dictũ puerũ, qui ex Apolline genitus erat, obuiam illi fuisse, eumque adoptatum. Cum adoleuisset non cõtentũ patrio regno, cũ magna classe in Italiã deuenisse, occupatoque mõte, vrbẽ ibidẽ cõstituisse, eãque ex suo nomine Ianiculũ cognominasse. Igitur Iano regnãte apud indigenas rudes, incultosque; Saturnus regno profugus, cũ in Italiã venisset, benigne exceptus hospitio est: ibique haud procul a Ianiculo arcẽ suo nomine Saturniã constituit: Isque primus agriculturã edocuit, ferosq; homines & rapto viuere assuetos, ad compositã vitam * eduxit. vnde Virgilius in octauo sic ait.

* Xutho alii

* all. copulatam

fort. traduxit

Haec nemora indigenae Fauni, Nymphaeq; tenebant
Gensque virum truncis, & duro robore nata
Quis neque mos, neque cultus erat: nec iungere tauros
Aut componere opes norant, aut parcere parto
Sed rami, atque asper victu venatus alebat

versu 314. * Haec loca v. cod.

OMISSOQVE Iano, qui nihil aliud quam ritũ colendorũ Deorum religionesque induxerat; se Saturno maluit annectere: qui vitã moresque feris etiã tũ mentibus insinuasse (dicitur, &) ad cõmunem vtilitatem, vt supra diximus, disciplinam colẽdi ruris edocuit; vt quidẽ indicant illi versus

deest in m s.

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesq; dedit; Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris

Aeneid 8. vers. 321

Istum etiam vsum signandi aeris, ac monetae in formã incutiendae ostendisse traditur: in qua ab vna parte caput eius imprimeretur; altera nauis, qua vectus illo erat. Vnde hodieque aleatores posito numo opertoque, optioné conlusoribus ponũt enunciandi quid putẽt subesse, caput, aut nauẽ: Quod nũc vulgo corrũpentes nauiã di dicũt. AEdes quoque sub cliuo Capitolino, in quo pecuniã conditam habebat, AErariũ Saturni hodieque dicitur. Verũ quia, vt supra dixim⁹, prior illuc Ianus aduenerat, cum eos post obitũ diuinis honoribus cumulandos censuissent; in sacris omnibus primũ locũ Iano detulerũt; vsque eo, vt etiã cum aliis Diis sacrificiũ fit, dato ture in altaria, Ianus prior nominetur, cognomẽto quoque addito Pater, secũdum quod noster cognomẽto sic intulit

Aeneid. 8 Vers. 357

Hanc Ianus Pater, hanc Saturnus condidit arcem

Ac subiicit

Iani culum huic, illi fuerat Saturnia nomen

Eique (eo quod mire praeteritorum memor, tum etiam futuri) dixerit

Lib. 7 Aeneid. Vers. 45

Rex arua Latinus & vrbes

Iam senior longa placidas in pace regebat –

Quo regnante, Troianos refert in Italiã deuenisse. Quaeritur quomodo Sallustius dicat, *Cũq; his Aborigines, genus hominũ agreste, sine legibus, sine imperio liberũ atque solutũ.* Quidã autẽ tradunt terris diluuio coopertis, passim multos diuersarũ regionum in mõtibus, ad quos cõfugerant, constitisse: ex quibus quosdã sedem quaerentes, peruectos in Italiam, Aborigines appellatos, Graeca scilicet appellatione, a cacuminibus mõtium* qui

initio Catilinaris

* s. quae illi ὄρη vocant

illi orae faciunt. Alij volunt eos, quod errãtes illo venerint, primo Aberrigines, poſt mutata vna littera, altera adempta, Aborigines cognominatos. Eos aduenientes Picus excepit, permiſſos viuere vt vellẽt: Poſt Picum regnauit in Italia Faunus, quẽ a fando dictũ volunt, quod is ſolet futura praecinere verſib. quos Saturnios dicimus: quod genus metri in vaticinatione Saturniae primum proditũ eſt. Sed vrbẽ *Saturnus cum in Italiã veniſſet, cõdidiſſe traditur. Eius rei Enn. teſtis eſt, cum ait *f. verſus

Verſibus quos olim Fauni vateſque canebant

HVNC Faunum plerique eundem Siluanum a ſiluis, Inuum deum: Quidam etiam Pana vel Pan eſſe, dixerunt.

Igitur regnante Fauno, ante annos circiter ſexaginta, quam Aeneas in Italiam deferretur. Euander Arcas Mercurij & Carmẽtis Nymphae filius, ſimul cum matre eodẽ venit: Quam quidã memoriae prodiderunt, primo Carmentim dictã: poſt Nicoſtraten, de carminibus; eo quod videlicet omnium litterarũ peritiſſima, futurorumq; prudens, verſibus canere ſit ſolita: adeo vt plerique velint, non tam ipſam a carmine Carmentã; quam carmina, a qua dicta eſſent, appellata: Huius admonitu trãſuectus in Italiam Euander, ob ſingularẽ eruditionẽ atque ſcientiã litterarũ, breui tẽpore in familiaritatẽ Fauni ſe inſinuauit: atque ab eo hoſpitaliter benigneque exceptus, nõ paruũ agri modũ ad incolẽdum accepit: quẽ ſuis comitibus diſtribuit, exaedificatis domiciliis in eo monte, quẽ primo tũ illi a Pallante Pallãteum, *al. Palapoſtea nos * Palatium diximus: Ibique Pani tinum

Deo fanum dedicauit: quippe is familiaris Arcadiae Deus est, teste etiam Marone qui ait

Georg. 3. Ver. 392

Pan Deus Arcadiae captam te Luna fefellit

E T item

Ecloga IV. vbi certet, legitur

Pan etiam Arcadia mecum si iudice cantet

PRIMVS itaque omnium EVĀDER Italicos homines legere & scribere edocuit, litteris partim quas ipse antea didicerat: Idéque fruges in Graecia primum inuentas ostendit; serendique vsum edocuit, terraeque excolendae gratia, primus boues in Italia iūxit. Eo regnante, forte Recaranus quidam Graecae originis, ingentis corporis, & magnarum virium pastor, quia erat forma & virtute ceteris antecellēs, Hercules appellatus, eodē venit. Cumque armēta eius circa flumen Albulā pascerentur, Cacus Euādri seruus, nequitiae versutus, & praeter cetera furacissimus, Recarani hospitis boues subripuit: ac ne quod esset indiciū auersas in speluncam attraxit: Cumque Recaranus vicinis regionibus peragratis, scrutatisque omnibus eiuscemodi latebris, desperasset inuenturū; vtcumque aequo animo dispendiū ferens, excedere his finibus constituerat: At vero EVĀDER excellentissimae iustitiae vir, postquam rem, vti acta erat, comperit, seruum noxae dedit, bouesque restitui fecit. Tum Recaranus sub Auentino Inuentori patri arā dedicauit, appellauitque Maximā, & apud eam decimā sui pecoris profanauit. Cumque ante moris esset, vti homines decimam frnctuū regibus suis praestarent; aequius sibi ait videri Deos potius illo honore impartiēdos esse, quā Reges; inde videlicet tractum, vt Herculi de-

cimam profanari mos esset, secũdum quod Plautus *In partem*, inquit, *Herculeaneam*, id est, decimã. Consecrata igitur ara Maxima, profanataque apud eam decima, Recaranus, eo quod Carmẽtis inuitata, ad id sacrũ non affuisset; sanxit ne cui feminae fas esset vesci ex eo quod eidẽ arae sacratũ esset: atque *ab ea re diuina feminae in totum remotae. Haec Cassius li. i. At vero in libris Põtificaliũ traditur: Hercules Ioue atque Alcmena genitus, superató Geruone, agens nobile armentũ, cupidus eius generis boues in Graecia instituendi; forte in ea loca venisse, & vbertate pabuli delectatus, vt ex lõgo itinere homines sui & pecora reficerentur, aliquandiu sedem ibi cõstituisse: Quae cum in valle, vbi nunc est Circus maximus, pascerentur; neglecta custodia, quod nemo credebatur ausurus violare Herculis praedam, latronem quendam regionis eiusdẽ magnitudine corporis & virtute ceteris praeualẽtem, octo boues in speluncam, quo minus furtum vestigiis colligi posset, caudis abstraxisse: Cumque inde Hercules proficiscens, reliquum armentũ, casu, praeter eandem speluncam, ageret; forte quadam inclusas boues transeuntibus admugisse, atque ita furtum detectum: Interfectoque Caco, Euandrum, re comperta, hospiti obuiam iuisse, gratãtem, quod tanto malo fines suos liberasset: Compertoque, quibus parentibus ortus esset Hercules, rem ita, vti erat gesta, ad Faunum pertulisse: Tum eum quoque amicitiam Herculis cupidissime appetisse. Quam opinionẽ sequi metuit noster Maro. Cum ergo Recaranus siue Hercules,

In Stich. vbi tamen legitur Dextera partẽ Hercul. & in Truculẽto, Act. 11.

*f. ob ea, vel itaque ab ea.

patri Inuentori aram Maximam consecrasset; duos ex Italia, quos eadem sacra certo ritu administranda edoceret, adsciuit. Potitium & Pinarium. Sed eorum Potitio, qui prior venerat ad comedenda exta admisso; Pinarius eo quod tardius venisset, posterique eius submoti: vnde hodieque seruatur: Nemini .·. Potitio Pinariae gentis in eis sacris vesci licet: Eosque alio vocabulo prius appellatos, nónulli volunt. Post vero Pinarios dictos ἀπὸ τοῦ πεινᾶν, quod videlicet ieiuni, ac per hoc esurientes ab eiusmodi sacrificiis discedant. Isque mos permansit vsque Appium Claudium Censorem, vt Potitiis sacra facientibus, vescentibusque de eo boue quem immolauerant, postquam inde nihil reliquissent, Pinarii deinde admitterentur. Verum postea Appius Claudius accepta pecunia Potitios illexit, vt administrationẽ sacrorũ Herculis, seruos publicos edocerent, necnon etiam mulieres admitterent. Quo facto, aiunt, intra dies triginta omnem familiam Potitiorũ, quae prior in sacris habebatur, extinctam, atque ita sacra penes Pinarios .·. resedisse, eosque tam religione quã etiam pietate edoctos, mysteria eiusmodi fideliter custodisse. Post Faunum Latino eius filio in Italia regnante, Aeneas, Ilio Achiuis prodito ab Antenore, aliisque Principibus, cum prae se Deos penates, patrẽque Anchisen humeris gestãs, necnon & paruulum filiũ manu trahens, noctu excederet; orta luce cognitus ab hostibus, eo quod tãta onustus pietatis sarcina erat, nõ modo a nullo interpellatus; sed etiã a rege Agamemnone quo vellet, ire permissus,

.·. Quid si Patritio?

.·. f. rediisse.

Idam petit: ibique nauibus fabricatis, cum multis diuersi sexus, oraculi ammonitu Italiã petit: vt docet Alexander Ephesius lib. i. belli Marsici. At vero Lutatius non modo Antenorem, sed & iam ipsum AEneã proditorem patriae fuisse tradit: Cui cum a rege Agamemnone permissum esset ire quo vellet, & humeris suis, quod potissimum putaret, hoc ferret; nihil illũ praeter Deos penates, & patrem, duosque paruulos filios, vt quidam tradunt, vt vero alii, vnum, cui Iulo cognomen, post etiam Ascanio fuerit, secum extulisse: Qua pietate motos Achiuorum principes remisisse vt reuerteretur domum; atque inde f. permiss. omnia secum quae vellet, auferret. Itaque eum magnis cum opibus, pluribusque sociis vtriusque sexus a Troia digressum, longo mari emenso per diuersas terrarum oras in Italiam deuenisse: Ac primum Thraciam appulsum, AEnum ex suo nomine condidisse: Dein cognita Polymnestoris perfidia ex Polydori nece, inde digressum, peruectumque ad insulam Delum, atque illinc ab eo Lauiniam Anii sacerdotis Apollinis filiam in matrimonium adscitam, ex cuius nomine *Lauinia littora* appellata. Postquam is multa maria permensus, appulsus sit ad Italiae promõtorium, quod est in Baiano, circa Auerni lacum; ibique gubernatorem Misenum morbo absumtum, sepultum ab eo: ex cuius nomine vrbem Misenon appellatam, vt etiam scribit Caesar Põtificalium lib. i. Qui tamen hunc Misenum non gubernatorem, sed tubicinẽ fuisse tradit. Inde nõ immerito vtrãque opinionem secutus Maro sic intulit:

[*Aeneid. VI. vers. 232.*]

At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaque arma viro, remumque tubamque.

QVAMVIS auctore Homero, quidam asserant tubae vsum Troianis temporibus etiam* tunc [*f. tum] ignoratum. Addunt praeterea quidam AEneam in litore Euxini cuiusdam comitis matrem, vltimo aetatis affectam, circa stagnum, quod est inter Misenon Auernumque extulisse, atque inde loco nomen inditum, qui etiam nunc Euxinius sinus dicitur: cumque comperisset ibidem Sibyllam mortalibus futura praecinere, in opido quod vocatur Cimbariotis, venisse eo sciscitatum de statu fortunarum suarum: aditisque fatis, vetitum ne is cognitam in Italia sepeliret Prochytam, cognatione sibi coniunctam, quam incolumem reliquerat. Et postquam ad classem rediit, reperitque mortuam, in insula proxima sepelisse, quae nunc quoque eodem est nomine, vt scribunt Vulcatius, & Acilius Piso. Inde profectum peruenisse in eum locum [*Vir. VII. Aen. initio.*] qui nunc portus Caietae appellatur, ex nomine nutricis eius quam ibidem amissam sepeliit. At vero Caesar & Sempronius aiunt, Caietae cognomen fuisse, non nomen: ex eo scilicet inditum, quod eius consilio impulsuque matres Troianae taedio longi* nauigii [**pro*, nauigationis longae.] classem ibidem incenderint, Graeca scilicet appellatione ἀπὸ τοῦ καίειν, quod est incendere. Inde ad eam Italiae oram [*Vide Virg. V. Aeneid.*] quae ab arbusto eiusdem generis, Laurens appellata est, Latino regnante, peruectum cum patre Anchise, filioque & ceteris suorum; nauibus egressum, in litore accubuisse, consumptoque quod fuerat cibi, crustam etiam de farreis mensis, quas sa-

cratas secum habebat, comedisse. Tum Anchisa conijciente illam esse miseriarum errorisque finem; quippe meminerat, Venerem sibi aliquando praedixisse, cum in externo litore esurie cōpulsi, sacratasque mensas inuasissent, illum condendae sedis fatalem locum fore: Scrofam etiam incientem; quam cum e naui produxissent, vt eā immolarent, & se ministrorum manibus eripuisset; recordatum AEneam, quod aliquando ei responsum esset, vrbi condendae quadrupedem futuram ducem: Tum simulacris Deorum Penatiū, prosecutum, atque illum vbi illa procubuit, enixaque est porculos triginta; ibidem auspicatum; .·. postquam Lauinium dixit; vt scribit Caesar li. i. & Lucatius li. ii. At vero Domitius non orbes farreos, vt supra dictum est, sed mensarum vice sumēdi cibi gratia apium, cuius maxima erat ibidem cōpia, fuisse substratum, quod ipsum cōsūptis aliis eduliis eos comedisse: Ac post subinde intellexisse illas esse mensas, quas illos comesturos praedictum esset. Cum interim immolata sue in litore sacrificium perageret, traditur forte aduertisse Argiuam classem, in qua Vlyxes erat: cumque vereretur ne ab hoste cognitus periculū subiret, itemque rem diuinam interrumpere summum nefas duceret, caput velamento obduxisse, atq; ita pleno ritu sacra perfecisse: unde posteris traditum morem ita sacrificandi, vt scribit Marcus Octauius lib. i. At vero Domitius lib. i. docet sorte Apollinis Delphici monitum AEneā, vt Italiam peteret, vbi duo maria inuenisset, prādiumque cum mensis comesset, ibi vrbem vti cō-

.·.f.postq;

deret. Itaque egressum in agrum Laurentem cum paululum e litore processisset, peruenisse ad duo stagna aquae salsae, vicina inter se: ibique cum se lauisset, ac refectum cibo cum apium quoque, quod tunc vice mensae substratum fuerat, consumsisset, existimantem proculdubio illa esse duo maria, quod in illis stagnis aquae marinae species esset, mensasque quae erant ex stramine apij comestas; vrbem in eo loco condidisse; eamque quod in stagno lauerit, Lauinium cognominasse. Tum deinde a Latino Rege Aboriginum, data ei, quae incoleret, iugera quingenta. At Cato in Origine generis Romani ita docet: Suem triginta porculos peperisse in eo loco vbi nunc est Lauinium: cumque AEneas ibi vrbem condere constituisset, propterq; agri sterilitatē metueret; per quietem ei visa Deorum Penatum simulacra, adhortantium vt perseueraret in condenda vrbe quam coeperat: nam post annos totidem, quot fetus illius suis essent, Troianos in loca fertilia atque vberiorem agrum transmigraturos, & vrbem clarissimi nominis in Italia condituros. Igitur Latinum Aboriginum Regem, cum ei nunciatum esset, multitudinem aduenarum classe aduectā, occupauisse agrum Laurentem: aduersum subitos inopinatosque hostes incunctanter suas copias eduxisse: Ac prius quam signum dimicādi daret, animaduertisse Troianos militariter instructos: cum sui lapidibus ac sudibus armati, tum etiā veste aut pellibus quae eis integumento erant, sinistris manibus inuolutis, processissent. Itaque suspenso certamine per colloquium inquisito, qui

essent, quidue peterent: vtpote qui in hoc consilium auctoritate numinum cogebatur: namque extis ac somniis saepe ammonitus erat, tutiorem se aduersum hostes fore, si copias suas cum aduenis coniunxisset. Cumque cognouisset AEneam & Anchisem bello ·.· patrio pulsos, cum simulacris Deorum errantes sedem quaerere; amicitiã foedere inisse, dato inuicem iureiurãdo, vt communes quoque hostes, amicosue haberẽt: Itaque coeptum a Troianis muniri locũ, quem AEneas ex nomine vxoris suae, Latini Regis filiae, quae iam ante desponsata Turno Herdonio fuerat, Lauinium cognominauit: At vero Amatam Latini Regis vxorem, cum indigne ferret, Lauiniam, repudiato Turno consobrino suo, Troiano aduenae collocatam, Turnum ad arma concitauisse, eumque mox coacto Rutulorũ exercitu, tetendisse in agrum Laurentem, & aduersus eum Latinum pariter cum AEnea progressum, inter proeliantes circumuentum occisumque. Nec tamen amisso socero AEneas Rutulis obsistere desiit, namque & Turnum interemit. Hostibus fusis fugatisque victor, Lauinium se cum suis recepit, consensuque omnium Latinorum Rex declaratus est: vt scribit Lucatius libro tertio. Piso quidem Turnum matruelem Amatae fuisse tradit: interfectoque Latino, mortem ipsam sibimet consciuisse. Igitur AEneam occiso Turno, rerum potitum cum adhuc irarum memor Rutulos bello persequi instituisset, illis sibi ex Etruria auxiliũ Mezentii Regis Agillaeorum adsciuisse, ac implorauisse, pollicitos si victoria parta foret,

·.· f. patria

omnia quae Latinorum eſſent, Mezentio ceſſura. Túc AEneam quod copiis inferior erat, multis rebus, quae neceſſario tuendae erant, in vrbẽ comportatis, caſtra ſub Lauinio collocaſſe: praepoſitoque his filio Euryleone ipſum electo ad dimicandum tempore, copias in aciem produxiſſe, circa ∴ Numici fluminis ſtagnum: vbi cum acerrime dimicaretur, ſubitis turbinibus inſuſcato aere, repente caelo tantũ imbrium effuſum, tonitrubus etiam cõſecutis, flammarumque fulgoribus, vt omnium non oculi modo praeſtinguerentur, verumetiam mentes quoque confuſae eſſent: cumque vniuerſos vtriuſque partis dirimẽdi proelia cupiditas ineſſet, nihilominus in illa tempeſtatis ſubitae confuſione interceptum AEneam, nuſquam deinde cõparuiſſe. Traditur autem non prouiſo quod propinquus flumini eſſet, ripa depulſus, forte in fluuium decidiſſe, atque ita proeliũ diréptum: Dein poſt apertis fugatisque nubibus cum ſerena facies effulſiſſet; creditum eſt viuum eum caelo abſumptum. Idẽque tamen poſt ab Aſcanio, & quibuſdam aliis viſus affirmatur ſuper Numici ripam, eo habitu armiſque quibus in proelium proceſſerat. Quae res immortalitatis eius famam confirmauit. Itaque illi eo loco templum conſecratum, appellarique placuit, Patrem indigetem. Dein filius eius Aſcanius, idem qui Euryleo, omnium Latinorũ iudicio Rex appellatus. Igitur ſummam imperii Latinorũ adeptus Aſcanius, cum continuis proeliis Mezentium perſequi inſtituiſſet, filius eius Lauſus collem Lauiniae arcis occupauit. Cũque id

∴ al. Numicij

id oppidũ circumfusis omnibus copiis regis teneretur, Latini legatos ad Mezentiũ miserũt sciscitatum, qua conditione in deditionem eos accipere vellet: cũque ille inter alia onerosa illud quoque adiiceret, vt omne vinum agri Latini aliquot annis sibi inferretur; consilio atque auctoritate Ascanii placuit ob libertatẽ mori potius, quam illo modo seruitutẽ subire. Itaque vino ex omni vindemia Ioui publice voto, consecratoq;, Latini vrbe eruperunt; fusoque praesidio, interfectoque Lauso, Mezentiũ fugã facere coegerunt. Is postea per legatos amicitiã societatẽque Latinorum impetrauit; vt docet Lucius Caes. lib. j. Itẽ que Aulus Postumius in eo volumine quod de aduentu Aeneae cõscripsit atque dedit. Igitur Latini Ascaniũ ob insignem virtutẽ non solum Ioue ortũ crediderunt, sed etiã per diminutionẽ, declinato paululum nomine primo Iobũ, dein postea Iulum appellarunt: a quo Iulia filia manauit; vt scribunt Caesar lib. 11. & Cato in Originibus. Interim Lauinia ab Aenea grauida relicta, metu, veluti insecuturi se Ascanij, in siluam profugit, ad magistrum patrij pecoris, Tyrrhum, ibique enixa est puerũ, qui a loci qualitate Siluius est dictus. At vero vulgus Latinorum existimans clã ab Ascanio interfectam, magnã ei inuidiam conflauerat, vsque eo, vt armis quoque ei vim denunciaret. Tum Ascanius iureiurando se purgãs, cum nihil apud eos proficeret, petita dilatione ad inquirẽdum, iram praesentem vulgi aliquantulum fregit; pollicitusque est, se ingentibus praemiis cumulaturum eum qui sibi Lauiniam inuestigasset: Mox recuperatam cum filio in vrbem Lauiniũ reduxit, dilexitque honore materno. Quae

res rurſum ei magnum fauorem populi conciliauit, vt ſcribunt Caius Caeſar, & Sex. Gellius in Origine gentis Romanae. At vero alij tradunt, quod cum Aſcanius ab vniuerſo populo ad reſtituendam Lauiniam cogeretur, iuraretque ſe neque interemiſſe, neque ſcire vbi eſset, Tyrrhum petito ſilentio in illa concionis frequentia profeſſum indicium, ſi ſibi, Lauiniaeque, pueroque ex ea nato fides incolumitatis daretur; tumque eum accepta fide Lauiniam in vrbem cum filio reduxiſse: Poſt haec Aſcanius completis in Lauinio triginta annis, recordatus nouae vrbis condendae tempus aduenifse, ex numero porcorum quos pepererat ſus alba, circumſpectis diligenter finitimis regionibus, ſpeculatus montem editum qui nunc ab ea vrbe, quae in eo condita eſt, Albanus nuncupatur, ciuitatem communit: eamque ex forma quod ita in lōgum porrecta eſt, Longam; ex colore ſuis Albam cognominauit. Cumque illuc ſimulacra Deorum Penatium tranſtuliſset; poſtridie apud Lauinium apparuerunt: Rurſuſque relata Albam, appoſitiſque cuſtodibus neſcio quantis, ſe Lauinium in priſtinam ſedem identidem receperunt: Itaque tertio nemo auſus eſt amouera ea, vt ſcriptum eſt in Annali Pontificum IV. lib. Cincij & Caeſaris ij. Tuberonis I. At Aſcanius poſtquam exceſſiſset e vita, inter Iulum filium eius, & Siluium Poſtumum, qui ex Lauinia genitus erat, de obtinendo imperio orta contentio eſt, cum dubitaretur an Aeneae filius, an nepos potior eſset; permiſsa diſceptatione eius rei ab vniuerſis Rex Siluius declaratus eſt. Eiuſdem poſteri omnes cognomento Siluij,

vſque ad conditam Romam, Albae regnauerunt: vt eſt ſcriptum Annalium pontificalium lib. IIII. Igitur regnante Latino Siluio Coloniae deductae ſunt Praeneſte, Tibur, Gabij, Tuſculum, Cora, Pometia, Locri, Cruſtumium, Camena, Ronillae, ceteraque oppida circumquaque. Poſt eum regnauit Tiberius, Siluius, Siluij filius. Qui cum aduerſus finitimos bellum inferentes copias eduxiſſet, inter procliantes depulſus in Albulam flumen, deperiit; mutandique nominis exiſtit cauſſa: vt ſcribunt Lucius Cincius lib. I. Lucatius lib. III. Poſt eum regnauit Aremulus Siluius: qui tantae ſuperbiae non aduerſum homines modo, ſed etiam Deos fuiſſe traditur, vt praedicaret ſe ſuperiorẽ eſſe ipſo Ioue, ac tonante caelo militibus imperaret, vt telis clypeos quaterent: dictaretque clariorem ſonum ſe facere. Qui tamen praeſenti affectus eſt poena: nam fulmine ictus, ruptuſque turbine in Albanum lacum praecipitatus eſt, vt ſcriptum eſt Annalium lib. VI. & Epitomarum Piſonis II. Aufidius ſane in Epitomis, & Domitius lib. I. non fulmine ictum, ſed terrae motu prolapſum, ſimul cum eo Regiam in Albanum lacum tradunt. Poſt illum regnauit Auentinus Siluius: Iſque finitimis bellum inferentibus in dimicando circumuentus, ab hoſtibus proſtratus eſt: ac ſepultus circa radices montis, cui ex ſe nomen dedit: vt ſcribit Iulius Caeſar lib. II. Poſt eum Siluius Procas rex Albanorum, duos filios Numitorem & Amulium aequis partibus haeredes inſtituit. Tum Amulius in vna parte regnum tantummodo, in altera totius patrimo-

nij ſummam atque omnem paternorum bonorum ſubſtantiam poſuit, fratrique Numitori, qui maior natu erat, optionem dedit, vt ex his, vtrum mallet, eligeret. Numitor cum priuatum omne cum facultatibus regno praetuliſſet; Amulius regnũ obtinuit: Quod vt firmiſſime poſſideret, Numitoris fratris ſui filiũ in venando interimendũ curauit: Tum etiã Rheam Siluiam eius ſororẽ ſacerdotẽ Veſtae fieri iuſſit, ſimulato ſomnio quo ammonitus ab eadẽ Dea eſſet, vt id fieret: Cũ re vera ita faciendum ſibi exiſtimaret; periculoſum ducẽs, ne quis ex ea naſceretur, qui auitas perſequeretur iniurias: vt ſcribit Valerius Antias lib. 1. At vero Marcus Octauius, & Licinius Macer tradunt Amuliũ patruum Rheae ſacerdotis, amore eius captum, nubilo caelo obſcuroque aere, cũ primum illuceſcere coepiſſet in vſum ſacrorum aquã petenti inſidiatũ, in luco Martis cõpreſſiſſe eã: tum exactis menſibus geminos editos. Quod cum cõperiſſet celandi facti gratia per ſcelus cõcepti; necari iuſſit ſacerdotẽ; partum ſibi exhiberi: Tumque Numitorẽ ſpe futurorũ; quod hi ſi adoleuiſſent, iniuriarum ſuarum quandoque vltores futuri eſſent, alios pro eis ſubdidiſſe, illoſque ſuos veros nepotes Fauſtulo paſtorum magiſtro dediſſe nutriendos. At vero Fabius Pictor lib. j. & Vennonius ſolito, inſtitutoque egreſſam virginem, in vſum ſacrorũ aquam petitum ex eo fonte qui erat in luco Martis, ſubito imbribus tonitrubuſque, quae cum illa erant, diſiectis, a Marte compreſſam; conturbatamque: Mox recreatã cõſolatione Dei, nomẽ ſuum indicãtis, affirmãtiſque ex ea natos dignos patre euaſuros. Primum igitur Amulius Rex, vt cõperit Rheã Siluiam

ſacerdotẽ peperiſſe geminos, protinus imperauit deportari ad aquam profluentem atque eo abiici. Tum illi, quibus id imperatum erat, impoſitos aluco pueros, circa radices montis Palatij in Tiberim, qui tum magnis imbribus ſtagnauerat, abiecerunt: eiuſque regionis ſubulcus Fauſtulus, ſpeculatus exponentes, vt vidit relabente flumine alueum, in quo pueri erant, obhaeſiſſe ad arborem fici, puerorumque vagitu lupam excitam, quae repente exierat, primo lambitu eos deterſiſſe, dein leuandorum vberum gratia mammas praebuiſſe; deſcendit ac ſuſtulit, nutriendoſque Accae Larentiae, vxori ſuae dedit: vt ſcribunt Ennius lib. 1. & Caeſar 11. Addunt quidam Fauſtulo inſpectante, picum quoque aduolaſſe, & ore pleno cibũ pueris ingeſſiſſe: Inde videlicet lupum picumque Martiae tutelae eſſe: Arborẽ quoque illam, Ruminalẽ dictam, circa quam pueri abiecti erãt: quod eius ſub vmbra pecus acquieſcens meridie ruminare ſit ſolitum. At vero Valerius tradit pueros ex Rhea Siluia natos Amulium regẽ Fauſtulo ſeruo necandos dediſſe: ſed eum a Numitore exoratum ne pueri necarentur, Accae Larẽtiae amicae ſuae nutriẽdos dediſſe: quam mulierẽ, eo quod pretio corpus eſſet vulgare ſolita, Lupã dictam. Notum quippe ita appellari mulieres quaeſtũ corpore facientes: vnde & eiuſmodi loci in quibus hae cõſiſtunt, Lupanaria dicta. Cum vero pueri liberalis diſciplinae capaces facti eſsẽt, Gabiis Graecarum Latinarũque litterarum ediſcendarum gratia cõmoratos; Numitore auo clam omnia ſubminiſtrante: Itaque vt primum adoleuiſſent, Romulũ indicio edu-

catoris Fauſtuli cõperto, qui ſibi auus, quae mater fuiſſet, quidue de ea factum eſſet; cum armatis paſtoribus Albam protinus perrexiſſe, interfectoque Amulio, Numitorem auum in regnum reſtitutum, Romulum autẽ a virium magnitudine appellatum: nam Graeca lingua ῥώμην virtutem dici certum eſt: Alterum vero Remum dictum, videlicet a tarditate: quippe talis naturae homines ab antiquis Remores dicti.

Igitur actis, quae ſupra diximus, re diuina facta, in loco qui nunc Lupercal dicitur, ludibundi diſcurrerant, pellibus hoſtiarum occurſantes quoſque ſibimet verberantes: vtque ſollemne ſacrificium ſibi, poſteriſque id eſſet, ſanxerunt, ſeparatimque ſuos appellauerunt, Remus Fabios, Romulus Quintilios: quorum vtrumque nomen etiamnum in ſacris manet. At vero lib. I I. Pontificalium proditur, miſſos ab Amulio, qui Remum pecorum paſtorem attraherent; cum non auderent ei vim afferre, oportunum tempus ſibi ad inſidiandum nactos, quod tum Romulus aberat, genus luſus ſimulaſſe, quinam eorum, manibus poſt terga ligatis, lapidem quo lana penſitari ſolebat mordicus ſublatum, quam longiſſime perferret: Tum Remum fiducia virium in Auentinum vſque ſe perlaturum ſpopondiſſe: Dein poſtquam vinciri ſe paſſus eſt, Albam abſtractum. Quod poſtquam Romulus cõperiſſet, coacta paſtorum manu, eaque in centenos homines diſtributa, perticas manipulis foeni varie formatis in ſummo iunctas, dediſſe: quo facilius eo ſigno ſuum quiſque ducem ſequeretur. Vnde inſtitutum vt poſtea milites qui eiuſdem ſigni eſſent,

Manipulares dicerentur. Itaque ab eo oppreſſo Amulio, fratrem vinculis liberatum, auum regno reſtitutum. Cum igitur inter ſe Romulus & Remus de condenda vrbe tractarent, in qua ipſi pariter regnarent, Romuluſque locum, qui ſibi idoneus videretur, in monte Palatino deſignaret, Romamque appellari vellet: Contraque item Remus in alio colle, qui aberat a Palatio milibus quinque, eundemque locum ex ſuo nomine Remuriam appellaret, neque ea inter eos finiretur contentio; auo Numitore arbitro adſcito, placuit diſceptatores eius controuerſiae immortales Deos ſumere: ita vt vtri eorum priori ſecunda auſpicia obueniſſent, vrbem conderet: eamque ex ſuo nomine nuncuparet, atque in ea regni ſummam teneret. Cumque auſpicaretur Romulus in Palatio, Remus in Auentino, ſex vultures pariter volantes, a ſiniſtra Remo prius viſos: tumque ab eo miſſos qui Romulo nunciarent, ſibi iam data auſpicia, quibus condere vrbem iuberetur: Itaque maturaret ad ſe venire. Cumque ad eum Romulus veniſset, quaeſiſsetque quaenam illa auſpicia fuiſsent, dixiſsetque ille, ſibi auſpicanti ſex vulturios ſimul apparuiſse. At ego, inquit Romulus, iam tibi duodecim demonſtrabo: Ac repente duodecim vultures apparuiſse ſubſecuto caeli fulgore pariter tonitruque. Tum Romulus, Quid, inquit, Reme affirmas priora, cum praeſentia intuearis? Remus poſtquam intellexit ſeſe regno fraudatum: Multa, inquit, in hac vrbe temere ſperata atque praeſumta, feliciſſime prouentura ſunt. At vero Licinius Macer lib. 1. docet contentionis illius perniciosum exitum fuiſſe, namque ibidem obſi-

ſtentes Remum & Fauſtulum interfectos. Contra Egnatius lib. i. In ea contentione non modo Remum non eſſe occiſum, ſed etiam vlterius a Romulo vixiſſe tradit. Sed horum omnium opinionibus diuerſis repugnat noſtrae memoriae proclamans hiſtoria Liuiana, quae teſtatur quod auſpicato Romulus ex ſuo nomine Romam vocauit: cumque muniret moenibus, edixit, ne quis vallum tranſſiliret: quod Remus irridens tranſſiliuit, & a Celere Cẽturione rutro, vel raſtro fertur occiſus. Romulus aſylum conuẽnis *cet.*

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS DE AQVAEDVCTIBVS VRBIS ROMAE,

LIBER PRIMVS.

CVM omnis res ab Imperatore delegata intentiorem exigat curam, & me ſeu naturalis ſolicitudo, ſeu fides ſedula nõ ad diligentiam modo, verum ad amorẽ quoque commiſſae inſtigent, ſitque mihi nunc ab Nerua Auguſto, neſcio diligentiore an amantiore Reipub. Imperatore, aquarum iniunctũ officium, tum ad vſum, tum ad ſalubritatem, atque etiam ad ſecuritatem vrbis pertinens, adminiſtratũ per principes ſemper ciuitatis noſtrae viros, primũ ac potiſſimum exiſtimo, ſicut in caeteris negociis inſtitueram, noſſe quod ſuſcepi. Neque enim vllum omnis actus certius fundamentum crediderim, quã quae facienda quaeque vitanda ſint poſſe decernere. Nam quid viro tam indecorum & intolerabile, quam delegatũ officium ex adiutorum agere praeceptis (quod fieri neceſſe eſt, quoties imperitia praeceſſit eius cui decernitur vſus) quorum etſi neceſſariae partes ſunt, tamen ad miniſterium vt manus quaedam & inſtrumentũ agentis eſſe debent? Quapropter ea quae ad vniuerſam rem pertinentia contrahere potui, more iam per multa mihi officia ſeruato, in ordinem & velut in corpus deducta in hunc Commentarium contuli, quem pro formula admi-

niſtrationis reſpicere poſſem. In aliis autem libris, quos poſt experimenta & vſum compoſui, antecedentium res acta eſt, in hoc vero & inſequentium, cuius fortaſſe pertinebit & ad ſucceſſorem vtilitas. Sed cum inter initia adminiſtrationis meae ſcriptus ſit, in primis ad meam inſtitutionem regulamque proficiet. Ac ne quid ad totius rei pertinens notitiam praetermiſiſſe videar, nomina primū aquarū, quae in vrbem Romam influunt, ponam, tum per quos quaeque earum, & quibus Cōſulibus, & quoto poſt vrbem conditam anno perductae ſint: deinde quibus ex locis & a quoto miliario duci coepiſſent, quantum ſubterraneo riuo, quantum ſubſtructione, quantum opere arcuato: poſt, altitudinem cuiuſque, modulorūque rationem, & ab illis erogationes, quantum extra vrbē, quantum intra, quiſque modus, cuique regioni pro ſuo modulo vnaquaeq; aquarū ſeruiat, quot caſtella publica priuataq; ſint, & ex his quantū publicis operibus, quantū muneribus (ita enim cultiores appellāt) quantum lacubus, quantū nomine Caeſaris, quantū priuatorū vſui beneficio principis detur, quod ius tuendarū ſit earū, qua cōtumaces afficiantur poena, ex lege, ſenatuſconſultis, & mandatis principum irrogata.

AB vrbe condita per annos CCCCXLI. contenti fuerunt Romani vſu aquarum, quas aut ex Tiberi, aut ex puteis, aut ex fontibus hauriebant. Fontium memoria cū ſanctitate adhuc extat, & colitur. Salubritatē enim aegris corporibus afferre credūtur, ſicut C. Amaranus Apollinaris meminit. Nunc autem in vrbem influunt aquae Appia, Anio vetus, Martia, Tepula Iulia, Virgo, Alſietina, quae eadem

vocatur Augusta,Claudia,Anio nouus

Appia, M. Valerio Maximo, P. Decio Murena coss. anno xx. post initium Samnitici belli inducta est ab Appio Claudio Crasso Censore,cui postea Caeco fuit cognomẽ,qui & viã Appiam a porta Capena vsque ad vrbem Capuam muniendã curauit. Collegã habuit C.Fabiũ, cui ob inquisitas eius aquae venas Venocis cognomen datum est. Sed is quia intra annũ & sex menses deceptus a collega tãquam idem facturo, abdicauit se a censura,nomen aquae ad Appii tantũ honorem pertinuit, qui multis tergiuersationibus extraxisse censurã traditur, donec & viã & huius aquaeductum consummaret. Concipitur Appia in agro Lucullano via Praenestina, inter miliariũ VI. & VIII. diuerticulo sinistrorsus passuũ DCCLXXX. Ductus eius habet longitudinem a capite vsq; ad Salinas(qui locus est ad portã Trigeminã) passuũ vndecimmilium centum nonaginta: subterraneo riuo passuũ vndecimmiliũ centum triginta: substructione & supra terrã opere arcuato proxime ad portã Capenã passuum LX. Iungitur ei ad Anionem veterẽ in confinio hortorum Torquatianorũ Alsietinae Augustae ramus ab miliario * in supplementum eius addito cognomẽto decem gemellorum. Hic via Praenestina ad miliarium sextũ diuerticulo sinistrorsus passuũ DCCCCLXXX. proxime viam Collatiam accipit fontem, cuius ductus vsque ad gemellos efficit riuo subterraneo passuũ VI. milia CCCLXXX. Incipit distribui Vetus Anio vico Publicii ad portã Trigeminã, qui locus Salinae appellatur. Post annos XL. quam Appia perducta est, anno ab vrbe cõdita CCCCLXXXIX. M'.

CuriusDentatus,qui cenſurā cū L.PapyrioCurſore geſſit, Anionis,qui nunc dicitur vetus, aquam perducendam in Vrbem ex manubiis de Pyrrho captis curauit,Spurio Garbilio L. Papyrio coss. Itē poſt biennium deinde actum eſt in Senatu de conſummando eius aquae opere. Itaque poſt annum nonum Minutius praetor edidit edictum. Tum ex ſenatuſconſulto Duumuiri aquae perducendae creati:Curius & Fuluius Flaccus locauerant. Curius intra quintum diem quam erat Duumuir creatus deceſſit, gloria perductae pertinuit ad Fuluium.Concipitur Anio vetus ſupra Tibur xx. miliario extra portam Raranam,vbi partim in Tiburtinum diſtribuitur vſum. Ductus eius habet longitudinem, ita exigēte libramento,paſſuum XLII.milium:ex eo riuus eſt ſubterraneus paſſuum XLIII. miliū CCXCVII. Subſtructio ſupra terrā paſſuum DCCII. Vigeſimoprimo anno poſt annos CXXVII.id eſt anno ab vrbe condita DCVIII. Seruio Sulpitio Galba & L. Aurelio Cotta coss. cum Appiae Anioniſque ductus vetuſtate quaſſati priuatorum etiam fraudibus interciperentur,datum eſt a Senatu negocium M.Titio , qui tum praetor inter ciues & peregrinos ius dicebat, eorum ductuum reficiendorum & vindicandorum. Et quoniam incrementum Vrbis exigere videbatur ampliorem modum aquae, eidem mandatum a Senatu eſt, vt curaret quatenus alias aquas poſſet,in vrbem perduceret,& ampliores ductus faceret.Reipubl. cauſa tertio miliario opera fabrorum duxit, cui ab auctore Martiae nomen eſt. Legimus apud Feneſtellam in haec opera Marco decretum ſeſtertium IIII & octingenta, ſed quo-

niam ad conſummandum negocium non ſufficiebat, ſtatuit Senatus Praeturam in alterum annum prorogari. Eodem tempore Decemuiri dum aliis ex cauſis libros Sibyllinos inſpiciunt, inueniſſe dicuntur non eſſe aquam Martiam, ſed Anienem (de hoc enim conſtantius traditur) in Capitolium perducendam, deque ea re in Senatu a Lepidio pro collega verba faciente, actum Appio Claudio, Q. Caecilio coss. eandemque poſt annum tertium a L. Lentulo retractatam, C. Laelio, Q. Seruilio coss. ſed vtroque tempore viciſſe gratiam Marci Titij, atque ita eſſe in Capitolium aquam perductam. Concipitur Martia, via Valeria ad miliariũ XXXIII. diuerticulo euntibus ab vrbe Roma dextrorſus milium paſſuum trium villa Sublacenſi, atque ſub Nerone principe primum ſtrata ad miliarium trigeſimumoctauum ſiniſtrorſus intra ſpacium paſſuum ducentorũ finita ſubſtructionibus pene ſtatim ſtagnino colore praeuiridi. Ductus eius habet longitudinem a capite ad vrbem paſſuũ LX milium DCCX & ſemis, riuo ſubterraneo paſſuum LIIII milium CCLXVII ſemis, opere ſupra terram paſſuum VII milium CCCCXLIII. Eo longius ab vrbe pluribus locis priuatis & publicis & D vallis opere arcuato paſſuum CCCCLXIII. Propius vrbem a ſeptimo miliario ſubſtructione paſſuum CLXXXVIII. Reliquo opere arcuato paſſuum VI. milium CCCCLXX. Cn. Seruilius Caepio & L. Caſſius, Longinus qui Rauilla appellatus eſt, Cenſores, anno poſt vrbẽ conditam DCXXVII. M. Plautio Hipſapone, Ful. Flacco Conſulibus, aquam quae vocatur Tepula, ex agro Lucullano, quem quidam

Tuſculanum credunt, Romã & in Capitolium adducendam curauerunt. Tepula concipitur via Latina ad XI. miliarium diuerticulo euntibus ab Roma dextrorſus milium paſſuum duum, inde riuo ſuo in vrbem perducebatur, Iuliae poſt mixta: Nam Agrippa aedilis poſt primum conſulatũ Imperatore Caeſare Auguſto, M. Lelio Volcatio coss. anno poſt vrbẽ conditam DCCXIX. ad miliarium ab vrbe XII. via Latina euntibus ab Roma dextrorſus miliũ paſſuum XII. alteriuſque proprias vires collegit, & Tepulae riuum intercepit, acquiſitaeque ab inuentore nomen Iuliae eſt datum, ita tamen diuiſa erogatione, vt maneret Tepulae appellatio. Ductus Iuliae efficit longitudinẽ paſſuum XV. miliũ CCCCXXVI. opere ſupra terrã paſſuum VII milium: ex eo in proximis vrbis locis a vii. miliario ſubſtructione paſſuum DXXVIII. reliquo opere arcuato paſſuum vi. milium CCCCLXXII. Praeter caput Iuliae transfluit aqua quae vocatur Crabra. Hãc Agrippa emiſit, ſeu quia vſum improbauerat, ſeu quia Tuſculanis poſſeſſoribus relinquendam credebat. Ea namque eſt quam omnes villae tractus eius per vicem in dies moduloſque certos diſpenſatam accipiunt, ſed non eadem moderatione. Aquarii noſtri partẽ maximam eius ſemper in ſupplemẽtum Iuliae vindicauerunt, nec vt Iuliam augerent, quam hauriebant largiendo compendii ſui gratia. Excluſa ergo eſt Crabra, & tota iuſſu Imperatoris reddita Tuſculanis, qui nunc forſitan non ſine admiratione eã ſumunt, ignari cuius cauſa inſolitam abundantiam habeant. Iulia autem, reuocatis deriuationibus per quas ſubripiebatur, modum ſuum quamuis notabi-

li ſiccitate ſeruauit. Eodem anno Agrippa ductus Appiae, Anienis, Martiae, paene delapſos reſtituit, & ſingulari cura cum compluribus ſalientibus aquis inſtruxit vrbem. Idem cum iam tertium conſul fuiſſet, C. Sentio, Sp. Lucretio coss. poſt annum xiii. quam Iuliam deduxerat, Virginem in agro quoque Lucullano collectam Romam perduxit. Dies, quo primum in vrbem reſponderit, v. iduum Iunii inu: nitur Virgo appellata, quod quaerentibus aquam militibus, puella virguncula quaſdam venas monſtrauit, quas ſecuti qui foderant, ingentem aquae modum inuenerunt. Aedicula fonti appoſita, hanc virginem pictura oſtendit. Concipitur ergo via Collatina ad miliarium octauum paluſtribus locis, Signino circuniecto continendarum ſcaturiginum cauſa. Adiuuatus ex compluribus aliis acquiſitionibus, venit per longitudinem paſſuum xiiii. milium cv. ex eo riuo ſubterraneo paſſuum vndecimmiliũ DCCCLXV. ſupra terram per paſſus M.CCXL: ex eo ſubſtructione riuorum locis compluribus paſſuum DXL: opere arcuato paſſuum DCC. acquiſitionum ductus riui ſubterranei efficiunt paſſus M.CCCCV. Quae ratio mouerit Auguſtum prouidentiſſimum principem producendi Alſietinam aquam, quae vocatur Auguſta, non ſatis perſpicio, nullius gratiae, imo & parum ſalubrem, & nuſquã in vſus populi fluentem, niſi forte cum opus Naumachiae aggrederetur, ne quid ſalubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit: & quod Naumachiae coeperat ſupereſſe, hortis ſubiacentibus & priuatorum vſibus ad irrigandum conceſſit

Solet tamẽ ex ea in tranſtyberina regione, quoties pontes reficiuntur, & a citeriore ripa aquae ceſſant, ex neceſſitate in ſubſidium publicorum ſalientium dari. Concipitur ex lacu Alſietino via Claudia miliario xiiij. diuerticulo dextrorſus paſſuum vi. milium D. Ductus eius efficit longitudinẽ paſſuum vigintiduum milium ſeptuagintaduorum: opere arcuato paſſuum CCCLVIII. Idem Auguſtus in ſupplementum Martiae, quoties ſiccitates agerent, auxilio aliam aquam eiuſdem bonitatis opere ſubterraneo perduxit vſque ad Martiae riuum, quae ab inuentore appellatur Auguſta. Naſcitur vltra fontem Martiae, cuius ductus donec Martiae accedat, efficit paſſus DCCC. Poſt hos C. Caeſar, qui Tiberio ſucceſſit, cum parum & publicis vſibus, & priuatis voluptatibus VII. ductus aquarum ſufficere viderentur, altero imperii ſui anno M. Aquilio Iuliano. P. Nonio Aſprenate COSS. anno vrbis cõditae DCCXC. duos ductus inchoauit, quod opus Claudius magnificentiſſime conſummauit, dedicauitque Sulla & Tutiano COSS. anno poſt vrbem conditam DCCC. ſexto Kal. Auguſt. Alteri nomen, quod ex fontibus Caerulo & Curſio perducebatur, Claudiae datum, haec bonitate proxima Martiae: Altera, quoniam duae Anienis aquae in vrbem fluere coeperant, vt facilius appellãtionibus dignoſcerentur, Anio nouus vocari coepit, & quod illas omnes praeceſſerat prior Anio, cognomen ei veteris eſt adiectum. Claudia concipitur via Sublacenſi ad miliarium XXXVIII. diuerticulo ſiniſtrorſus intra paſſus CCC. ex fontibus duobus ampliſſimis & ſpecioſis, Caeruloque, qui a ſimilitudine appellatus

eſt,

est,& Curtio. Accipit & eum fontem qui vocatur Albudinus, tãtae bonitatis, vt Martiae quoque adiutorio quoties opus est ita sufficiat, vt adiectione sui nihil ex qualitate eius mutet. Augustae fons, quia Martiam sibi sufficere apparebat, in Claudiam deriuatus est, manente nihilominus praesidiario in Martiam, vt ita demum Claudiam aquam adiuuaret Augusta, si eam ductus Martiae non caperet. Claudiae ductus habet longitudinem passuum XLVI. milium. Ex eo riuo subterraneo passuum XXXVI. miliũ CCXXX: opere supra terrã passuum X. milium LXXXI: ex eo opere arcuato in superiori parte pluribus locis passuum trium milium & LXXVI. & prope vrbẽ a VII. miliario substructione riuorum per passus DCIX: opere arcuato passuum VI. milium CCCCXCI. Anio nouus Sublacensi via ad miliarium LXII. in suo riuo excipitur ex flumine, quod cum terras cultas circum se habeat soli pinguis, & inde ripas solutiores, etiam sine pluuiarum iniuria limosum & turbulentum fluit; ideoque a faucibus ductus interposita est piscinia limaria, vbi inter amnem & specum consisteret & liquaretur aqua. Sic quoque quoties imbres superueniunt, turbida peruenit in vrbem. Iungitur ei riuus Herculaneus, oriens eadem via ad miliarium XLIII. e regione fontium Claudiae trans flumẽ viamque, natura purissimus, sed mixtus gratiam splendoris sui amittit. Ductus Anienis noui efficit passus LVIII. milia DCC: ex eo riuo subterraneo passus XLIX. milia CCC. opere supra terram passus IX. milia CCCC: & ex eo substructionibus aut opere arcuato superiori parte pluribus locis passus XII. milia DCCC: & propius vrbẽ a

XII. miliario ſubſtructione riuorum paſſus DCIX. opere arcuato paſſus VI. millia CCCCXCI. Hi ſunt arcus altiſſimi ſubleuati in quibuſdam locis CIX. ped. Tot aquarũ tam multis neceſſariis molibus, pyramidas videlicet ocioſas cõparem, aut caetera inertia, ſed fama celebrata Graecorum opera? Nõ alienum mihi viſum eſt longitudin.s quoque riuorum cuiuſque ductus & per ſpecies operum complecti. Nam cum maxima huius officii pars in tutela eorũ ſit, ſcire praepoſitum oportet quae maiora impendia exigant. Noſtrae quidem ſolicitudini non ſuffecit ſingula oculis ſubiec iſſe, ſed formas quoque ductuum facere curauimus, ex quibus apparet vbi valles quantaeq;, vbi flumina traiicerentur, vbi mõtium lateribus ſpecus appliciti, quantoque maiorẽ aſſiduamque perterendi ac muniendi hi exigãt curam. Hinc illa contingit vtilitas, vt rem ſtatim velut in conſpectu habere poſſimus, & deliberare tanquã aſſiſtentes. Aquae omnes diuerſa in vrbẽ libra proueniunt. Inde fit, vt quaedam altioribus locis ſeruiant, & quaedam ıre eniti in eminentiora non poſſint: nam & colles ſi ſint, propter frequentiã incendiorum ruderibus excreuerũt. Quinque enim ſunt ductuum altitudines, quarũ duae in omnem partẽ vrbis attolluntur, ſed ex reliquis aliae maiore, aliae leuiore preſſura coguntur. Altiſſimus Anio eſt nouus, proxima Claudia, tertium locum tenet Iulia, quartum Tepula, dehinc Martia, quae capite etiam Claudiae libram aequat. Sed veteres humiliore directura perduxerunt, ſiue nondum ſubtili explorata arte librandi, ſeu quia ex induſtria infra terram aquas mergebant, ne facile ab hoſtibus intercipe-

rentur, cum frequentia adhuc contra Italicos bella gererentur. Iam tamen quibusdam locis, sicubi ductus vetustate dilapsus est, omisso circuitu subterraneo vallis tractus, breuitatis causa, substructionibus, arcuationibusque traiiciuntur. Sextum tenet librae locum Anio vetus, similiter suffecturus & altioribus locis vrbis, sicubi vallium submissarumque regionum conditio exigit, substructionibus arcuationibusque veteres exigentur. Sequitur huius libram Virgo, deinde Appia; quae cum ex vrbano agro perducerentur, non in tantum altitudinis erigi potuerunt. Omnibus humilior Alsietina est, quae transtyberinae regioni, & maxime subiacentibus locis seruit. Ex his via Latina, sex intra VII. miliariū contentis piscinis excipiuntur, vbi quasi respirante riuorum cursu limum deponunt. Modus quoque earum mensuris ibidem positis initur.

Vna autem Iulia, Martia quoque, quae Tepula intercepta, sicut supra demonstrauimus, riuo Iuliae accesserat, nūc a piscina eiusdē Iuliae modū accipit, ac proprio canali & nomine venit, & a piscinis in eosdē arcus recipiūtur. Sūmus iis est Iuliae, inferior Tepulae, deinde Martiae, quae ad librā collis Viminalis coniūgitur. Intra * cūtes ad Viminalē vsque portā deueniūt, vbi rursus emergūt. Prius tamē pars Iuliae ad spē veterē excepta, castellis CCLII. montis vsibus diffunditur. Martia autē parte sui post hortos Pallātianos in riuū, qui vocatur Herculaneus, deiicit se per Coeliū. Ductus ipsius, mōtis vsibus, nihil, vt inferior, subministrās, initur supra portā Capenam. Anio nouus cum Claudia a piscinis in altiores arcus recipiuntur, ita vt superior sit Anio.

Finiuntur arcus eorum poſt hortos Pallantianos, inde in vſum vrbis fiſtulis deducuntur: partem tamen ſui Claudia prius in arcus, qui vocãtur Neroniani, ad ſpem veterem transfert. Ii directi per Coelium montem iuxta templum Diui Claudii terminantur. Modum quem acceperunt, aut circa ipſum montem Coelium, aut in palatium Auentinumque & in tranſtyberinam regionem dimittunt. Anio vetus citra quartum miliarium intra no * viae qua a Latina in Labicanam itur, arcus traiicit, & ipſe piſcinam habet. Inde intra ſecundum miliarium partem dat in ſpecum, qui vocatur Octauianus, & peruenit in regionem viae nouae ad hortos Aſinianos, vnde per illum tractum diſtribuitur. Rectus vero ductus ſecundum ſpem veterem veniens, intra portam Exquilinam in altos riuos per vrbem deducitur. Nec Virgo, nec Appia, nec Alſietina conceptelas, id eſt piſcinas, habent. Arcus Virginis initiũ habent ſub hortis Lucullianis, finiuntur in campo Martio ſecundum frontem ſeptorũ. Riuus Appiae ſub Coelio mõte & Auentino actus emergit, vt diximus, infra cliuũ Publicii Alſi, & inde eductus eſt in Naumachiam, nam eius cauſa videtur factus.

QVoniam autores cuiuſque aquae & aetates praeterea ordines & longitudines riuorum, & ordinem librae perſecutus ſum, non alienum mihi videtur etiam ſingula ſubiicere, & oſtendere quanta ſit copia, quae publicis priuatiſque non ſolum vſibus & auxiliis, verumetiam voluptatibus ſufficit, & per quot caſtella, quibuſque regionibus deducatur, quantum extra vrbem, quantum intra vrbem, & ex eo quantum lacubus, quantum mune-

ribus, quãtũ operibus publicis, quantũ nomine Caesaris, quantum priuatis vsibus erogetur. Sed rationis existimo, priusquam nomina quinariarum centenariarumque & caeterorum modulorum, per quos mensura constituta est, proferamus, indicare quae sit eorum origo, quae vires, & quid quaeque appellatio significet, praepositaque regula, ad quam ratio eorum & initium computatur, ostendere qua ratione discrepantia inuenerim, & quam emendandi viam sim secutus. Aquarum moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram instituti sunt: Digiti in campania & in plerisque Italiae locis, Vncia in pupula: ita haec obseruantur. Est autem digitus, vt conuenit, sextadecima pars pedis: vncia duodecima. Quemadmodum autem inter vnciam & digitum diuersitas, ita & ipsius digiti simplex obseruatio non est. nam alius vocatur quadratus, alius rotundus. Quadratus tribus quartisdecimis suis rotundo maior: Rotundus tribus vndecimis suis quadrato minor est: scilicet quia anguli deterũtur. Postea modulus nec ab vncia, nec ab alterutro digitorum originem accipiens inductus, vt quidam putant, ab Agrippa, vt alii, a plumbariis, per Vitruuium architectum in vsum vrbis exclusis prioribus venit appellatus quinario nomine. Qui autem Agrippam autorem faciunt, dicunt quod quinque antiqui moduli exiles & veluti puncta, quibus olim aqua cum exigua esset diuidebatur, in vnam fistulam coacti sunt. Qui Vitruuium & plumbarios, ab eo quod plumbea lamina plana quinquo digitorum latitudinem habens, circumacta in rotundum hunc fistulae modulum efficiat. Sed hoc

incertum eſt, quoniam cum circumagitur, ſicut interiore parte attrahitur, ita per illã quae foras ſpectat extenditur. Maxime probabile eſt quinariam dictam a diametro quinque quadrantũ: quae ratio in ſequentibus quoque modulis vſque ad vicenariã durat, diametro per ſingulos adiectione ſingulorũ quadrãtum creſcente, vt in ſenaria quae ſex ſcilicet quadrantes in diametro habet, & ſeptenaria quae ſeptem, & deinceps ſimili incremento vſque ad vicenariam. Omnis autem modulus colligitur aut a diametro, aut perimetro, aut ex recto menſurae, ex quibus & capacitas apparet. Differentiam vnciae, digiti quadrati, & digiti rotũdi, & ipſius quinariae, vt & facilius dignoſcamus, vtendum eſt ſubſtãtiae quinariae, qui modus & certiſſimus & maxime receptus eſt. Vnciae ergo modulus habet diametri digitum vnum & trientem digiti, capit pluſquã quinariae octaua hoc eſt ſeſcuncia quinariae & ſcrupulis tribus & beſſe ſcrupuli. Digitus quadratus in rotundũ redactus, habet diametri digitum vnum, & digiti ſeſcunciã ſextulam, capit quinariae dextantẽ. Digitus rotundus habet diametri digitum vnũ, capit quinariae ſeptuncem, ſemunciam ſextulã. Caeterum moduli qui a quinaria oriuntur, duobus generibus incrementum accipiunt, & vna cum ipſa multiplicatur, id eſt, eodem lumine plures quinariae includuntur. In quibus ſecundum adiectionẽ quinariarum amplitudo luminis creſcit. Eſt autem fere nunc in vſum, cum plures quinariae impetratae fuerint, ne in viis ſaepius conuulnerentur vna fiſtula, vt excipiantur in caſtellum, ex quo ſinguli ſuum modum recipiunt. Alterum genus eſt, quo-

ties non ad quinariā neceſſitatem fiſtula incrementum capit, ſed ad diametri ſui menſuram, ſecundū quod & nomen accipit, & capacitatem ampliat, vt puta quinariam. Cum adiectus eſt ei ad diametrū quadrans, ſenarium facit, nec iam in ſolidum capacitatem ampliat. Capit enim quinariam vnā, quincuncem ſicilicum, & deinceps eadem ratione quadrantibus diametro adiectis, vt ſupra dictū eſt, creſcunt, ſeptenaria, octonaria, vſque ad vicenariam. Subſequitur illa ratio quae conſtat ex numero digitorū quadratorum, qui area, id eſt lumine cuiuſque moduli continetur, a quibus & nomen fiſtulae accipiunt: nam quae habet areae, id eſt luminis, in rotundum coacti digitos quadratos xxv. vicenumquinum appellatur. Similiter tricenaria, & deinceps per incrementum digitorum vſque ad cētenumuicenum. In vicenaria fiſtula, quae in confinio vtriuſque rationis poſita eſt, vtriuſque rationi pene congruit. Nam habet ſecundum eam cōputationem, quae interiacentibus modulis ſeruanda eſt in diametro, quadrātes xx. cum diametri eiuſdem digiti quinque ſint. & ſecundū eorum modulorum rationem qui ſequuntur ad eā, habet digitorum quadratorum ex gnomoniis xx. Ratio fiſtularum quinariarum vſque ad centenum vicenum per omnes modulos ita ſe habet, vt oſtēdimus, & in omni genere inita cōſtat ſibi. Cōuenit & cum his modulis qui in cōmentariis inuictiſſimi & piiſſimi Principis poſiti & cōfirmati ſunt. Siue itaque ratio, ſiue auctoritas ſequēda eſt, vtrique cōmētariorum moduli praeualent: ſed aquarii cum manifeſtae rationi pluribus conſentiant, in quatuor modulis nominauerunt

duodenaria,& vicenaria,& centenaria, & centenũuicenum. Duodenariae quidem, quod nec magnus error nec vſus frequens eſt, diametro adiecerunt digiti ſemunciam, ſicilicum capacitati quinariae & beſſem. Reliquis autem tribus modulis plus deprehenditur. Vicenariam exiguiorem faciũt diametro digiti ſemiſſe, capacitate quinariis tribus & ſemuncia, quo modulo plerumque erogatur. Centenaria autem & centenum vicenum quibus aſſidue accipiunt non minuuntur, ſed augentur, nec vſu frequens eſt, diametro adiecerunt trientis beſſem & ſemunciam, capacitati quinarias x. ſemiſſem ſemunciam ſicilicum. Centeno viceno diametro adiiciunt digitos tres ſeptuncem ſemunciam, capacitati quinarias LXVI. ſextantem. Ita dum aut vicenariae, quas ſubinde erogant, detrahunt, aut centenariae & centenumuicenum adiiciunt, quibus ſemper accipiunt, intercipiuntur in centenaria quinariae XXVII. in cẽtumuicenũ quinariae LXXXVI. vncia: quod cũ ratione approbetur, re quoq; ipſa manifeſtum eſt. Nam pro vicenaria, quã Caeſar pro quinariis ſexdecẽ aſſignat, non plus erogãt quã tredecim, & ex centenaria quã ampliauerũt, aeq; certũ eſt illos non erogare niſi ad arctiorẽ numerũ, quem Caeſar ſecundũ ſuos commentarios cũ ex quaque centenaria expleuit, quinarias octoginta vnã ſe Item ex centenumuicenũ quinarias XCVIII. tanquã exhauſto modulo deſinit diſtribuere. In ſumma moduli ſunt XXV. omnes conſentiunt, & rationi, & cõmentariis, exceptis iis quatuor, quos aquarii nominauerũt. Omnia autem quae menſura continentur, certa & immobilia congruere ſibi debent

ita enim vniuerſitatis ratio conſtabit, & quemadmodum, verbi gratia, ſextarii ratio ad cyathos, modij vero & ad ſextarios & ad cyathos reſpondent, ita & quinariarum multiplicatio in amplioribus modulis ſeruare ſequentiae ſuae regulam debet: alioqui cum in erogatorio modulo minus inuenitur, in acceptorio plus, apparet non errorem eſſe, ſed fraudem. Meminerimus omnem aquam quoties ex erogatorio venit, & intra breue ſpacium in caſtellum cadit, non tantum reſpondere modulo ſuo, ſed etiam exuperare. Quoties vero ex humiliore, id eſt, ex minore preſſura lõgius ducatur, ſegnitiam ductus modum quoque deperdere: ideo ſecundum hanc rationem, aut onerandam eſſe erogationem aut releuandam. Sed & calicis poſitio habet momentum; ſi in rectum & ad libram collocatus eſt, modum ſeruat; & ad curſum aquae ſi oppoſitus deuexuſque, amplius rapit: ad latus autem praetereuntis aquae conuerſus & ſupinus, nec ad hauſtum pronus, ſegniter exiguumque ſumit. Eſt autem calix modulus aeneus, qui riuo vel caſtello induitur, huic fiſtulae applicatur, lõgitudo eius habere debet digitos non minus xij. lumen, id eſt capacitatem quanta imperata fuerit. Excogitatus videtur, quoniam rigor aeris difficilior ad flexum nõ temere poteſt laxari vel coarctari. Formula modulorum, qui ſunt omnes xxv. ſubiecti, quamuis in vſu xv. tantũ frequentes ſint, directa eſt ad rationem, de qua locuti ſumus, emendatis quatuor, quos aquarij nominauerant. Secundum quã fiſtulae omnes opus facientes dirigi debent, aut ſi hae fiſtulae manebũt, ad quinarias quo capitur computari. Qui non ſunt

in vſu moduli,in ipſis eſt adnotatum , & diametri trientem digitum dico quam quinariae ſexcuncia, & ſcrupulis tribus,&beſſe ſcrupuli.Digitus quadratus in longitudine & latitudine aequalis eſt. Digitus quadratus in rotundum redactus habet diametri digitum vnum , & digiti ſexcunciam ſextulam, capit quinariae dextantem. Digitus rotũdus habet diametri digitum vnum : capit quinariae ſeptuncẽ ſemunciam ſextulam. Fiſtula quinaria diametri digitum vnum digitos tres 322II I I. Capit quinariã vnam. Fiſtula ſenaria diametri digitum vnum ſemis , perimetri digitos quattuor 82V3IIII. capit qninarias ix. I 373. Fiſtula ſeptenaria diametri digitũ vnũ I 8: —perimetri digitos ſex capit quinarias *** l. In vſu non eſt fiſtula octodiametri digitos duos,perimetri digitos ſex capit, quinarias I I. quinque.Fiſtula denaria demetri digitos ſeptem 3. LIIII. capit quinarias quattuor.Fiſtula duodenaria diametri digitos ſex capit quinarias quinque,in vſu non eſt, vnde eſt alia, apud aquarios habebat diametri digitos IIII 5 3V. Capacitatis quinarias ſex. Fiſtula quinundenum diametri digitos quattuor.z.perimetri digitos x I I zL.alia capit quinarias nouem. Fiſtula vicenaria diametri digitos octo.3 I I capit quinarias ſexdecim. apud aquarios habebat diametri digitos octo.

Capacitatis quinas. Fiſtula vicenũquinum diametri digitos decem & ſeptẽ capit, quinarias viginti

In vſu non eſt fiſtula tridenaria diametri v I perimetri digitos decem & nouem capit quinarias viginti quatuor zz 3. quinque fiſtula tricenij quinum diametri digitos ſex. 3 I I I.

perimetri digitos capit quinarias viginti, in vſu non eſt fiſtula quadragenaria diametri digitos ſeptem · perimetri digitos XXII.capit quinarias XXXII. Fiſtula quadragenũquinum diametri digitos XII.& VIII. perimetri digitos XXXIIII.capit quinarias XXXVI. octo in vſu non eſt. Fiſtula quinquagenaria diametri digitos ſeptem. quinque perimetri digitos XXXI. IIII,capit quinarias XL. IIII.Fiſtula quinquagenum quinum, diametri digitos VIII. X.perimetri digitos XXVI. capit quinarias XLIIII IX.in vſu non eſt.Fiſtula ſexagenaria diametri digitos XXIX. capit quinarias XLIX. VI.Fiſtula ſexagenũ quinũ quinaria diametri digitos IX. ZLII. perimetri XXVIII. 3. capit quinarias LII. octo in vſu non eſt Fiſtula ſeptuagenaria diametri digitos IX. ZZ3. ſex perimetri XXIX. capit quinarias LII. 3.ſex. Fiſtula ſeptuagenum quinum diametri digitos XI. VI.perimetri digitos. XXX. capit quinarias XLI. in vſu non eſt. Fiſtula octogenaria diametri digitos decem XII. perimetri digitos XXXII. capit quinarias LXII. Fiſtula octogenum diametri digitos X. perimetri digitos XXX. in vſu non eſt.Fiſtula nonagenaria diametri digitos X. X. perimetri digitos XXXIII. capit quinarias LXXIII, IIII. Fiſtula nonagenum quinum diametri digitos X. S. perimetri digitos IIII.& capit quinarias LXXVIII. in vſu non eſt. Fiſtula centenaria diametri digitos XI, IX,perimetri digitos XXXII. capit quinarias LXXXI. apud aquarios habebat dia-

metri digitos XII. capacitatis quinarias XCII. Fistula centenum vicenum diametri digitos XII. perimetri digitos XXXVII. capit quinarias XXXLVIII. apud aquarios habebat diametri digitos XIII. capacitatis quinarias CLXIII. Qui modus duarum centenariarum est.

FINIS PRIMI LIBRI.

IVLII FRONTINI DE AQVAE DVCTIBVS VRBIS ROMAE

LIBER II.

PERSECVTVS ea quae de modulis dici fuit necessarium, nunc ponam quemadmodum quaeque aquarum principiũ commentariis comprehẽsum vsque ad nostram curam habere visa sit, quantũ quaeque erogauerit, deinde quae ipsi scrupulosa inquisitione, praeeunte prouidentia optimi diligentissimique principis Neruae, inuenerimus. Fuerunt ergo in commentariis in vniuerso quinariarum XII. milia DCCLV: in erogatione XIIII. milia XVIII. plus in distributione quam in accepto computabantur quinariae MCCLXIII. Huius rei admiratio, cum praecipuum officij opus in exploranda fide aquarum, atque copia credere, non mediocriter me conuertit ad scrutandum quẽadmodum amplius erogaretur quam in patrimonio, vt ita dicam, esset. Ante omnia itaque capita ductuũ

metiri aggreſſus ſum, ſed longe, id eſt circiter quinariis x. milibus ampliorem quam in commentariis modum inueni, vt per ſingulas demonſtrabo

APpiae in commẽtariis aſcriptus eſt modus quinariarum DCCC. Vniuſcuiuſque ad caput inueniri menſura non potuit, quoniam ex duobus riuis conſtat. Ad gemellas tamen, qui locus eſt intra ſpem veterem, vbi iungitur cum ramo Auguſtae, inueni altitudinem aquae pedes quinque, latitudinẽ aquae pedis vnius & dodrantis. Fiunt areae pedes octo & dodrans, centenariae XXII. & quadragenariae, quae efficiunt quinarias MDCCCCXXV. amplius quam in commentariis habent quinarias DCCCCLXXIII. erogabat quinarias DCCIIII minus quã in cõmẽtariis aſcribitur quinariis CXXXVII. & adhuc minus quam ad gemellas menſura reſpondet quinariis MCXXI. Intercidit tamen aliquantum ex ductus vitio, qui cum ſit depreſſior non facile manationes oſtendit, quas ei ineſſe ex eo apparet, quod in pleriſque vrbis partibus praebita aqua obſeruatur, idque quod ex eo manat. Sed & quaſdam fiſtulas intra vrbem inuentas deprehendimus. Extra vrbem autem propter preſſuram librae, quae fit cis terram ad caput pedibus L. nullam accipit iniuriam, ſicut inueni. Anieni veteri aſcriptus eſt modus in commentariis quinariarum MCCCCXXI. ad caput inueni quatuor milia CCCXCVIII. praeter eum modum qui in proprium ductum Tiburtinum deriuatur. Amplius quam in commentariis eſt quinariis duobus milibus DCCCLVII. Erogabãtur antequam ad piſcinam perueniret, quinariae ducẽtae ſexagintaduae. Modus in piſcina quae per menſuras poſitas ini-

tur,efficit quinarias duo milia trecentas ſexaginta duas. Intercidebant ergo inter cáput & piſcinam quinariae MDCCLXXIIII. erogabat poſt piſcinā quinarias MCCCXLVIII. amplius quam in cōmentariis conceptionis modum ſignificari diximus quinariis LXIII.minus quam recipi in ductum poteſt. Nam poſuimus quinarias MXIIII. Summa quae inter caput & piſcinam,& poſt piſcinam intercidebat, quinariarū II.milium DCCLXXXVIII. quod errore menſurae fieri ſuſpicarer, niſi inueniſſem vbi auerterentur mille CLXII. Martiae in commentariis aſcriptus eſt modus quinariarum duo milium centumſexagintaduarum. Ad caput menſus inueni quinarias quatuor milia ſexcentas nonaginta, amplius quam in commētariis eſt quinariis duobus milibus quingentis vigintiocto. Erogabantur antequam ad piſcinam perueniret,quinariae XCV. & dabantur in adiutorium Tepulae quinariae XCII. Item Anieni quinariae CLXIIII. Summa quae erogabatur ante piſcinam,quinariae CCCLI.Modus qui in piſcinam menſuris poſitis cum eo qui circa piſcinae ductum eodem canali in arcu excipitur,efficit quinarias II. milia DCCCCXLIIII.Sūma quae aut erogatur ante piſcinam, aut in arcu recipitur quinariarum III. milium CCXCV. amplius quam inconceptis cōmētariorum poſitum eſt quinariis MCXXIII. minus quam menſurae ad caput actae efficiunt quinariis MCCCXCV.Erogabat poſt piſcinam quinarias MDCCCXL. minus quam in commentariis conceptionis ſignificari diximus quinariis CCXXVII. minus quam ex piſcina in arcus recipiuntur,ſunt quinariae MCIIII Summa vtraque quae intercidebāt aut inter caput

& piſcinam, aut poſt piſcinam quinariarum duum miliumquingentarum, quas ſicut in caeteris pluribus locis intercipi deprehendimus. Non enim eas ceſſare manifeſtum eſt, etiam ex hoc eo quod e capite praeter eam menſuram quam nos comprehendiſſe capacitate ductus poſuimus, effunduntur amplius CCC. quinariae. Tepulae in commentariis aſcriptus eſt modus quinariarum quadringentarum. Huius aquae fontes nulli ſunt, venis quibuſdam conſtabat, quae interceptae ſunt in Iulia. Caput ergo eius obſeruãdum eſt a piſcina Iuliae. Ex ea enim primum accipit quinarias CXC. deinde ſtatim ex Martia quinarias XCII. Praeterea ex Aniene nouo ad hortos Epaphroditianos quinarias CLXIII. Fiũt omnes quinariae CCCCXLV. amplius quam in commentariis quinariis XLV. quae inde erogantur, nec comparent. Iuliae in cõmentariis aſcriptus eſt modus quinariarum DCXLIX. ad caput menſura iniri non potuit, quoniam ex pluribus acquiſitionibus conſtat, & ad ſextum ab vrbe miliarium vniuerſa in piſcinam recipitur, vbi modus eius manifeſtis menſuris efficit quinarias MCCVI. amplius quam in commentariis quinariis DLIII. Praeterea accepit prope vrbem poſt hortos Pallantianos ex Claudia quinarias CLXII. Eſt omne Iuliae in acceptis quinariae MCCCLXVIII. ex eo dat in Tepulam quinarias CXC. Erogat ſuo nomine DCCCIII: fiunt quas erogat quinariae DCCCCXCIII. amplius quam in commentariis habet quinarias CCCXLIII. minus quam in piſcina habere poſuimus CXXIII. quas ipſas apud eos qui ſine beneficiis Principis vſurpabant deprehendimus. Virgini in com-

mētariis aſcriptus eſt modus quinariarum DCCLII. minus. Menſura ad caput inueneri non potuit, quoniam ex pluribus acquiſitionibus conſtat, & leniore riuo intrat prope vrbem ad miliarium ſeptimum in agrum, qui nunc eſt ceroni commodi vbi velociorem curſum habet. Menſuram egi, quae efficit quinariarum duo milia DIIII. amplius quam in cōmentariis quinariis mille DCCLII. Omnibus approbatio noſtra expeditiſſima eſt. Erogāt enim omnes quas menſura deprehendimus ad duo milia DIIII. Alſietinae conceptionis modus nec in commentariis aſcriptus eſt, nec in re praeſēti certus inueniri potuit, cū ex lacu Alſietino, & deinde circa carcas ex Sabatino, quantum aquarii temperauerunt, habet nō plus quinariis duobus milibus. Claudia abundantior aliis maxime iniuriae expoſita eſt. In commentariis habet non plus quinariis duobus milibus octingentis quinquagintaquinque, cum ad caput inuenerim quinarias IIII. milia DCVII. amplius quā in commentariis mille DCCLII. Adeo autem noſtra certior eſt menſura, vt ad ſeptimum ab vrbe miliarium, in piſcina vbi indubitatae menſurae ſunt, inueniamus quinariarum tria milia CCCXII. plus quam in commentariis CCCCLVII. quamuis & ex beneficiis ante piſcinam eroget, & plurimum ſubtrahi deprehenderimus, ideo quod minus inueniatur, quam reuera eſſe debeant quinariis mille CCXCV. & circa erogationem fraus apparet, quòd neque ad cōmentariorum fidem, neque ad eas quas ad caput egimus mēſuras, neque ad illas ſaltem piſcinas poſt tot iniurias conuenit. Solae enim quinariae mille DCCL. erogantur minus quam commentariorū ratio

dat

dat quinariis mille CV. minus autem quam mensurae ad caput factae demōstrauerunt quinariis duobus milibus DCCCLVII. minus etiam quam in piscina inuenit quinariis mille DLXII. Itaque cum syncera in vrbem proprio riuo perueniret, in vrbe miscebatur cum Aniene nouo, vt confusione facta, & conceptio earum, & erogatio esset obscurior. Quod si qui forte me acquisitionum mensuris blandiri putant admonendi sunt Curtium & Caeruleum fontes aquae Claudiae sufficere ad praestandas ductui suo quinarias quas significaui IIII. milium DCVI. vt praeterea mille DC. effundantur. Nec eo inficias quin ea quae superfluunt, non sint proprie horum fontium. Capiuntur enim ex Augusta, quae inuenta in Martiae supplementum, dum illa nō indigēt, adiecimus fontibus Claudiae: quāuis ne huius quidem ductus omnem aquā recipiat. ANIO nouus in commentariis habere ponebatur quinarias III. milium CCLXII. mensus ad caput reperi quinarias IIII. milium DCCCXXVIII. amplius quam in conceptis commentariorum est quinariis mille CCCCLXXV. quarum acquisitionem non auide me amplecti quo non alio modo manifestius probem quam erogatione ipsorum commentariorum, maior pars earum continetur. Negatur enim quinariarum IIII. milium CCXI. alioquin in eisdem commentariis inuenitur conceptio, non amplius quam trium miliū CLXIII. Praeterea intercipi non tantum quingētas XXVII. quae inter mensuras nostras & erogationem intersunt, sed & longe ampliorem modum deprehendi; ex quo apparet etiam exuberare comprehensam a nobis mensuram. cuius rei ratio est, quod vis

aquae rapacior,vt ex largo & celeri flumine excep-velocitate ipſā ampliat modum. Non dubito aliquos annotaturos quod longe maior copia actis menſuris inuenta ſit, quam erat in commentariis Principum. Cuius rei cauſa error eſt eorum qui ab initio parum diligenter vniuſcuiuſque fecerūt aeſtimationē,ac ne metu aeſtatis ac ſiccitatū intantum a veritate eos receſſiſſe credam,conſtantibus quidem ipſis menſuris Iulio menſe, hanc vniuſcuiuſque copiam quae ſupraſcripta tota eſt deinceps aeſtate durante explorauerim. Quaecunque tamen eſt cauſa a qua procedit illud, vtique detegitur x. milia quinariarum intercidiſſe, dum beneficia ſua princeps ſecundum modum commentariis aſcriptum temperat.Sequens diuerſitas eſt, quod alius modus cōcipitur ad capita,alius,nec exiguo minor, in piſcinis, minimus deinde in diſtributione continetur, cuius rei cauſa eſt fraus aquariorum, quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum vſum deriuare deprehendimus.Sed & plerique poſſeſſorum ex quorum agris aquae circunducuntur,fraude formas riuorū perforāt:vnde fit vt ductus publici hominibus priuatis vel ad hortorū vſum ſubſeruiāt,vel ad itinera ſuſpēdāt.Ac de vitiis eiuſmodi nec plura,nec meliora dici poſſunt, quam a Coelio Ruffo dicta ſunt in ea concione cui titulus eſt de aquis, quae nunc nos omnia ſimili licentia vſurpata, vtinam non per offenſas probaremus. Irriguos agros, tabernas, coenacula, & corruptelas denique omnes perpetuis ſalientibus inſtructas inuenimus, non quod falſis titulis aliae pro aliis aquae erogabantur, etiāſi inter leuiora caeteris vitia.inter ea tamē quae emē-

dationem videbantur exigere, mirandum eſt, quod fere circa montem Coelium & Auentinum accidit, qui colles prius quam Claudia perduceretur, vtebãtur Martia & Iulia: ſed poſteaquam Nero Imperator Claudiam opere arcuato aſſumpſit, exceptã vſque ad tẽplum Diui Claudii perduxit, vt inde diſtribueretur, priores nõ ampliatae, ſed amiſſae ſunt: nulla enim caſtella adiecit, ſed iiſdem vſus quorum quamuis mutata aqua, vetus appellatio manſit.

Satis iam de modo cuiuſque & veluti noua quadã acquiſitione aquarũ, & fraudibus, & vitiis, quae circa eas erant, dictum eſt: ſupereſt vt erogationem, quam confectam, vt ſic dicã, in maſſam inuenimus, imo & falſis nominibus poſitam, per nomina aquarũ, vti quaeque ſe habet, & per regiones vrbis digeramus. Cuius cõprehenſionẽ ſcio non ieiunam tãtũ, ſed etiam perplexam videri poſſe. Ponemus tamen quambreuiſſime, ne quid velut formulae officij deſit his, quibus ſufficiet cognouiſſe ſumma: licebit tamen tranſire leuiora. Vt ergo diſtributio quinariarum XIIII. millium X. & VIII. Ita & quadrigenariarũ XXXVI. quia vna quandoque ex quibuſdã aquis in adiutorium aliarũ datur, & bis in ſpeciem erogationis cadit, ſed ſemel in cõputationẽ venit. Ex his diuidũtur extra vrbẽ quinariae iiij. milia LXIII. ex quibus nomine Caeſaris quinariae mille DCCXXVII. priuatis quinariae ij. milia CCCXXXVI. Reliquae intra vrbem mille DCCCCLV. diſtribuebantur in caſtella CCXLVII. quibus erogabantur ſub nomine Caeſaris quinariae mile DCCVII ſemis: priuatis quinariarum III. milia DCCCXLVII vſibus publicis quinariarum IIII. milia CCCCI. ex eo caſtris

ducentis quinariae CCLXXIX. operibus publicis ſeptuagintaquinque quinariae MMCCCCI. muneribus trigintanouem quinariae CCCLXXXIII. lacubus quingentis nonaginta vno quinariae MCCCXXXV. Sed & haec ipſa diſpenſatio per nomina aquarũ ad regiones vrbis partienda eſt. Ex quinariis ergo quatuordecim milibus X. & VIII. quam ſummam erogationibus omnium aquarum expoſuimus, dantur nomine Appiae extra vrbem quinariae tantummodo quinque, quoniam libra humilior oritur, & a metitoribus reliquae quinariae DCXCIX. intra vrbem diuidebantur per regiones ſecundam, V. VIII. IX. XI. XII. XIII. XIIII. in caſtella XX. ex quibus nomine Caeſaris quinariae CLI. priuatis quinariae CXCIIII. publicis quinariae CCCLIIII. ex eo caſtris vnis quinariae IIII. operibus publicis quatuordecim quinariae CXXIII. muneri vni quinariae II. lacubus nonagintaduobus quinariae CCXXVI. Anionis veteris erogabantur extra vrbem nomine Caeſaris quinariae CLXIX. priuatis quinariae CCCIIII. Reliquae quinariae mile DVII. ſemis, intra vrbem diuidebantur per regiones primam, III. IIII. V. VI. VII. VIII. XII. XIIII. in caſtella XXXV. ex quibus nomine Caeſaris quinariae LX. vſibus priuatis quinariae CCCXC. publicis quinariae CLIII. ex eo caſtris vnis quinariae L. operibus publicis decẽ & nouem quinariae CXCVI. muneribus nouem quinariae LXXXVIII. lacubus nonaginta quatuor quinariae CCXVIII. Martiae erogabantur extra vrbem nomine Caeſaris quinariae CCLXIX. Reliquae quinariae MCCCCLXXII. intra vrbem diuidebantur per regiones primam, III. IIII. V. VI. VIII. IX. XIIII. In caſtella LI. ex

quibus nomine Caesaris quinariae cxvi. priuatis quinariae dxliii. castris quatuor quinariae xlii. operibus publicis quindecim quinariae xli. muneribus duodecim quinariae ciiii. lacubus centumquatuordecim quinariae cclvi. Tepulae erogabãtur extra vrbem nomine Caesaris quinariae lviii. priuatis lvi. Reliquae quinariae cccxxxi. intra vrbem diuidebantur per regionem IIII. V. VI. VII. in castella xiiii. ex quibus nomine Caesaris quinariae xxxiiii. priuatis quinariae ccxxvii. vsibus publicis quinariae l. ex eo castris duobus quinariae xii. operibus publicis tribus quinariae vii. lacubus tredecim quinariae xxxii. Iuliae fluebant extra vrbem nomine Caesaris quinariae lxxxv. priuatis quinariae cxxii. Reliquae quinariae dxlviii. Intra vrbem diuidebãtur per regiones II. III. V. VI. VIII. X. XII. in castella decem & septem, ex quibus nomine Caesaris quinariae xviii. vsibus publicis quinariae ccclxxiii. ex eo castris quinariae lxix. operibus publicis quinariae cxxi. muneribus quinariae lxvii. lacubus vigintiocto quinariae lxv. Virginis nomine exibant extra vrbem quinariae cc. Reliquae quinariae mmccciiii. intra vrbem diuidebantur per regiones VII. VIII. XIIII. in castella xxvi. ex quibus nomine Caesaris quinariae dxlix. priuatis quinariae cccxxxviii. vsibus publicis mccccxxii. ex eo muneribus duobus quinariae xxvi. lacubus vigintiquinque quinariae lxi. operibus publicis sexdecim quinariae mccclxxx. in quibus per se Euripo cui ipsa nomen dedit quinariae cccclx. Alsietinae quinariae ccccxcii. Haec tota extra vrbem consumitur nomine Caesaris quinariae

ccccliiii, priuatis quinariae cxxxviii. Claudia & Anio nouus extra vrbem proprio quaeque riuo erogabatur, intra vrbem confundebatur, & Claudia quidem extra vrbem nomine Caesaris dabat quinarias ccxvii. priuatis quinarias ccccxxxix. Anio nouus nomine Caesaris dccxxviii. Reliquae vtriusque quinariae mmmccccxcviii. intra vrbem diuidebantur per regiones vrbis xiiii. in castella xcii. ex quibus nomine Caesaris quinariae mdccccv. priuatis quinariae mlxvii. vsibus publicis quinariae mxii. ex eo castris nouē quinariae cxlix. operibus publicis decemoocto quinariae cclxix. muneribus duodecim quinariae cvii. lacubus centūuigintisex quinariae ccccxxvii.

HAec copia aquarum ad Neruam Imperatorem vsque computata ad hunc modum describebatur, nunc prouidentia diligentissimi Principis, quicquid aut fraudibus aquariorum intercipiebatur, aut inertia peruertebat, quasi noua inuentione fontium accreuit, ac prope publicata vbertas est, tum & sedula deinde partitione distributa, vt regionibus quibus singulae seruiebant aquae, plures darentur, tanquam Coelio & Auentino, in quos sola Claudia per arcus Neronianos ducebatur. Quo fiebat, vt quoties defectio aliqua interuenisset, celeberrimi colles sitirent, quibus nunc plures aquae, & in primis Martia reddita ampliore opere a Coelio in Auentinum vsque perducitur, atque etiam omni parte vrbis lacus tam noui quam veteres plerique binos salientes diuersarum aquarum acceperunt, vt si casus alterutram impedisset, altera sufficiente non destitueretur vsus. Sentit hanc curam

imperatoris piiſſimi Neruae principis ſui Regina & domina orbis indies, quae terrarum dea conſiſtit, cui par eſt nihil, & nihil ſecũdum, & magis ſentiet ſalubritas eiuſdem aeternae vrbis, aucto caſtellorum, operum, munerum, & lacuum numero, nec minus ad priuatos commodum quod ex incremento beneficiorum eius diffunditur. Illi quoque qui timidi illicitam aquam ducebant, ſecuri nunc ex beneficiis fruuntur. Ne pereũtes quidem aquae, ocioſae ſunt. nam immundiciarum facies, & impurior ſpiritus, & cauſae grauioris coeli, quibus apud veteres vrbis infamis aer fuit, ſunt remotae. Nõ praeterit me deberi operi nouae erogationis ordinationem, ſed haec cum incremento adiunxerimus, intelligi oportet non eſſe eam ponendam niſi cum conſummata fuerit. Quid, quod nec hoc diligẽtiae Principis, quam exactiſſimam ciuibus ſuis praeſtat, ſufficit, parum praeſidii ac voluptatis noſtris contuliſſe ſeſe credentis, quod tantam copiam adiiciat, niſi eam ſynceriorem iucundioremque faciat? Operae precium eſt ire per ſingula, per quae ille occurrendo vitiis quorumdam, vniuerſis adiecit vtilitatem. Etenim quando ciuitas noſtra vel cum exigui ymbres ſuperuenerãt, non turbulentas limoſaſque aquas habuit? nec quia hoc vniuerſis ab origine naturae eſt, aut quia iſtud incommodum ſentire debeant quod capiuntur ex fontibus, in primis Martia & Claudia, ac reliquae, quarum ſplendor a capite integer, nihil aut minimum pluuia inquinatur, ſi putei extructi obiecti ſunt. Aquae Anionis minus permanent limpidae: Nam ſumitur ex flumine, ac ſaepe etiam ſereno turbãtur, quoniam

Anio quamuis puriſſimo defluens lacu, mobilibus tamen cedentibus ripis, aufert aliquid quo turbetur priuſquam deueniat in riuos. quod incommodum non ſolum hybernis ac vernis, ſed aeſtiuis hymbribus ſentit, quo tempore exit gratior aquarum ſynceritas. Ex iis igitur alter, id eſt Anio vetus, cũ plerumque libra ſit inferior, incommodum infra ſe tenet. Nouus autem Anio vitiabat caeteras: nam cum editiſſimus veniat, & in primis abundans, aliquando defectioni aliarũ ſuccurrit. Imperitia vero aquariorum, deducentium in alienos eum ſpecus frequentius quam explemento opus erat, etiam ſufficientes aquas inquinabat, maxime Claudiam, quae per multa milia paſſuum proprio ducta riuo, Romae demum cum Anione permixta, in hoc tempus perdebat proprietatem, adeoque obuenientibus nõ ſuccurrebat, vt pleraeque aquae accerſerentur per imprudentiam, non vti dignum erat aquis parientium Martiam, ita vt ipſam ſplendore & rigore gratiſſimam, balneis ac fulonicis, & relatu quoque foedis miniſteriis deprehenderimus ſeruientem. Omnes ergo diſcerni placuit, tum ſingulas ita ordinari, vt in primis Martia potui tota ſeruiret, & deinceps reliquae ſecundum ſuam quaeque qualitatem aptis vſibus aſſignarentur, ſic vt Anio vetus pluribus ex cauſis, quo interiore excipitur minus ſalubris, in hortorum rigationẽ, atque in ipſius vrbis ſordidiora exiret miniſteria. Nec ſatis fuit principi noſtro caeterarũ reſtituiſſe copiã, ſed etiã gratiã. Anionis quoque noui vitia excludi poſſe vidit. Omiſſo enim flumine, repeti ex lacu qui eſt ſuper

villã Neronianã Sublacẽſem, vbi lympidiſſima eſt, iuſſit. Nam cum oriatur Anio ſupra Trebã auguſtã, ſeu quia per ſaxoſos montes decurrit, paucis circa ipſum oppidis obiacentibus cultis, ſeu quia lacus altitudine, in quo excipitur, velut depuratur, imminentium quoque nemorum opacitate inumbratus, frigidiſſimus ſimul ac ſplẽdidiſſimus eo peruenit. Haec tam felix proprietas aquae omnibus dotibus aequatura Martiam, copia vero ſuperatura, veniet in locũ deformis illius ac turbidae. Nouum Imperatorem Caeſarem Neruam Traianum Auguſtum praeſcribente titulo.* Sequitur vt indicemus quodius ducendae ſit aquae, quaeve cura ductuũ ſit habenda, quorum alterum ad cohibendos intra modum impetrati beneficii priuatos, alterum ad ipſorum ductuum pertinet tutelam. in quibus dum altius repeto leges de ſingulis, quas late quidẽ apud veteres obſeruatas inueni, earum aequitatem prudentiamque reticendam non cenſui. Apud antiquos omnis aqua in publicos vſus erogabatur, legeque cautum ita fuit, *ne quis priuatus aliam ducat, quã quae ex lacu humum accedit* (haec enim verba ſunt eius legis) id eſt quae ex lacu abundauit, eam nos caducam vocamus: Et haec ipſa non in aliũ vſum, quam in balnearũ, aut fullonicorum dabatur: eratque vectigalis ſtatuta merces, quae in publicum pẽderetur: aliquid & in domos principum dabatur, concedentibus reliquis. Ad quem autem magiſtratum ius dandae vendendaeve aquae pertinuerit, in iis ipſis legibus variatur. Interdum enim ab Aedilibus, interdum a Cenſoribus permiſſum inueniõ; ſed apparet quoties in Repub. erant, ab illis potiſſi-

mum petitum: cum ii non erant, Aediliũ eam potestatem fuisse. Ex quo manifestum est, quãto potior cura maioribus communiũ vtilitatum, quam priuatarum voluptatũ fuerit, cum ad vsum publicũ pertineret etiam ea aqua, quam priuati ducebant. Tutelam autem singularum aquarum locari solitã inuenio, positamque redemptoribus necessitatẽ certum numerum circa ductus extra vrbem, & certum in vrbe seruorum opificum habendi, & quidem ita, vt nomina quoque eorum quos habituri erant in ministerio, per quasque regiones in tabulas publicas deferrent, eorumque operum probandorum curam fuisse per Censores aliquãdo & Aediles, interdum etiam Censoribus eam prouinciam obuenisse, vt apparet ex eo quod factum est C. Liciano Cesula & M. Fabio Censoribus. Quantopere autem curae fuerit ne quis violare ductus, aquamve non concessam deriuare auderet, cum ex multis apparere potest, tum ex hoc, quodCircus Maximus ne diebus quidem ludorum Circensium, nisi Aediliũ aut Censorum permissu irrigabatur: quod durasse etiã postquã res ad curatores transiit sub Augusto apud Atteium Capitonem legimus. Agri vero qui aqua publica contra legem essent irrigati, publicabãtur: Mancipia etiam, sicut ea quae aduersus legem mulcta loco fecisse dicebantur. In iisdem legibus adiectum est ita: *Nequis aquam oletato dolo malo, vbi publice salit: si quis oletarit, sestertiorum x. milium mulcta esto.* Oletato videtur esse olidam facito, cuius rei causa Aediles curules iubebantur per vicos singulos ex iis qui in vno quoque vico habitarent praediaue haberent, binos praeficere, quorum arbitratu aqua in

publicum ſaliret. Primus M. Agrippa poſt aedilitatem quam geſſit, cõſularis, operum ſuorum & munerum veluti perpetuus curator fuit, qui iam copia permittente deſcripſit, quid aquarum publicis operibus, quid lacubus, quid priuatis daretur. Habuit & familiam propriam aquarũ, quae tueretur ductus, atque caſtella & lacus. Hanc Auguſtus haereditate ab eo ſibi relictam publicauit. Poſt eum Q. Aelio Tuberone, P. Fabio Maximo iterum c o ſ ſ. in re, quae vſque in id tempus quaſi poteſtate acta, certo iure eguiſſet, Senatuſconſulta facta ſunt, ac lex promulgata. Auguſtus quoq; edicto cõplexus eſt, quo iure vterentur qui ex cõmentariis Agrippae aquas haberent, tota re in ſua beneficia tranſlata. Modulos etiam, de quibus dictum eſt, conſtituit, & rei continendae exercendaeque curatorem fecit Meſſalam Coruinum, cui adiutores dati Poſtumius Sulpitius praetorius & L. Cominius Pedarius, inſignia eis quaſi magiſtratibus conceſſa, deque eorum officio Senatuſconſultum factum, quod infra ſcriptum eſt. S. C. quod Qu. Aelius Tubero, P. Fabius Maximus c o ſ ſ. V. F. de iis qui curatores aquarum publicarum ex Senatuſconſulto a Caeſare Auguſto nominati eſſent ordinandis, D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. placere huic ordini eos qui aquis publicis praeeſſent, cum eius rei cauſa extra vrbem eſſent, lictores binos, & ſeruos publicos ternos, architectos ſingulos, & ſcribas, & librarios, accenſos praeconeſque totidem habere, quot habent ii per quos frumentum plebei datur. Cum autem in vrbe eiuſdem rei cauſa aliquid agerent, caeteris

apparitoribus iiſdem, praeterquam lictoribus, vtiq; quibus apparitoribus. Ex hoc S. C. curatoribus aquarum, vti liceret eos diebus x. proximis, quibus S. C. factum eſſet, ad aerarium deferrentur, quique ità delati eſſent, iis praetores aerarii mercedem, cibaria, quanta praefecti frumento dando, dare deferreque ſolent, annua darent & attribuerent, iiſque eas pecunias ſine fraude ſuas facere licet: vtique tabulas, chartas, caeteraque quae eius curationis cauſa opus eſſet, iis curatoribus praebenda, Q. Aelius, P. Fabius coss. ambo alterue, ſi iis videbitur, adhibitis praetoribus qui aerario praeſint & praebenda locent. Itemque cum viarum frumentique curatores, qui quarta parte anni publico fungebantur miniſterio, vt curatores aquarum iudiciis vacent priuatis publiciſque. Apparitores & miniſteria, quamuis perſeueret adhuc aerarium in eos erogare, tamen etiam curatorum videntur deſiiſſe inertia, & ſegnitia non agentium officium. Egreſſi autem vrbem duntaxat agendae rei cauſa, Senatus praeſto eſſe lictores iuſſerat: nobis circumeuntibus riuos, fides noſtra & auctoritas a Principe data pro lictoribus erit. Cum rem produxerimus ad initium curatorum, non eſt alienum ſubiungere, qui poſt Meſſalam huic officio ad nos vſque praefuerint. Meſſalae ſucceſſit Silio & Plautio coss. Atteius Capito: Capitoni, L. Martio, C. Antiſtio vetere coss. Satrius Rufus: Satrio, Sergio Cornelio Cethego, L. Viſellio Varrone Coſſ. M. Cocceius Nerua, Diui Neruae auus, ſcientia iuris illuſtris. Huic ſucceſſit F. Perſico L. Vitellio coss. C. Octauius Laenas: Laenati, Iuliano & Nonio Aſprenate coss. Aqui-

la. Huic ſucceſſit M. Porcius Cato: poſt quē Sexto Nonio Celere & Iunio Quinctiliano c o s s. Didius Gallus: Gallo, Qu. Veranio, Pompeio Longino c o s s. Cn. Domitius Afer: Afro, Nerone Claudio Caeſare quartum, & Coſſo Coſſi filio c o s s. L. Piſo: Piſoni, Virginio Rufo & Memmio Regulo c o s s. Petronius Turpilianus: Turpiliano, Craſſo Frugi & Lecanio Baſſo c o s s. P. Marius: Mario, L. Teleſino & Suetonio Paulino c o s s. Fōteius Agrippa: Agrippae, Silio & Galerio Trachalo c o s s. Alipius Criſpus: Criſpo, Veſpaſiano tertium & Cocceio Nerua c o s s. Pompeius Siluinus: Siluino, Valerio, & Meſſalino c o s s. T. Anius Flauianus: Flauiano, Veſpaſiano quintū & Tito tertium c o s s. Acilius Auiola. Poſt quem Imperatore Nerua tertium & Virginio Rufo tertium c o s s. ad nos cura tranſlata eſt. Nūc quid obſeruare curator aquarum debeat, & leges Senatuſque conſulta ad inſtruendum eum pertinētia ſubiungam. Circa ius ducendae aquae in priuatis haec obſeruanda ſunt, ne quis ſine literis Caeſaris, id eſt ne quis aquam publicam non impetratam, & ne quis amplius quam impetratum fuerit, ducat. Ita enim efficiemus, vt modus quem acquiri diximus, poſſit ad nouos ſalientes, & ad noua Principis beneficia pertinere. In vtroque autem magna cura multiplici opponenda fraudi eſt. Solicite ſubinde ductus extra vrbem ſunt circumeundi ad recognoſcēda beneficia. Idem in caſtellis ſalientibus publicis faciendum, vt ſine intermiſſione diebus noctibuſque aqua fluat, quod Senatus quoque conſulto curator facere iubetur, cuius haec quoque verba ſunt: Aelius Tubero, & P. Fabius Maximus o. v. f.

COSS. de numero publicorum salientium qui in vrbe essent, intraque aedificia vrbi coniuncta, quos M. Agrippa fecisse Q. F. P. de ea re ita censuerunt, neque augeri placere, nec minui numerum publicorum salientium, quos nunc esse retulerunt ii quibus negócium a Senatu est imperatum, vt inspicerent aquas publicas, inirentque numerum salientiũ publicorum. Itemque placere curatores aquarum, quos Senatuscon. Caesar Augustus ex Senatus autoritate nominauit, dare operam vt salientes publici quamassiduissime interdiu & noctu aquã in vsum populi funderẽt. In hoc S. C. crediderim annotandũ, quod Senatus tã augeri quã minui saliẽtium publicorum numerum vetuerit, id factum existimo, quia modus aquarũ, quae iis temporibus in vrbem veniebant, antequam Claudia & Anio nouus perduceretur, maiorem erogationem capere non videbatur. Qui aquam in vsus priuatos deducere volet, impetrare eam debebit, & a Principe epistolam ad curatorem afferre. Curator deinde beneficio Caesaris praestare maturitatem, & procuratorem eiusdem officii libertum Caesaris protinus scribere. Procuratorem autem primus Ti. Claudius videtur admouisse, postquam Anionem nouũ & Claudias induxit. quid contineat epistola Iulia, fieri quoque notum debet. Nequando negligentiam, aut fraudem suam ignorãtiae colore defendat Procurator, calicem eius moduli, qui fuerit impetratus, adhibitis libratoribus signari cogitet, & diligenter intendat mensurarum quas supra diximus modum, & earum notitiam habeat, ne sit in arbitrio libratorum interdum maioris luminis, interdum minoris pro

gratia perſonarum calicem probare : ſed neque ſtatim adhuc liberũ ſubiiciendi qualemcunq; plumbeam fiſtulam permittat arbitrium. verum eiuſdẽ luminis, quo calix ſignatus eſt, eundem per pedes quinquaginta prope det, ſicut Senatuſcõſulto, quod ſubiiciendum eſt, cauetur. Quod Q. Aelius Tubero, P. Fabius maximus cos s. v. f. quoſdam priuatos ex riuis publicis aquam ducere. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. ne cui priuato aquam ducere ex riuis publicis liceret: vtique omnes ii quibus aquae ducendae ius eſſet datum, ex caſtellis ducerent, animaduerterentque curatores aquarum, quibus locis intra extraque vrbem apte caſtella priuati facere poſſent, ex quibus aquam ducerent, quam ex caſtello communem accepiſſent a curatoribus aquarum. ne cui eorum, quibus aqua daretur publica, ius eſſet intra quinquaginta pedes eius caſtelli, ex quo aquã ducerent, laxiorem fiſtulam ſubiicere quã quinariã.

In hoc Senatuſconſul. dignũ admiratione eſt, quod aquam non niſi ex caſtello duci permittit, ne aut riui, aut fiſtulae publicae frequenter lacerarentur.

Ius impetratae aquae neque haeredem, neque emptorem, neque vllum nouum dominum praediorum ſequitur: Balneis, quae publicae lauarent, priuilegium antiquitus concedebatur, vt ſemel data aqua perpetuo maneret, ſicut ex veteribus Senatuſconſultis cognoſcimus, ex quibus vnum ſubieci: nunc omnis aquae cum poſſeſſore inſtauratur beneficium. Quod Q. Aelius Tubero, P. Fabius Maximus coss. V. F. conſtitui oportere, quo iure extra intraque vrbem ducerent aquas ii quibus attributae eſſent.

Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. vti iis quoq; ſe manere t attributio aquarũ,exceptis quae in vſum balneorũ eſſent datae,aut Auguſti nomine, quoad iidem domini poſſiderent id ſolum in quo accepiſſent aquã. Cum vacare ali quae coeperint, adnunciatur in cõmentarioſque redigitur,qui reſpiciuntur vt petitoribus ex vacuis dari poſſint. Has aquas ſtatim interdicere ſolebant, vt medio tempore venderent aut poſſeſſoribus praediorum,aut aliis. Humanius etiam viſum eſt Principi noſtro, ne praedia ſubito deſtituerentur, triginta dierum ſpacium indulgeri, intra quod ii ad quos res pertinet, irrigarent. De aqua in praedia ſociorum data nihil conſtitutum inuenio:perinde tamẽ obſeruatur, ac iure cautum, vt dum quis ex iis qui communiter impetrauerunt, ſupereſſet,totus modus praediis aſſignatus flueret, & tunc demum renouaretur beneficium, cum deſiiſſet quiſque ex iis,quibus erat datum poſſidere. Impetrata aqua alio quam in ea praedia,in quae data erat, aut ex alio caſtello quam quo ex epiſtola Principis contrahebat, duci palam S. Conſul. non oportet,ſed & mandatis prohibetur. Impetrantur autem & hae aquae quae caducae vocantur, id eſt quae aut ex caſtellis effluunt,aut ex manationibus fiſtularum,quod beneficium a Principibus parciſſime tribui ſolitum, ſed fraudibus aquariorum obnoxium eſt:quibus prohibẽdis quanta cura debeatur,ex capite mandatorum manifeſtum erit; quod ſubieci: Caducam neminem volo ducere, niſi qui meo beneficio,aut priorum Principum habent: nã neceſſe eſt ex caſtellis aliquam partem aquae effluere, cum hoc pertineat non ſolum ad vrbis noſtrae

ſtrae

ſtrae ſalubritatem, ſed etiam ad vtilitatem cloacarum abluendarum. Explicitis quae ad ordinationem aquarum priuati vſus pertinebant, non ab re eſt quaedam ex iis quibus circumſcribi ſaluberrimas conſtitutiones in ipſo rei actu deprehendimus, exempli cauſa attingere. Ampliores quoſdam calices quam impetrati erant poſitos in pleriſque caſtellis inueni, & ex iis aliquos ne ſignatos quidem. Quoties autem ſignatus calix excedit legitimam menſuram, ambitio procuratoris qui eum ſignauit detegitur: cum vero ne ſignatus quidem eſt, manifeſta culpa omnium, maxime accipientis deprehenditur, deinde villici. In quibuſdam cum calices legitimae menſurae ſignati eſſent, ſtatim amplioris moduli fiſtulae ſubiectae fuerunt: vnde acciderat vt aqua non per legitimum ſpatium coercita, ſed per leues anguſtias expreſſa, facile laxiorem in proximo fiſtulam impleret. Ideoque illud adhuc, quoties ſignatur calix, diligentiae adiiciendum eſt, vt fiſtulae quoque proximae per ſpacium, quod S. C. comprehenſum diximus, ſignentur. Ita demum enim villicus cum ſcierit non aliter quam ſignatas collocari debere, omni carebit excuſatione.

Circa collocandos quoque calices obſeruari oportet, vt ad lineam ordinentur, nec alterius inferior calix, alterius ſuperior ponatur. Inferior plus trahit, ſuperior minus ducit, quia curſus aquae ab inferiore rapitur. In quorumdam fiſtulis ne calices quidem poſiti fuerunt: hae fiſtulae ſolutae vocantur, & vt aquario libuit, laxãtur vel coartantur. Adhuc illa aquariorũ intolerabilis fraus eſt,

ū

praeſidium aquarum abundãtius. Tam amplum numerũ vtriuſq; familiae, ſolitũ ambitione aut negligentia praepoſitorum in priuata opera diduci, reuocare ad aliquam diſciplinã & publica miniſteria ita inſtituimus, vt pridie quid eſſet actura dictaremus, & quid quaque die egiſſet actis comprehenderetur. Cõmoda publicae familiae ex Aerario dãtur, quod impendium exoneratur vectigalium reditu ad ius aquarũ pertinentiũ. Ea cõſtant ex hortis aedificiiſue, quae ſunt circa ductus, aut caſtella, aut munera, aut lacus, quẽ reditũ prope ſeſtertiũ CCL. miliũ, ſalientẽ ac vagũ, proximis vero tẽporibus in Domitiani loculos verſum, iuſtitia Diui Neruae populo reſtituit, noſtra ſedulitas ad certam regulam redegit, vt conſtarent, quae eſſent ad hoc vectigal pertinẽtia loca. Caeſaris familia ex fiſco accipit commoda, vnde & omne plumbum, & omnes impenſae ad ductus, & caſtella, & lacus pertinentes erogãtur. Quoniã quae videbantur ad familiã pertinere, expoſuimus, ad tutelam ductuum, ſicut promiſeramus, diuertimus, rẽ enixiore cura dignam, cum magnitudinis Romani imperii id praecipuum ſit indicium. Multa atque ampla opera ſubinde naſcũtur, quibus ante ſuccurri debet quam magno auxilio egere incipiant, pleraque tamen prudenti temperamento ſuſtinenda ſunt, quia non ſemper opus aut facere, aut ampliare quaerentibus credendum eſt. Ideoque non ſolum ſcientia peritorum, ſed & proprio vſu curator inſtructus eſſe debet, nec ſuae tantum ſtationis architectis vti, ſed plurium aduocare non minus fidem quam ſubtilitatem, vt aeſtimet quae repraeſentãda, quae differenda ſint, & rurſus quae per redemptores

effici debeant, & quae per domeſticos artifices.

Naſcuntur opera fere ex his cauſis . nam aut vetuſtate corrumpuntur, aut impotentia poſſeſſorum, aut vi tempeſtatum , aut culpa male facti operis, quod ſaepius accidit in recentibus. Fere aut vetuſtate,aut vi tempeſtatum partes ductuum laborant, quae arcuationibus ſuſtinentur, aut montium lateribus applicatae ſunt, & ex arcuationibus eae quae per flumen traiiciuntur. Ideo haec opera ſolicita feſtinatione explicanda ſunt. Minus iniuriae ſubiacent ſubterranea , nec gelicidiis, nec caloribus expoſita. Vitia autem eiuſmodi, aut talia ſunt, vt non interpellato curſu ſubueniatur eis, aut emendari niſi auerſa non poſſint, ſicut ea quae in ipſo alueo fieri neceſſe eſt. Haec duplici ex cauſa naſcuntur, aut limo concreſcente, qui interdum in cruſtam dureſcit, iterque aquae coarctat, aut tectorio quod corrũpitur, vnde fiunt manationes, quibus neceſſe eſt latera riuorum & ſubſtructiones vitiari. Pilae quoque ipſae topho extructae ſub tam magno onere labuntur. Refici quae circa alueos ſunt riuorum, aeſtate non debent, ne aquae intermittatur vſus, tempore quo praecipue deſideratur, ſed vere, vel autumno, & maxima cum feſtinatione, ita vt ante praeparatis omnibus quam pauciſſimis diebus riui ceſſent. Neminem fugit per ſingulos ductus hoc eſſe faciendum, ne ſi plures pariter auertantur, deſit aqua ciuitati. Ea quae non interpellato aquae curſu effici debent, maxime ſtructura conſtant, quam ſuis temporibus & fidelem fieri oportet. Idoneum ſtructurae tempus a Kal. Aprilibus in Kal. Nouemb. ita vt optimum ſit in-

termittere eam partem aeſtatis, quae nimiis caloribus incandeſcit: quia temperamento coeli opus eſt, vt ex humore commode ſtructura combibat & in vnitate corroboretur. Non minus autem ſol acrior quam gelatio praecipit materiã, neque vllum opus diligentiorem poſcit curam quam quod aquae obſtaturum eſt. Fides itaque eius per ſingula ſecundum legem notam omnibus, ſed paucis obſeruatam exigenda eſt. Illud nulli dubium eſſe crediderim, proximo ductus, id eſt, qui a ſexto miliario lapide quadrato conſiſtunt, maxime cuſtodiendos, quoniam & ampliſſimi operis ſunt, & plures aquas ſinguli ſuſtinent; quos ſi neceſſe fuerit interrumpere, maior pars aquarum vrbem Romam deſtituet. Remedia tamen ſunt, vt his difficultatibus inchoatus alueus excitetur ad libram deficientis. Alueus vero plumbatis canalibus per ſpacium interrupti ductus rurſus contineatur. Porro quoniam fere omnes per priuatorum agros directi erant, & difficilis videbatur futurae impenſae praeparatio vt alicuius conſtitutione ſuccurreretur, ſimul ne acceſſu ad reficiendos riuos redemptores a poſſeſſoribus prohiberentur, Senatuſconſultum factum eſt, quod ſubieci. Quod Q. Aelius Tubero, P. Fabius Maximus COSS. V. F. de riuis, ſpecubus, fornicibuſque Iuliae, Marciae, Appiae, Tepulae, Anienis reficiendis, Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. Vt cum ii riui, fornices, quos Auguſtus Caeſar ſe refecturum impenſa ſua pollicitus Senatui eſt, reficerentur, ex agris priuatorum terram, limum, lapidem, teſtam, arenam, ligna, caeteraque quibus ad eam rem opus eſſet, vnde quaeque earum proxime ſine iniu-

ria priuatorum tolli,ſumi,portari poſſint, viri boni arbitratu aeſtimata darentur,tollerentur, ſumerentur, exportarentur;& ad eas res omnes exportādas, earumq; rerum reficiendarum cauſa, quoties opus eſſet, per agros priuatorū, ſine iniuria eorū,itinera, actus paterent,darentur. Plerunq; autem vitia oriūtur ex impotentia poſſeſſorum, qui pluribus modis riuos violant. Primū enim ſpatia, quae circa ductus aquarum ex S.Conſulto vacare debēt,aut aedificiis, aut arboribus occupant. Arbores magis nocēt, quarum radicibus & concamerationes & latera ſoluuntur:deinde vicinales vias, agreſteſque per ipſas formas dirigunt: nouiſſime aditus ad tutelam praecludunt: quae omnia Senatuſconſulto, quod ſubieci, prouiſa ſunt. Quod Q. Aelius Tubero, P. Fabius Maximus V. F. aquarum, quae in vrbem venirent itinera occupari monumentis & aedificiis, & arboribus conſeri. Q. F. P. D. E. R. I. C. Cum ad reficiendos riuos,ſpecuſque,per quae & opera publica corrumpuntur,placere circa fontes,& fornices, & muros vtraque ex parte vacuos centenos quinos denos pedes patere, & circa riuos, qui ſub terra eſſent, & ſpecus intra vrbem, & extra vrbem continentia aedificia,vtra que ex parte quinos pedes vacuos relinqui,ita vt neque monumentum in iis locis, neque aedificium poſt hoc tempus ponere,neque conſerere arbores liceret: ſi quae nunc eſſent arbores intra id ſpatium,extirparentur,praeterquam ſiquae villae continentes & incluſae aedificiis eſſent. Si quis aduerſus ea cōmiſerit,in ſingulas res in dena milia dānas eſſet. Ex quibus pars dimidia praemium accuſatori daretur,cuius opera maxime cōuictus eſſet,qui

aduerſus hoc S. C. cōmiſiſſet: pars altera dimidia in aerarium redigeretur, deque ea re iudicarent cognoſcerentque curatores aquarum. Poſſet hoc Senatuſconſultum aequiſſimum videri, etiam ſi ex rei tantū publicae vtilitate ea ſpatia iudicarentur, multo magis, cum maiores noſtri admirabili aequitate, ne ea quidem eripuerunt priuatis, quae ad modum publicum pertinebant. Sed cum aquas perducerent, ſi difficilior poſſeſſor in parte vendenda fuerat, pro toto agro pecuniam intulerunt, ac poſt determinata neceſſaria loca rurſus eum agrum vendiderant, vt in ſuis finibus proprium ius tam reſpublica quam priuata haberet. Plerique tamen non contenti occupaſſe fines, ipſis ductibus manus attulerūt per ſemitas ſolutas paſſim, & rurſus ius aquarum impetratū habent, aquarii quātulacunque beneficii occaſione ad expugnādos nunc abutuntur. Quid porro fieret, ſi non vniuerſa iſta diligentiſſima lege prohiberentur, poenaque non mediocris contumacibus intentaretur? Quae ſubſcripſi haec ſunt verba legis: T. Quintius Criſpinus coss. populum iure rogauit, populuſq; iure ſciuit in foro pro roſtris aedis diui Iulii Po. Ro. & Iulias tribui Sergia principium fuit pro tribus ſex. L. F. Varro. Quicunque poſt hanc legem rogatam riuos, ſpecus, fornices, fiſtulas, caſtella, tubulos, lacus aquarum publicarum, quae ad vrbē ducuntur, earumue quam ſciens dolo malo forauerit, ruperit, forare, rumpereue curauerit, peioremue fecerit, quo minus ea aqua earumue qua in vrbē Romam ire, cadere, flui, peruenire, duci poſſint, quoue minus in vrbe Roma, & in his aedificiis quae vrbi continentia ſunt, erunt, in hiſque hortis, praediis,

locis,quorum hortorum,praediorum,locorum dominis, poſſeſſoribus, V. F.aqua data vel attributa eſt,vel erit,vt ſaliat, diſtribuatur, diuidatur, in caſtella,lacus immittatur,is P. R.c. milia dare damnas eſto:& qui clam quid eorum ita fecerit,id omne ſarcire,reficere,reſtituere,aedificare, ponere & celare, demoliri dānas eſto,ſine dolo malo. Atque ita omnino,vt quicunque curator aquarum eſt,erit, ſi curator aquarum eſt vel erit,tum is Praetor, qui inter ciues & peregrinos ius dicit, mulctam pignoribus cogito, coercito, eique curatori, aut ſi curator non erit,tum ei Praetori eo nomine cogere & coercere, mulctae dicendae,ſiue pignoris capiendi ius poteſtaſque eſto. Si quid eorum ſeruus fecerit, dominus eius centū milia populo det. Si quis circa riuos,ſpecus, fornices,fiſtulas,tubulos,caſtella, lacus aquarū publicarum,qua ad vrbem Romam ducuntur & ducētur,terminatus ſteterit,*neque quis eo loco poſt hanc legem rogatam quid opponit,molit, obſepit, figit,ſtatuit,ponit,collocat,arat,ſerit, neue in eū locum quid immittit, praeterquam eorum faciendorum reponendorum cauſa praeterquam quidem hac lege licebit,oportebit. Qui aduerſus ea quid fecerit,& aduerſus ea repſerit,ex iuſſu cauſaque omniū rerum omnibus eſto damnas, vtique atque vti eſſet eſſeque oporteret,ſi is aduerſus hāc legē riuū, ſpecū rupiſſet, foraſſetue, quiq; ſpecū foraſſet rupiſſetue, quo minus in eo loco poſcere herbam,foenū ſecare, ſentes, vepres, caprificos,curatores aquarum qui nunc ſunt, quique erunt, circa fontes,& fontium & murorum curam, riuos,& ſpecus, terminatus, arbores, vites, vepres, ſentes, ripae, maceria, ſa-

licta, harundineta excidantur,tollantur, effodiantur,excorticentur, vtique recte factum esse volet, eoque nomine iis pignoris captio mulcta edici or vtique esto:Idque iis sine fraude sua facere liceat ius potestasque esto quo minus vites arboresque villis,aedificiis,maceriisue inclusae sint. Maceriae,quas curatores aquarū causa cognita ne demolirentur dominis permiserunt, quibus inscripta insculptaque essent ipsorum qui permisissent curatorū nomina,maneant,hac lege nihil abrogato, quo minus ex his fontibus,riuis,specubus, fornicibus aquā haurire, sumere iis quibuscunque curatores aquarum permiserunt, praeterquā rota,calice, machina liceat:dum neque puteus, neque foramen nouum fiat.Eius hac lege nihilum rogatio. Vtilissimae legis contemptores non negauerim dignos poena quae intenditur.Sed negligentia longi temporis deceptos leniter reuocari oportuit. Itaque sedulo laborauimus,vt quantum in nobis fuit, etiam ignorarentur qui errauerant.His vero qui admoniti ad indulgentiam Imperatoris decurrerunt, possumus videri causa impetrati beneficij fuisse. In reliquo vero opto ne executio legis necessaria sit, cum officij fidem etiam per offensas tueri praestet.

SECVNDI. ET. VLT. LIB. FINIS

NOTAE. QVAEDAM. IO. OPSOPOEI. IN. IVL. FRONTINI *comment. de aquaeductibus*

P. 25, v. 3. Vetus editio praefert hunc titulum, DE AQVIS QVAE IN VRBEM INFLVVNT LIBER. nec enim in duos libros, vt Florentina, et eam ſecuta Baſileenſis, hunc commentarium diſtribuit

v. 12. Eadem habet *commiſſae rei inſtiget.* & ſtatim, *reip. & imperij*

v. 20. Eadem, *omnis actus certitudinis fundamentum*

P. 26, v. 28. Seneca epiſt. XLI. *Magnorum fluminũ capita veneramur, ſubita ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calẽtium fontes, & ſtagna quaedam vel opacitas vel immenſa altitudo ſacrauit*

P. 27. v. 2. Vetus editio, *P. Decio Mure.* & ita Faſti: qui tamen non xx (vt eſt in Frontini editionibus) ſed xxx. anno poſt initium belli Samnitici, M. Valerium Maximum, P. Decium Murem cõſules ponunt. Eutropius lib. II. hiſt. Rom. ſcribit, Tito Veturio & Sp. Poſthumio coſſ. aquã Claudiam ab Appio Claudio cenſore inductam eſſe; qui bello Samnitico bis conſules fuiſſe reperiuntur, primum anno belli x. iterum xxIII. Sed in noſtro auctore tutius eſt annorum numerum denario appoſito explere, quam conſulum nomina mutare

v. 4. Vetus editio, *cui poſtea aegro fuit cognomen*

v. 7. *Collegam habuit C. Fabium.* ita tres editiones. at Liuius & tabulae Capitolinae Appio C. Plautium collegam adſcribunt. Liuius lib. IX. *Cenſura clara eo anno Appii Claudii & C. Plautii fuit: memoriae tamen felicioris ad poſteros nomen Appii, quod viam muniuit,*

& aquam in Vrbem duxit: eaque Vnus perfecit, quia ob infamem atque inuidiosam senatus lectionem verecundia victus collega magistratu se abdicauerat. Appius iam inde antiquitus insitam pertinaciam familiae gerendo, solus censuram obtinuit

v.8. Vetus editio nomen *aquae* omittit:& mox legit:*sed is se intra* &c.*abdicauit a censura: nomen* &c.

v. 13. Eadem non agnoscit vocem *huius*

v.21.Hic infra aliquoties *Anionē* & *Anionis*,vbi vetus more aliorum auctorum *Anienem* & *Anienis* per *e* flectit

v.24. Vetus habet,*ad miliarium Vnum*

v.29. In veteri editione legitur, *vico publico Publicii alueo ad portam*

P.28,4.In vetere est, *spurio Clauisio,L. Papyrio coss.* male.recte inFlorētina Iocundi,*Sp.Caruilio,L.Papirio coss.*vt ex Liuio & Fastis liquet. Quod mox sequitur *Item*,videtur ad praecedens *coss.*pertinere,& vel *iterū* scribendum esse,vel II. in secundum enim illorum consulatum tempus notatum cadit

v.7. Vetus editio, habet *praetor edidit.*forte *edixit*, vt in suo lib. ex coniectura notauerat Pithoeus

v.16.Variat passuum numerus invet.edit.sic, *riuus est subterraneus passuum XLVII.miliū DCCLXXVIIII.* & postea v. 52.*sestertium mille & octingenties*

P.29,9.Vetus editio legit *post annum x.*sed cum fastis non congruit

v.11. In eadem legitur,*vicisse gratiam Q.Martii Regis.* Quam lectionem stabilit, & rem ipsam refert Plinius nat.hist.lib.xxxvi.cap.xv.*Sed dicantur vera aestimatione inuicta miracula,quae Q. Marcius Rex fecit. Is iussus a Senatu aquarum Appiae, Anienis, Tepulae du-*

ctus reficere, nouam a nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra praeturae suae tempus adduxit. Idem lib. XXXI. cap. III. *Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma praeconio Vrbis, Marcia est, inter reliqua deum munere Vrbi tributa. Vocabatur haec quondam Aufeia, fons autem ipse Piconia. Oritur in Vltimis montibus Pelignorum. transit Marsos & Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox specu mersa, in Tiburtina se aperit* IX. *M. P. fornicibus structis perducta. Primus eã in Vrbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, Vnus e regibus. Postea Q. Marcius Rex in praetura. Rursusque restituit M. Agrippa*

V. 15. Forte, *Via Sublacensi*, vt pag. 32, 29. & 33, 7. vetus habet *V.: Sublacensi*

V. 16. Vetus editio, *ad miliariũ* XXXIIII. & statim, *finita supra terrã substr.* Itẽ, *Propius Vrbẽ ad* VII. *miliariũ* | V. 31. *Hypsaeo*, non *Hipsapone*. leg. vt est in Fastis Siculis, apud Orosium, & Valerium Max. lib. IX. cap.

P. 30. V. 7. Vetus editio, *imp. Caes. Aug. Messalla, L. Volcastro conss.* vacat *Messalla*: reliqua itę scribẽda erũt, *Imp. Caes. Aug. L. Volcatio coss.* Dione & Cassiodoro suffragantibus. V. 10. Vet. edit. *milium passuum* II. *alterius proprias* etc. Mox, *longitudinem passuum* VII. *milium* CCCCXXVIII. *reliquo opere* etc.

V. 19. Vetus editio *Traba* scriptũ habet, et paulo post *Tabra.* V. 30. *cui causae insolitam abundantian debeant*, legitur in vet. ed.

P. 31, 3. Abundat praepositio *cum*, nec habetur in vet. editione. V. 4. In libro viri doctiss. P. Pithoei annotatũ, *iam tertium Censor.* V. 5. Sentij collegã P. Lucretiũ vocari scribit Cassiodorus, Dio Q. Lucretium. V. 7. Vetus edit. *perduxit; quo primum in Vrbem*

respondéret, v. *idus Iunii. Inuenitur.* etc. Mox, *virginem picta ostendit.* v. 14. Plin. lib. xxxi. cap. III. *M. Agrippa Virginē adduxit ab octaui lapidis diuerticulo* II. *M. passuū Praenestina via.* Vide eūdē lib. xxxvi. cap. xv. V. 16. Alij legūt, *Adiūctis ex cōpluribus aliis locis acquisitionibus.* V. vlt. duae istae dictiones ad *irrigandū*, desunt in vet. edit. ¶ P. 32, 14. Plin. li. xxxvi. c. xv. *Vicit antecedentes aquarū ductus nouissimum impēdium operis inchoati a C. Caesare, & peracti a Claudio. Quippe a lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, vt in omnes vrbis mōtes leuarentur, influxere Curtius atque Caeruleus fontes. Erogatū in id opus sestertiū ter millies.* Suetonius in Claudio cap. xx. v. 21. Vetus editio, *Suilio, & Titiano cōs.* quae lectio verior videtur ea quā Iocundus reposuit, *Sulla & Tutiano coss.* nā Tacito teste C. Antistius et M. Suillius hoc anno consules fuerunt

v. 27. Vetus editio, *& quod alias omnes praec. priori Anieni cogn. veteris adiectum.* P. 33. In vetere edit. legitur, a vi. *miliario.* ¶ Iterū v. 18. *concipitur ex flumine*, vt supra, *Claudia concipitur ex fontibus.* v. 22. Eadem habet *liqueretur*, id est limū deponeret, vt *Frontinus infra* loquitur. v. 24. Plinius lib. xxxi. cap. III.

v. 32. *a vii. miliario* habet prima editio

P. 34, v. 7. Vetus editio legit, *longitudines quoque riuorū aquae ductus & profectus operū cōplecti.* Et v. 19. *delibrare*, vt simplex *librare* infra

v. 22. Abest a vet. editione verbū *eniti*. Iocundi editio in erratis *eniti* reponit pro *ire*. quae mox v. 30. monet legendum, *nondum ad subtile explorata*

P. 35, 5. Vetus editio *traiiciatur.* rectius *traiicitur*

v. 9. Mendū est in *veteres exigentur.* in P. Pithoei codice illud asterisco notatur, hoc in *erigereturv* ertitur

v.21.Coniunctio & post *venit*,vel delenda est, vel in eius locum ex vet.edit.substituendum,*hae res*

v.25.Vetus legit,*Prior tamen pars Iul.ad speciē veterē*, & paulo post *ad speciem veterem transfert*. Spes tamē vetus ab antiquariis in V. vrbis regione Esquilina dicta locatur. Mox in Pithoei lib.notatum est *Coelii* pro *eclii* fortassis scriptum

v.28. Vetus editio hic & postea aliquoties habet *hortos Plancianos*, vt est apud Sex. Rufum & P.Victorem de regionibus vrbis.

v.30. Eadem *oritur* legit pro *initur*

P.36,20.Non aliena videtur lectio veteris editionis,*secundum fontem Scipionum*.hunc enim in eadem, qua campum Martium,regione fuisse constat

v.22. Vetus editio hanc refert scripturam, *infra cliuum publicum alsietinae,& inde ductus Naumachiam*. Florentina vero, *infra cliuum Publicii alsi & inde est inductus naumachiam*. vtraque cōparata,verisimilior haec videtur,*infra cliuum publicum*(vel *Publicii*).*Alsietinae ductus est in Naumachiam*

P.37,12.Vetus editio habet,*in pupulatita haec ob.*

P. 38,14. Loco *substantiae*, Florentina editio legit *sub specie*,vetus *specie*

v.26, & 28. Pro *lumine* & *luminis* in veteri scribitur *limine* & *liminis* ,semel tantum *lumen*

P.41,9.Iocūdus lacunā veteris editionis itasuppleuit,*quoties ex erogatorio venit*: sed melior fortasse est cōiectura Pithoei lib. adscripta,*quoties ex altiore loco venit*.mox enimsequitur,*quoties vero ex humiliori* &c.

P. 42,15 Vetus legit,*fistula octonaria diametri* etc. & *deinde digitos vii & viii*

P.44,19. Forte leg. *aquarum principum commentariis*

comprehensarum. Infra pag. 50, 3, *maior copia quam erat in principum commentariis*

P.48, 5, *nunc est ceroni cōmodi.* placet coniectura Pithoei libro ad scripta *Ceionii Commodi.* L. Ceionius Commodus Verus cōsulatum gessit anno ab vrbe condita DCCCXXIX. vetus editio addit, *qui nunc Beron cognominatur*

p.49, 13. Vetus editio sic legit, *quonam modo manifestius pr. quer. ips. commentariorum: maior pars earum continebatur quinariarū IIII. milibus CCXI. In eisdē* &c

p.50, 10. In vetere edit. reperitur, *tota deinceps aestate durantem explorani*

v.23. Membrum hoc, *vel ad itinera suspendant,* non legitur in vetere edit.

p.51, 1. Pro *mirandum,* forte *numerandum* scripserat Frontinus

v.3. In vetere est *produceretur,* & statim *produxit.* Sic supra, *Quae ratio mouerit Augustum producendi Alsietinam*

v.10. *confectam* habent omnes editiones, attamen *coniectam* forsan non improbandum

p.55, 31. In veteri editione legitur, *nam mutantur ex flumine.* forte *mutuantur.* Mox, *mobili tamen*

p. 56, 26. Vetus editio, *quo interior accipitur;* Florētina, *quo interior excipitur*

p.58, 12. Locus iste manifesto vitio laborat: cui doctissimus P. Pithoeus ita mederi tentauit. *operum probandorū curam fuisse penes Censores aliquādo & Aediles, interdum etiam coss. eam prouinciā obuenisse, vt apparet ex S.C. quod factum est C. Liciano Cesula, & M. Fabio coss.* At horum siue consulum, siue censorū nulla mentio est in fastis. C. Licinium Getam & Q. Fa-

bium Maximum anno DCXXXVIII.ab vrbe condita consules, anno vero DCXLVI. censores fuisse: sed an iidem fuerint quos Frontinus commemorat, asseuerare non ausim. Quamquam Onuphrius & Sigonius librariorum errore nomina apud Frontinum deprauata, & ad fastorum normam corrigenda monent.

P.59,3. Forte, *quae etiam*, vel *quinetiam*, *pro quietiam*

P.60,1. Hunc locũ ita legit & distinguit Pithoei liber ex coniectura, *iisdem, praeterquam lictoribus, vti. Quibus apparitoribus ex hoc S.C. curatoribus aquarum vti liceret, eos diebus* &c. *ad aerarium deferrent.* Paulo post emendat, *sine fraude sua capere liceret: vtique tabulas, cartas, caeras.* (ita habet vetus editio, nõ *caetera*) *quaeque eius curationis causa opus essent*

P.61,10. Vetus editio legit *Albius Crispus*

v.32. Legendum videtur, *Quod Qu. Aelius Tubero, & P. Fabius Maximus cos.* V.F. Simili enim forma paulo ante & infra quoque vsus est Frontinus

P.62,3. Scribe vel *fecit*, vel *fecisset*

P.63,2. Vetus editio habet *ab hoc* pro *adhuc*

v.25. In vetere edit. reperitur, *balneisq́ publice lauarent.* Forte scribendum, *balneis quibus publice lauarent*

P.64,7 In eadem est *introducere*, pro *interdicere.* & mox, *aut aliis etiam. Humanius etiam visum.* vbi priùs *etiam* retinendum, posterius delendum videtur

P.66,1. Ex vetere editione legi posset, *translata in nouum possessorem aqua*

v.10. Forte scribendum, *Has comperi per eum qui appellabatur a punctis, passim conuulneratas omnibus in transitu negotiatoribus* (vel, vt in vetere editione est, *negotiationibus*) *praebuisse* &c.

v.20. Vetus

v.20. Vetus ed. hanc scripturam exhibet, *quã Agrippae ab Augusto relictam*. falso. veritati congruet praepositionis tralatio hoc pacto, *quam ab Agrippa Augusto relictam*. Sed & vulgata lectio, *quam Agrippae Augusto relictam*, commoda est, si possessiuo casu nomen *Agrippae* sumas. *Habuit* enim Agrippa (vt supra exposuit Frontinus) *familiam propriam aquarum, quae tueretur ductus, atque castella & lacus. Hanc Augustus haereditate ab eo sibi relictam publicauit.* Vide Cassiodorum lib III. Var. epist. XXXI.

v.25. In vet. ed. scribitur *castellanos*

P.67.9. Loco horũ *ex hortis aedificiis ve*, praefert vetus editio, *ex oliuetis*

P.69,3. Vetus editio, *cõbibat & siccitate corroboretur*

v.19. Leg. alij, *rursus cõtinuetur*. v.21. *ni alicuius cõs.*

P.70.20. V. Cl. P. Pithoeus notat in libro suo superesse illud *cum videri*: & mox *centenos* abundare

P.71,15. *rursus sinus*, idem legendum existimat

v.22. Idem Pithoeus in suo libro reponit, *ante diem. prid. id. Iul.*

v.27. Absunt ista, *earumue quam*, a vet. editione; *quae statim legit, quo minus ea aqua, eorũue aquae in vrbẽ* &c.

v.30. Forte scrib. *ire, cadere, fluere*

P.72,2. Omnes editiones scriptum habent, *possessoribus*, v.5. vnde leui mutatione Pithoeus facit *possessoribus ve*.

v. 6. Non est in vetere edit. *& celare*

v.8. Tam vetus quam Florentina editio legũt, *si curator aquarum nemo erit*. alioquin non incommode reponi posset, *aut si curator aquarum non est vel erit*

v.16. Vetus editio, *lacus & terminatus aquarum* &c. *ducẽtur, steterit*. Pro hoc postremo verbo quid si *sepse-*

rit,& pro subsequente *neque*, (vel, vt est in vet. edit. *Veque*) *Vel* scribas?

v.20. Lege *scritue*, *Vel in eũ.* in vet. est *scritue*: *Ve in* &c.

v.22. Reponendum est, *causa quae quidem* &c.

v.23. Viri eruditi hunc locum ita pridem restituerunt, *Qui aduersus ea quid fecerit, & aduersus eum siremps lex, ius, causaque omnium rerum omnibus esto, Vtique esset*

v. 28. lege *pascere herbam*

P.73,3. Hanc lacunã sic videtur expleri posse, *pignoris captio, multae dictio coercitioq. esto.* v.10. Legendum & hic & paulo post, *Eius hac lege nihil abrogatur*

FINIS

INDEX. IN. ORIGINEM. GENTIS ROM. ET. FRONTINVM. DE. AQVAE DVCTIBVS

FINIS.

SEX. IVLII. FRONTINI

DE. COLONIIS. LIB

LEGIS. MAMILIAE. ROSCIAE

ALLENAE. PEDVCAE. capita quaedam

DE. AGRIS. ASSIGNATIS. E T. CON-
stitutionibus limitum

P. VELLEI. PATERCVLI. EX. LIB. I. HIST.
Rom. Itemque VLPIANI & aliorum quae
ad Colonias P. R. pertinent, fragmenta

M. PORCII. CATONIS. ORIGINVM. lib. I

Q. FABII. PICTORIS. DE. AVREO. SECVLO
& Origine Vrbis Romae lib. II

C. SEMPRONII. DE. DIVISIONE. ITALIAE. lib. I

MYRSILI. LESBII. DE. ORIGINE. ITALIAE
& Tyrrhenorum lib. II

PARISIIS,
Apud Egidium & Nicolaum Gillios, via D. Ioannis
Lateranensis, sub signo trium coronarum
M.D.LXXXVIII.

SEX IVLII FRONTINI DE COLONIIS LIBELLVS

AQVINVM muro ducta colonia, a triumuiris deducta iter populo debetur [a] p. xxx. ager eius perẽnis militibus est assignatus

a al. *p. lxxx.*

Abellino muro ducta lege Sempronia, iter populo non debetur, ager eius veteranis est assignatus

Antium populus deduxit. iter populo non debetur. ager eius [b] in lacinis est assignatus.

b fortasse *in lacineis*

Acerias muro ducta colonia. Diuus Augustus deduci iussit. iter populo debetur p. LXXX. ager eius in iugeribus est assignatus.

Attella muro ducta Colonia. deducta ab Augusto. iter populo debetur [c] p. cxx. ager eius in iugeribus est assignatus

c al. *p. cxxi.*

Atina muro ducta Colonia. deduxit Nero Claudius. iter populo non debetur. ager eius pro parte in lacineis & strigis est assignatus.

[d] Alatrũ muro ducta Colonia. [e] populus deduxit. iter populo non debetur. ager eius per centurias & strigas est assignatus

d forte *Aletrium*

e al. *Augustus deduxit*

[f] Arina oppidum. lege Sullana est munita. iter populo non debetur. ager eius in praecisuras est assignatus

f *f. Aritia*

Arretiũ muro ducta lege triũuirali. iter populo nõ debetur. ager eius militibus est assignatus

Anagnia muro ducta Colonia Drusi Caesaris. populus deduxit. iter populo non debetur. ager

eius per ſtrigas eſt veteranis aſſignatus

Abella municipium. Coloni, vel familia Imp. Veſpaſiani iuſſu acceperunt: poſtea ager eius in iugeribus militi eſt aſsignatus

[a] Affile oppidum. lege Sempronia in centuriis, & in lacineis ager eius eſt aſsignatus. iter populo non debetur

a f. Ahile

Ardea oppidum. Imp. Hadrianus cenſiit. iter populo non debetur. ager eius in lacineis eſt aſſignatus

Allife oppidum muro ductum. ager eius lege triũuirali eſt aſsignatus. iter populo nõ debetur

Aeſernia colonia ducta lege Iulia. iter populo non debetur p. x. ager eius [b] Auguſti eis eſt aſsignatus

b f. Auguſteis

Beneuentum muro ducta colonia Concordia. deduxit Nero Claudius Caeſar. iter populo non debetur. ager eius lege triumuirali veteranis eſt aſsignatus

Bouianum oppidum lege Iulia. milites deduxerunt ſine colonis. populo iter amplius nõ debetur, quam p. x. ager eius per centurias & ſcamna eſt aſsignatus

Bouilla oppidum lege Sullana eſt circumductum. iter populo non debetur. agrũ eius ex occupatione milites veterani tenuerunt in ſortem

Caſentinum muro ducta lege triumuirali. iter populo. ager eius militibus eſt aſsignatus

Calagna muro ducta colonia, iuſſu Druſi Caeſaris. populus deduxit. iter populo non debetur. ager eius veteranis eſt aſsignatus

Capua muro ducta colonia. Iulia Felix iuſſu Imperatoris Caeſaris. a xx. viris eſt deducta. iter

populo non debetur p. c. ager eius lege Sullana fuerat aſsignatus: poſtea Caeſar in iugeribus militi pro merito diuidi iuſſit

Calatia oppidum muro ductum. iter populo debetur p.[a] LX. coloniae Capuenſi[b] aſſula Felice cum territorio ſuo adiudicatum olim ob hoſticam pugnam

a al. x
b f. a Sulla

Caudinum oppidũ muro ductum. iter populo non debetur p. L. a Caeſare Auguſto coloniae Beneuentanae cũ territorio ſuo eſt adiudicata. ager eius veteranis fuerat aſsignatus. poſtea menſuratus, limitibus eſt cenſitus

Cumae muro ducta colonia. ab Auguſto deducta. iter populo debetur p. LXXX. ager eius in iugeribus veteranis pro merito eſt aſſignatus iuſſu Claudii Caeſaris

Calis municipium muro ductum. iter populo nõ debetur. ager eius limitibus Gracchanis antea fuerat aſsignatus, poſtea iuſſu Caeſaris Auguſti militi nominis ſui eſt renouatus

Caſinum oppidum milites legionarii deduxerunt. iter populo non debetur. & quiſque, prout agrum occupauit, tenet, & poſtea limites formari iuſsit pro merito

Caſtrimonium oppidum lege Sullana eſt munitum. iter populo non debetur. ager eius ex occupatione tenebatur. poſtea Nero Caeſar tribunis & militibus eum aſsignauit

Cereate Marina municipium. familia C. Marii [c] obſedebat. poſtea a Druſo Caeſare militibus, & ipſi familiae in iugeribus eſt aſsignatus. iter populo non debetur

c f. obtinebat

a f. Collatia. [a]Cadatia oppidum lege Gracchana est munitũ. ager eius veteranis est assignatus. iter populo nõ debetur. Dunos municipium. familia D. Augusti condidit. & ager eius iisdem est assignatus sine lege

Forum populi oppidũ muro ductum. iter populo non debetur p. xv. limitibus[b]Augusti eis *b f. Augusteis.* ager eius in iugeribus est assignatus. nam Imp. Vespasianus postea lege sua agrum censiri iussit

Ferentinum oppidum muro ductum. iter populo non debetur. ager eius premij limitibus pro parte in iugeribus lacineis est assignatus

Frabateria muro ducta. iter populo non debetur. ager eius iure ordinario est diuisus

Frusinone oppidum muro ducta. iter populo non debetur. ager eius veteranis est assignatus

Fundi oppidum muro ductum. iter populo non debetur ager eius iussu Augusti veteranis est assignatus cum cultura. ceterum in eius iure, & in publicum resedit

Formias oppidum triumuiri sine colonis deduxerunt. iter populo non debetur. ager eius in absoluto resedit. pro parte in lacineis est assignatus. finitur terminis siliceis, & Tiburtinis

Gabii oppidum lege Sullana munitum. ager eius militibus ex occupatione censibus. iter populo non debetur. ager militis merito est assignatus in lacineis limitibus intercisiuis

Interamne oppidum. muro ducta. a Triumuiris est munita. iter populo non debetur. ager eius militi mentitio est assignatus in lacineis limitibus intercisiuis

Laurum Lauinia, lege, & consecratione veteri. nam & ager eius ab Imp. Vespasiano, Traiano, & Hadriano in lacineis est asignatus. iter populo non debetur

Liternum muro ductum, colonia ab Augusto deducta. iter populo debetur p..cxx. ager eius in iugeribus veteranis est asignatus

Lauinium muro ductum, colonia deducta a D. Iulio. ager eius in limitibus Augusti pro parte est asignatus militibus veteranis, & pro parte Virginum Vestalium lege Augustiana fuit asignatus. sed postea Hadrianus Imperator colonis suis agrum assignari iussit

Liguris Baebianis, & Cornelianis muro ductis iii. virali lege iter populo nõ debetur. ager eius post bellũ[a] Augustianũ veteranis est asignatus

Minturna muro ducta colonia. ducta a C. Caesare. iter populo non debetur. ager eius pro parte in iugeribus est asignatus: ceterum in absoluto est relictus

Neapolim muro ductam. iter populo debetur p. xxx. sed ager eius Syria Palaestina a Graecis est in iugeribus asignatus, & limitibus intercisiuis sunt constituti. inter quos postea, & milies, Imp. Titi lege, modum iugerationis ob meritum accepit

Nuceria Constantia muro ducta colonia. deducta iussu Imperatoris Augusti. iter populo debetur p. lx. ager eius limitibus Iulianis lege Augustana militibus est asignatus, & alibi in absoluto resedit

Nola muro cincta colonia Augusta. Vespasia-

nus Auguſtus deduxit. iter populo debetur p. cxx. ager eius limitibus Sullanis militi fuerat aſſignatus. poſtea interciſiuis menſuris colonis & familiae eſt aſsignatus

Ager Oſtienſis ab Imperatoribus Veſpaſiano, Traiano, & Hadriano in praeciſiuis, in lacineis, & per ſtrigas colonis eorum eſt aſsignatus. ſed poſtea Imperatores Seuerus, Antoninus, & Cõmodus aliqua priuatis conceſſerunt

Puteolis colonia Auguſta. Auguſtus deduxit. iter vno latere populo debetur p. xxx. ager eius in iugeribus veteranis, & tribunis legionariis eſt aſsignatus

Praeneſte oppidum. ager eius a v. viris pro parte in iugeribus eſt aſsignatus, vbi cultura eſt: ceterum in abſoluto eſt relictus circa montes. iter populo non debetur

Priuernum oppidum muro ductum colonia. miles deduxit ſine colonis. iter populo debetur p. x x x. ager eius pro parte cultus in iugeribus eſt aſsignatus: ceterum in lacineis, vel in ſoluto remanſit

Surrentinum oppidum. ager eius ex occupatione tenebatur a Graecis ob conſecrationẽ [h] Neruae, ſed & mõtes Syrenianos * limitibus pro parte Auguſtanis eſt aſſignatus: ceterũ in ſoluto remanſit. iter populo debetur, vbi Syrena

h f. Mineruae

Sueſſula oppidum muro ducta. lege Sullana eſt deducta. ager eius veteranis militibus Sullanis in iugeribus eſt aſſignatus. iter populo nõ debetur

Sinueſſa oppidum muro ducta. iter populo nõ debetur. ager eius in limitibus interciſiuis mil

tibus eſt aſſignatus

Sueſſa Arunca muro ductal e ge Sempronia eſt deducta.iter populo non debetur. ager eius pro parte limitibus interciſiuis & in lacineis eſt aſsignatus

Saepinum oppidum muro ductum. Colonia ab Imperatoribus Nerone & Claudio eſt deducta.iter populo debetur p. L. ager eius in auguſteis centuriis eſt aſsignatus

Sora muro ducta colonia. deducta iuſſu Caeſaris Auguſti.iter populo debetur p.xv.ager eius limitibus [a] Auguſtis veteranis eſt aſsignatus

Signia muro ducta colonia, a militibus & III. viris munita.iter populo nō debetur.ager eius in praeciſuris limitibus iij. viralibus eſt aſſignatus

Setia muro ducta colonia.triumuiri munierūt. iter populo debetur P. xxxv. ager eius in ſoluto ex occupatione a militibus tenetur

Teleſia muro ducta colonia. a triūuiris deducta.iter populo debetur P. xxx. ager eius militibus Auguſteis in nominibus eſt aſſignatus

Teanum Sidicinum colonia Caeſaris Auguſti. iter populo debetur p.Lxxxv.ager eius militibus metricis omnibus eſt aſſignatus

Tuſculum oppidū muro ductū.iter populo nō debetur. ager eius mēſura Sullana eſt aſſignatus

Terracina oppidum.iter populo non debetur. ager eius in ſoluto eſt dimiſſus

[b]Tereuentum oppidum.ager eius in praeciſuras & ſtrigas eſt aſſignatus poſt tertiam obſidionē militibus Iulianis.iter populo nō debetur

Trebula municipium oppidum.iter populo nō

a. f. *Auguſteis*

b f. *Treuētū* ex Plinio

debetur limitibus Augusteis in nominibus est assignatus.

Velitre oppidum lege Sempronia fuerat deductum. postea Claudius Caesar agrum eius limitibus Augusteis censitum militibus eum assignari iussit.

Vulubra oppidum a iij. viris deductum, postea a Druso Caesare exstinctum. ager eius in nominibus est assignatus: iter populo non debetur

Vulturnum muro ducta colonia iussu Imperatoris Caesaris est deducta. iter populo debetur p. xv. ager eius in nominibus villarum & [a] possesorum est assignatus

Venafrum oppidum [b] V. viri deduxerunt sine colonis iter populo debetur p. xx. ager eius in lacineis limitibus intercisiuis est assignatus, sed summa [c] montium iure templi deae ab Augusto sunt concessa

a f. *Possessionum*

b al. III. *viri*

c al. *Motium in iure*

Verule oppidum muro ductum. ager eius limitibus Gracchanis in nominibus est assignatus ab Imp. Nerua colonis est redditus. huic addendas mensuras limitum & terminorum, & formas ciuitatum, & mensuras compertas in commentariis, contulit, & legem Agrariam diuersarum prouinciarum extendit ac declarauit

* * *

IN PROVINCIA Lucania praefectur iter populo non debebatur. Vlciane, Paestana, Potentina, Athenas, & Consiline, Tegeneneis quadratae centuriae. in iugera N. CC. Grumentine limitibus bracchanis quadratis in iugera N. CC. decimanus in Oriente Kardo, in meridiano Veliensi

aċtus N. X. G.P. XXV

Prouincia [d] Britinorum centuria quadrata in iugera CC. & cetera in laciniis ſunt praeciſa poſt demortuos milites. Ager Buxentinus Sextertianus eſt aſſignatus in cancellationem limitibus maritimis. Ager Conſtantinus ab Imp. Aug. aſſignatus limitibus Gracchanis in iugera N. CC. Kardo in Orientem, decimanus in meridianum. Ager Vibonenſis aċtus N.X.G. p. XXV. Kardo in Orientem, decimanus in meridianum. Ager Campanus limitibus Gracchanis in iugera N. CC. Kardo in Oriẽtem, decimanus in meridianum. Ager Beneuentanus aċtus N.XG.p.XXV. Kardo in Orientem, decimanus in meridianum.

[d] f. Brutiorũ

PROVINCIA APVLIA

AGER Aeclanenſis iter populo non debetur aċtus N. XX.p. XXIV. in iugera N.CCXL. decimanus in Orientem, Kardo in meridianum. Ager venuſinus cum limitibus Gracchanis vnius ſcamni. Canuſinus. iter populo non debetur in iugera N.CC. Idem [b] Eberdona, Auſcelinus, Arpanus, Collatinus, Secpõtinus, Salpinus, & quae circa montẽ Garganum ſunt, centuriis quadratis in iugera. N. CC. leges [c] Symphroniana, & Iulia. Kardo in meridianum, decimanus in Orientem Item & Theatinus Apulus iter populo non debetur. Ager Lucerinus Kardinibus, & decumanus eſt aſſignatus, ſed curſum ſolis ſunt ſecuti, & conſtituerunt centurias contra curſum orientalem aċtus N.LXXX. & contra meridianum aċtus N.XG. efficiunt iugera N.DCXL. iter populo non debetur

[b] f. & Herdora Auſculanus, ex Plinio

[c] f. sẽproniana

Provincia Calabria

Iter populo non debetur.[a] legito Hyginum de constit. limitum. Territorium Tarentinum, Lypiense, Austranum, Varium in iugera N. cc. limitibus Gracchanis, & cetera loca, vel territoria in saltibus sunt assignata, pro aestimo vbertatis sunt praecisa nã variis locis mẽsurae actae sunt, & iugerationis modus collectus est: Cetera autem prout quis [b] occubuit, posteriore tempore censita sunt, & ei posidenti assignata ab Imp. Vespasiano, censita ex iussione. iter populo non debetur. nam eadẽ prouincia habet muros, maccrias, corrosiones, congerias, & [c] terminus Tiburtinus, sicut in Piceno fertur

a f. *debetur.* *territur.*

*.

b f. *occupauit*

c f. *terminos Tiburtinos*

Provincia Sicilia

Territorium Panhormitanũ Imp. Vespasianus assignauit militibus veteranis & familiae suae. ager eius finitur terminis Tiburtinis pro parte [d] scripti. nã sunt & cippi oleaginei, qui loco termini obseruãtur, & distant a se in pedibus CL. CC [e] CCL. CCCC. DL, prout ratio postulabit nam sunt termini proportionales, quos milites veterani inter se emensos posuerunt, & custodiunt lineas consortalis idem [f] Serestanorum vt supra, vel ad Leucopetram

d f. *scriptis*

e f. *ccl ccc cccl. cccc*

f f. *Sergestanorum,* ex Strab. Egestam autem Plin. nominat

Provincia Tuscia

Lex agrorum ex cõmentario Claudij Caesaris. lex agris limitib' metiundis partis Tusciae prius, & Cãpaniae, Apuliae, & Variae regionis vel acta territoria.[g] Variat autem regiones non habent, aequalis centurias vel mensuras. In agro Florẽtino in centurias singulas iugera cc. qui condixerit decimanam latum p. XL. Kardinẽ latum p.

g f. *Variant autem regiones quae non habent aequales cent.*

xx. facito & certos limites [a] subrunciuis latum p. G I I. facito quos limites faciet in his limitibus recepisse terminos lapideos ponito ex saxo silice aut molari, aut deteriorem supra terrā sexquipedem facito grassum pedē a decimano, & cardinem quinctum quemq. facito in terram [b] dimitto, ne minus p. I I I. ceteros terminos, qui in opus erunt, robustos statuito super terrā p. I I. grassum pedē si in terrā dimitto, ne minus p. III. eosque circūcalcatos scriptos ita vt iussissent quod subsiciuū minus iugera c. erit, per centuriā procedit: quod subsiciuū minus iugera L. id per dimidiā centuriā procedit. hoc opus omne arbitratu Octauii Caes. Antonij & Lepidi iij. virum.

[a] f. subruncinos

[b] f. dimittito

Colonia Florētina deducta a iii. viris, assignata lege Iulia, centuriae in Caesarianae, in iugera cc. per Kardines, & decumanos termini rotundi pedales, & distāt a se p. ijcccc. sunt & medii termini, qui dicuntur epipedonici L. lōgū grassum & distant a se in p. ∞cc. ceteri proportionales sunt, qui nō ad rationē vel recturas limitū pertinent, sed ad modum iugerationis custodiēdū, & distāt a se alius ab alio pedes sexcentos. Quorum limitum cursus nulla intraiecta distantia in vtroq. laterum territorii cōcurrunt, in infra mōstraui, & intercisiuos limites seruāt, quos veterani pro obseruatione partium statutos custodiūt

Colonia Fida Tuder, ea lege, qua & ager Florētinus in cēturiis singulis iugera cc. termini lapidei alii saxei, alii molares, grassi semipedē, lōgū dodrātem, distāt a se pedes DC. & DCCXX. quod si fuerit grassus Gy. dodran 5 III. aut 52y. deun X I.

&c alius ab aliop.DCCCCLX. ꝏLXXX. Sciptus tysilogrâmus fuerit terminus,&c alius ab alia.p.ꝏ cc

COLONIA volaterrana lege triumuirali in centurias singulas iugera CC. decimanis &c Kardinibus est assignata, quam omnem veterani in portionibus[a] diuisa pro parte habent, in quos limites recepit interuallos p. ij. cccc. in quibus centuriis vnusquisque miles accepit iugera xxv. &c LXXXV. &c LX. termini ea lege superius diximus

COLONIA Arretium lege Augusta censita limitibus Gracchanis, qui recturas maritimas &c montanas spectabant. postea per Kardinis, id est decimano &c duodecimo est assignata,&c numerus centuriarum manet,quae quadratae sunt in pedibus ij cccc. quae pro parte terminos lapideos recipit senis sale distât a se p.CCCL.iij. 22. distant a se p. CCXL. si sidrodam p. CCCCLXXX. si dodram p.DC.si ꝏ22. distât x.p.DCCCXL. si p. ꝏ vnus in p. ꝏCXX. habet rationem in eadem regione numeri est pro parte enim pro modo iugerationis pedaturae numerus est assignatus

COL.ONIA Ferentinensis lege Sempronia est assignata.Sed,quod ante limitibus cẽturiatis, est assignata,postea, deficientibus veteranis, iuxta fidem possessionis est recensita. numerus vncialis termini sunt constituti: id est alij silicei grass. ꝏCL,22. longi distant a se p. ꝏCCCCXL. alij albi 22IIII.id est aut a se p.DC.ceteros prout natura locorum inneuit, positi sunt

COLONIA Capis pro aestimo vbertatis, &c natura locorum sunt agri assignati,nam termini variis locis sunt depositi, id est in planicia, vbi

a f. diuisam

miles habuit proportioné.qui termini diſtát a ſe in p. LX.LXXX. CXX. CXL.CL.CLX.CLXXX.CCXX.CCXL CCC.&,ſi longius natura loci tendatur, ſunt in p. DC. DCCCXL.DCCCL. ∞LXXX. CCCCXL. ∞D. ceteris auté locis vias cauas itinera coroniũ & ante coloniã.coroninas nominata ; quae ſi ita ſunt,exſequi oportet,ne id ſequaris,quod aliqua pars poſteriori tempore, pacti diciſioniſue cauſſa inter ſe ſunt ſenſiti

COLONIA Iunonia,quae appellatur [a]Faliſcos, quae a iij.viris eſt aſſignata,& modus iugerationis eſt datus,in qua limites interciſiui ſunt directi.lege Agraria ſunt menſurae collectae.termini ſunt autem non omnibus cenſiti, ſed numero pedaturae ſunt limites cõſtituti in locis quibuſdam.riui finales,& cauae,quae ex pactione ſunt deſignatae, hanc tamen quae recturam limitum recipiunt.nam termini ſunt ſilicei pro parte, & diſtant a ſe p. CCXL. CCC. CCCLX & CCCCLX & CCCCLXXX. & DC. ceterum [b]normales longitudo per riuorum curſus ſeruatur

[a f Faliſca, a iij.viris]

[b f. normalis]

COLONIA Nepis eadem lege [c]ſeratur, qua & ager Faliſcorum

[c al. ſeruatur]

COLONIA Sutrium ab oppidanis eſt deducta. ante limites contra orientale rectura dirigebãtur:poſtea ex omni latere ſunt extenuati. &, licet omnes agri ad modum iugerationis ſint aſſignati:tamen,pro parte naturam loci ſecuti artifices agros cenſuerunt, id eſt fecerunt gannatos, & ſcamnatos riparum & coronarum natura,& iuga collium ſunt emenſi. terminos autem pro parte lapideos poſuerũt, alios vero ligneos,

a f. Sacrificales

qui [a] ſacricales pali appellantur. qui diſtāt a ſe p. cccc. p. D. p. DC. p. DCC. p. DCCC. p DCCCC. p. ∞. p. ∞cc. ceterū pro natura loci deſignatū eſt in ripis

b f. vicenis quinis ſunt

CAMPI Tiberiani in iugeribus [b] vicinis quenis xxy. ſunt aſsignati a Tiberio Caeſare, & termini Tiberiani nuncupantur. qui diſtant a ſe p. DC. p. cccc. p. ∞cc. p. DCCC. p. CCC. p. alibi p. DC. alibi DC p. D. p. DCCXX. qui recipiūt menſuram ſexenis p. CCL. ij. pij. 525. duaſela p. III. ceterum limitibus normalibus recturae concurrunt.

c leg. agri menſura. d f. ſilicei

COLONIA Tarquinius lege Sempronia eſt aſsignata, cuius [c] agrimenſuram in tetragono variis locis eſt collecta, & termini [d] ſcilicet ſunt appoſiti, quorū mēſura eſt deun XXI. per longū 522. & diſtant a ſe in pedibus DCCLX. alij longū triē. III--III diſtant a ſe p. DCCCLXX. DCCCLX. hoc in montibus, vel locis mōtanis, in quibus alii iuxta loci naturam ſpiſsiores ſunt ſiti, id eſt ne

d f. fine

menſurae [d] ſue numero podiſmati ſunt inter p. cxx. inter p. CLX. in p. CLXXX. in p. CC. & CCXL. nam circa regionem maritimam limites rectos cenſuerunt, & lapidibus his compactis curſum de-

e f. iuxta conuallium ordinem

monſtrauerunt, aliis vero locis [e] eſt cōuallium. ordinari diſpoſuerunt.

g gloſſema putolio inueniant

h f. interuectaeq.

COLONIA Grauiſcos ab Auguſto deduci iuſſa eſt, nam ager eius in abſoluto tenebatur. Poſtea Imp. Tiberius Caeſar iugerationis modum ſeruandi cauſſa lapidibus emenſis R. P. loca aſsignauit. nā inter priuatos egregios terminos poſuit. qui ita a ſe diſtant, vt breui interuallo facile [g] inueniantur, reperiantur. nam ſunt & per recturas foſſae [h] inter rectae, quae communi ratione ſingulorum

COL

Colonia Veius, priusquã oppugnaretur, ager eius militibus est assignatus ex lege Iulia: postea deficientibus his, ad vrbanam ciuitatem associãdos censuerat. D. Augustus. nam variis temporibus & a diuinis Imperatoribus agri sunt assignati. cuius ratio sic ostenditur. Circa oppidum Veius sunt naturae locorum, quae vice limitũ seruant, sed non per multa millia pedũ concurrũt, in quibus etiam termini siti sunt pro parte silicei, & alij Tiburtini. Silicei vero distant a se in p. CCXX. CCCLX. CCCCXX. CCCCLXXX. DLX. DC. Tiburtini vero in p. CCL. CCLXXX. CCCXL. CCCC. CCCCXX. DC. quod si spissiores, DLXXX. DCXL. DCLX. nõ sunt riparũ cursus. seruãtur harũ tamẽ quae per multa milia pedum recturas separationesue agrorum ab initio suo vsque ad occasum custodiunt, & ne eas ripas sequendas perarent, quae intra corpus agri nascuntur, & in suo latere decidunt, lex limitum eas prae[d]amnauit, ne id aliquãdo sequa[n]tur omini, quod maior potestas limitum, recturarũue non confirmant. Sed si conuentionis caussa eo partes inter se constituendas censuerunt, nõ recturae imputandum, sed concurrẽti definitione fides adhibẽda. quod enim viarum, riparum, cauarum, multorum agrorum separandorũ permeantium cursus seruandus.

Pars vero camporum & Siluae regionis Campaniae, vel totius Aureliae, [a]ante D. Augusto veteranis pro parte data fuit. in qua regione limites maritimi appellantur, vbi non sunt termini lapidei, sed lignei sacrificales exordio sunt constituti. nam postea iussu Imp. Hadriani vice nu- a f. à

mero limitum termini positi sunt lapidei, qui ab vno incipiunt numerum[a] contineri: vt puta terminus i. in termini ij. terminus iii. quartus iiii terminus quinctus y. vsq. ad numerum suum facit, vel conclusionem angulorum agri assignati: quorum mensura licet[b] aduersa sit, tamen distant a se in p. c. in CXL. in p. CC. in p. CCXL. in p. CCC. in p. CCCXL. in p. CCCC. in p. CCCCLXXX. in p. D. in p. DLX. in p. DC. sequitur extra ordinem ad latus. hoc sequitur ex ordine quo infra est. nam pars agri, quae circa portum est, Tiberi in iugeribus assignata, atq. oppidanis est tradita, & pro aestimo vbertatis professionem acceperant. media autem pars inter Romā & portū actis quidē mensuris est assignata, & stipitibus oleagineis affixi[c] muneri ad singulos angulos sunt assignati. ad quorū locorū postea lapides[d] graecales ob numero podiū custodiēdo sunt appositi. quibus etiā praeceptū est, vt pali annui sacrificales renouarentur: postea, variis locis deficientibus veteranis, iussu Imperatoris Caesaris Traiani agri terminis lapideis sunt asignati: qui termini recipiunt mēsurā parallelogrāma, & distant a se in p. DC. DCCCXL. DCCCCLX. ∞XX. ∞CC. ∞CCCCXL. ∞DLXXX. ∞DCCC. huius enim territorii forma in tabula aeris ab Imp. Traiano iussa est describi, quod limitibus normalibus maritimisq. sit assignatus. pars autē intra etruriā proximae coloniae veios omnes limitibus intercisiuis est asignata, vt supra ostendi. in quo territorio omnis ager iugerationis modum habet collectum, sicut in aere est nominatum

a f. continere
b f. diuersa
c f. numeri
d f. gregales

AGER Lunensis ea lege, qua & ager Florentinus. limites in horam sextam conuersi sunt, & ad occidentem plurimum dirigunt cursum. termini aliqui ad distinctionẽ numeri positi sunt: alii ad recturas linearum monstrandas

AGER [e] Tiferinus in centuriis fuit assignatus. postea iussu Imp. Tiberii Caesaris, quisprout occupauit miles, deficiẽtibus his, aliis paucioribus est assignatus, termini pleurici qui rationem obseruationis tantummodo ostendunt quam recturam militum

e f. Tifernas
*
*
*

AGER [f] Speltinus lege alia est assignatus in modum iugerationis. termini lapidei distant a se p. ccccs 22. distãt a se p. ccDccccxxl, 1.5152. p. 11513. p. 11. distant a se p. 11ccc. ea lege, & mensura seruari a nostris visum est

f f. Spoletinus

AGER Amerinus lege Imp. Augusti est assignatus veteranis. est quidem adiudicatus, & pro aestimo libertatis legem sunt secuti, vbi termini ambiguum nunquam receperant circa ipsum oppidum, sed extra tertium milliarium lex Caesariana operata est, in absoluto termini siti sunt, id est 55. p. 3. p. Dccc. p. D22. cccc. alii 525. p. 522. p. ccccccxl

[g] PARS Piceni ex libro Balbi

g hanc totã lineã glossema putarẽ

PROVINCIAE Piceni ager Spoletinus in iugeribus & limitibus est in tercisiuis assignatus, vbi cultura est. ceterum in soluto est relictum in montibus vel subsiciuis, quae Reip. alii cessa cẽsita sunt. nam etiam multa loca hereditaria accepit eius populus

AGER, qui a fondo 3. vel 4. 5. censitus est, in

iugeribus iure ordinario possidetur, sicut est interamna Flaminiae, & inter Paletino Piceni

AGER vrbis Sauiensis limitibus maritimis, & montanis lege iii. virali, & loca hereditaria populus accepit

AGER Troentinus idem est assignatus

AGER Firm. Piceno limitibus iij. viralibus in centuriis per iugera ducenda assignatus

AGER Senogaliensis, & Putentinus, Recinẽsis, & Pausulensis idem sunt assignati

AGER Cuprensis Truentinus, Castranus, Alternensis, lege Augusti sunt assignati

AGER Anconitanus limitibus Gracchanis in centuriis est assignatus

AGER Asculanus locis variis limitibus intercisiuis[a] & assignatus, & terminis Claudianis in modum arcellae est demetitus, & aliis ligneis sacrificalibus. Quorum limitum distantia est p. ∞cc. & infra. & ceterum in absoluto remãsit, & III. virorum tenor finitimus obseruabatur. ager militibus est assignatus

[a] f. est

AGER Hadrianus, idem & ager Falerionensis limitibus maritimis, & Gallicis, quos dicimus [b] decimanus, & cardinis. nam eorum delimatio est per rationẽ arcarum, vel canalabula, vel nouerea, quod tegulis constituitur, aliis vero locis muros, macerias, corrosiones, congerias, carbũculos, & variis locis terminos augustos, per quorum cursus in Piceno fines terminantur

[b] f. decimanos & cardines

FINIS.

LEX MAMILIA, ROSCIA, Peducea,[a] Allena, Fauia. K. L. III

a V. C. ALTAENA, FABIA

QVAE colonia hac lege deducta, quodue municipium, praefectura, forum, conciliabulũ constitutũ erit, qui ager intra fines eorum erit, qui termini in eo agro statuti erunt, quo in loco terminus non extabit, in eo loco is cuius is ager erit, terminum restituendum curato:[b] vtq; recte factum esse velit, idque magistratus qui in ea colonia, municipio, praefectura, foro, cõciliabulo iure dicundo praeerit, facito vt fiat. KL. IIII. Qui limites decumani qui hac lege deducti erũt, quaecumque fossae limites in eo agro erunt, qui ager hac lege datus assignatus erit, ne quis eos limites decumanos, ne obseptos, neue quid in eis immolitum, neue quid ibi positum habeto, neue eos arato, neue eas fossas obturato, neue quis saepito, quo minus suo itinere aqua ire fluere posit. Si quis aduersus ea quid fecerit, in res singulas quotiescunque fecerit H-S. IIII. colonis, municipibus[c] ve eius in quorum agro id factum erit, dare damnas esto: pecuniae qui volet petitio hac lege esto. KL. V. Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium, praefecturam, forum, conciliabulum constituerit, in eo agro, qui ager intra fines eius coloniae, municipii, fori, conciliabuli, praefecturae erit, limites decumanique vt fiant, [d]terminatique statuantur, curato: quique fines ita statuerit, si fines eorum sunt, dum ne extra agrum colonicum, territorium, fines ducat: quique termini hac lege statuti erunt, ne quis quem

b v. c. quae recta autumacium

c v. c. vitis lego. veiis

d lege terminiq.

a v. c. *loco moueto*

b *liceto*

eorum eiicito, neue[a] commoueto, ſciens dolo malo: ſi quis aduerſus ea fecerit, is in terminos ſingulos quos eiecerit, locoue mouerit, ſciens dolo malo, xxv. in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas eſto, deque ea re curatoris, qui hac lege erit, iuriſdictio, reciperatorumque datio addictio eſto. cum curator hac lege non erit, tunc quicunque magiſtratus in ea colonia, municipio, praefectura, foro, conciliabulo iure dicundo praeerit, eius magiſtratus de ea re iuriſdictio iudiciſque datio addictio eſto: inque eam rem is qui hac lege iudicium dederit, teſtibus publice duntaxat in res ſingulas x. denuntiandi poteſtatem facito, ita vt e Republica fideque ſua videbitur. Et ſi is vnde ea pecunia petita erit, condemnatus erit, eam pecuniam ab eo deue bonis eius, primo quoque die exigito, eiuſque pecuniae quod receptum erit, partem dimidiam ei cuius vnius opera maxime is condemnatus erit, partem dimidiam in publicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, ſi quis in eum locum terminum reſtituere volet, ſine ſua fraude [b]licet facere: neve quid cui is ob eā rem hac lege damnas eſto

* * *

ADRIANVS Ager limitibus maritimis & Gallicis quos nos D. & K. appellamus, finitur, per rationem arcarum, riparum, canabularum, vel nouercarum, quod tegulis conſtruitur. Aliis vero locis muris, maceriis, ſcorofionibus, conge-

riis, carbunculis, terminis augusteis fluminum cursibus

Adteiatis oppidi ager aliquibus locis tribus limitibus est assignatus, in centuriis: quorũ limitatio pedaturae haec est, a ped. ∞cccc. & supra, vsque in ped. ĩĩ. D. Nam aliorum cursus est per rationem arcarum, riparum, canabularum, vel nouercarum, & variis locis terminis augusteis, sed & aliis finitimis signis

Ascvlanvs ager variis locis limitibus intercisiuis assignatus, & terminis Claudianis in modum arcellae est demetitus. Qui si tres fuerint in vnum, trifinium faciunt, & palis ligneis, siliceis, sacrificalibus, per quos ratio limitum seruatur. qui distant a se pedibus cccc, & infra. Caeterum in absoluto remansit & riuorum tenor & viarum finitimus. obseruantur maxime in his limitibus carbunculi & scorofiones. mensura vero acta est in separationibus fundorũ per Vectium Rufinum cohortis vj. p̄ p̄. iugera ĩĩĩĩ. cl. accepit & xii. agros in montibus Romani acceperunt familiariter, qui montes Romani appellantur, per Manilium Nepotem militem cohortis iii. pro consule, & Coenio Seuero & Stola consulibus

Avximatis Ager limitibus Gracchanis per centurias est assignatus

Anconitanvs Ager, ea lege continetur, qua & ager Auximatis, limitibus Gracchanis in iugeribus

Albensis Ager, locis variis limitibus intercisiuis est assignatus: terminis vero Tiburti-

nis,qui Cilicii nuncupantur,& in limitibus cō-ſtituti ſunt. Aliis vero locis ſacra ſepulchrave vel rigores,quorum ratio diſtat a ſe in pedes ccccL.& infra, & quam maxime limitibus eſt aſsignatus. Terminatio autem eius facta eſt vj. ID. O C T B.per Cilicium Saturninum cēturionem cohortis vij.& viceſimae, menſoribus interuenientibus, & termini a Cilicio Cilicii nuncupantur. Haec determinatio facta eſt Orfito [a] ſeniore, & Quinto [b] Scitio Priſco conſulibus

a f. ſcipione
b Nonio

ATERNENSIS Ager lege Auguſtea eſt aſsignatus:riuorum & viarum curſus ſeruatur

CVRIVM Sabinorum ager per quaeſtores eſt venundatus, & quibuſdam laterculis per quinquagena iugera incluſus eſt. Poſtea vero iuſſu Iulii Caeſaris per centurias & limites eſt demetitus.Termini vero Tiburtini affixi ſunt, ſed & lapides incores ſignati ſunt. Variis autem locis muri,maceriae,ſepulchra, monumenta riuorum vel fluminum curſus, arbores antemiſſae vel peregrinae,& putei finem faciunt. ſed & alia ſigna quae in libris auctorum leguntur.Quod ſi ſigna haec non inueniantur, arbores oliuarum ſi ſibi in tranſuerſo occurrerint, pro rigore ſeruandum eſt. qui rigor pinnalis dicitur. Si certe ordines ſibi conuenerint, & hic rigor iungatur cū pinnali,hebes appellantur. Sic enim colliges fines inter poſſeſsiones

CAMPI Tiberiani qui inter Romam & Tibur eſſe videntur, a Tib. Caeſare ſunt demetiti, in iugeribus xxv.& termini Tiberiani nuncupātur,qui diſtāt a ſe in ped.D.& ſupra,vſque in ped.

ooccc.caeterum vero limitibus normalibus rectura concurrunt

Carseolis Ager.eius iter populo non debetur:vſque ad muros priuati poſsident. Sunt etiã montes qui Romani appellãtur, ea ratione qua in agro Aſculano ſupra diximus. Qui montes ad ſuram finem habent. Finitur enim iugis mõtium,terminis Auguſteis, ripis per deuexa collium,arboribus, diuergiis aquarum, ſed & per alia finitima documenta. In campis vero terminos quadratos,Tiburtinos, ſpatulas curſorias limitibus:interiectis vero locis per arcas inſtructas,& monumenta finitur

Castranvs Ager, lege Auguſtea eſt aſſignatus

Cyprensis Ager.ea lege eſt aſſignatus,qua & ager Caſtranus

CASTELLENSE MVNICIPIVM

* *

Ager eius limitibus D.& K.continetur.in centuriis eſt aſſignatus

Cingvlanvs Ager.iter populo non debetur, ea lege continetũr qua& ager Potentinus:in iugeribus & limitibus interciſiuis eſt aſſignatus vbi cultura: caeterum vero in ſolutum eſt: reliqua in montibus idem cenſuerunt. Nam multa loca haereditaria accepit eorum populus. ager qui a fundo ſuo tertio vel quarto vicino ſitus eſt,in iugeribus iure ordinario poſſidetur, ſicut eſt Interamna Paleſtinae Piceni

CORFINIVS Ager, limitibus maritimis & mõtanis in iugera CC. ſunt aſsignati, lege Auguſtea ſunt cenſiti, & termini Auguſtei ibidem nuncupantur

CASENTIVM Muro ductum: ager eius lege triũuirali eſt aſſignatus limitibus: per terminos & alia ſigna finalia iter populo non debetur

CAPENVS. Ager eius finitur terminis Tiburtinis, ex alia parte ſiliceis, qui diſtant a ſe a pedibus cc. vſque in ped. ccccl. habet ripas, vias, & riuos finales

CORFINIVS Ager lege Sempronia eſt aſsignatus. iter populo debetur, ped. lxxx. ager eius in tetragonon eſt aſsignatus: & ſilicei termini ſunt appoſiti, qui diſtant a ſe in ped. a dcxx. vſque in ped. dccclx. & alia ſigna ſecundum auctorum doctrinam

ECICYLANVS Ager per ſtrigas & ſcamna in centuriis eſt aſsignatus. Termini vero rotundi, & ſpatulae curſoriae conſtituti. per montes autẽ congeſtiones petrarum, & termini. Sed & ſigna quibus ager arcifinius finitur

FORONOVANVS Per limites & centurias eſt aſsignatus. Termini vero Tiburtini & Auguſtei, canabulae, vel nouercae, muri, maceriae, putei: ſed & ſacrificales pali affixi ſunt, qui diſtant a ſe in pedibus ccl. & ſupra, vſque in ped. cccc. Variis autem locis per inſtructuras, arcas, riuorum vel fluminum curſus: ſed & iuga montium atque ſupercilia fines ſeruantur

FIDENAE. Ager eius ea lege ſeruatur qua &

campi Tiberiani

FICILIENSIS Ager ea lege ſeruatur qua & ager Curium Sabinorum

FIRMOPICENVS. Ager eius lege triumuirali in centuriis ſingulis iugera cc. finitur ſicuti ager Foronouanus

FALERIONENSIS Ager limitibus maritimis & Gallicis eſt aſsignatus, quos nos D. & K. appellamus. Finitur arcarum, riparum, canabularũ, ſiue nouercarum muris, maceriis, ſcorofionibus maceriis, carbunculis, terminis Auguſteis, riuis, fluminibus, arboribus antemiſsis, iugis montiũ, ſupercilijs, petris naturalibus ſignatis, ſicut in Piceno fines terminantur

FANESTRIS FORTVNAE. Ager eius limitibus maritimis & montanis eſt aſsignatus, & per ea ſigna quibus Falerionenſis ager

CAMERINVS. Iter populo non debetur. ager eius limitibus maritimis & Gallicis continetur. Finitur enim ſicut ager Faneſtris fortunae

LVCOFERONIA. Ager eius finitur arboribus antemiſsis, ſed et aliis ſignis, quibus fines ſeruãtur in prouincia Piceni, terminis Tiburtinis qui diſtant a ſe in ped. XL. vſque in ped. CCC LXX

MARSVS municipium licet conſecratione veteri maneat, tamen ager eius aliquibus locis in tribus limitibus lege Auguſtea eſt aſsignatus limitibus maritimis et montanis. Ager eius aliquibus locis in iugeribus CC. continetur: terminis vero Tiburtinis & ſiliceis, & aliis docu-

mentis,quibus ager Fallerionenſis finitur

MATILICA Oppidum. iter populo debetur, ped. LXXX. Ager eius ea lege continetur, qua & Camerinus

NVMENTVM. Ager eius ea lege continetur, qua & ager Foronouanus

NVRSIA. Ager eius per ſtrigas & per ſcamna in centuriis eſt aſsignatus. finitur ſicuti ager Aſculanus

NOMATIS. Ager eius ea lege continetur, qua & ager Auximatis

OSTRENSIS Ager ea lege continetur, qua & ager Camerinus

PINNES. Ager eius ea lege continetur, qua & ager Hadrianus

PAVSVLENSIS Ager per limites in centuriis ſingulis iugera CC. eſt aſsignatus. finitur ſicut ager Aſculanus

POTENTINVS Ager ea lege finitur, qua & Pauſulenſis

PLACENTINVS, Colonia. iter populo debetur: ager eius limitibus interciſiuis eſt aſſignat⁹. finitur ſicut ager Aſculanus

POTENTINVS Ager in iugeribus & limitibus interciſiuis eſt aſsignatus, vbi cultura: caeterum in abſoluto remanſit. reliqua in montibus cenſuerunt, & multa loca haereditaria accepit eorum populus

PISAVRENSIS Ager finitur riuorum, riparũ, fluminum curſu, terminorum fide, & palis ſacrificabilibus, ſicut in prouincia Piceni

REATE. Ager eius per ſtrigas & per ſcamna

in centuriis est aſsignatus. Terminos vero rotundos & ſpatulas curſorias poſuimus: per mõtes autem foueas:ſed & aggeſtum petrarum, vt eſt in libro regionum. Finitur enim ſicuti ager Foronouanus

RICINENSIS Ager limitibus & centuriis eſt aſſignatus. Finitur ſicut ager Aſculanus

SENTIS Oppidum. ager eius limitibus maritimis & montanis lege triumuirali eſt aſsignatus, & loca haereditaria populus eius accepit. finitur ſicuti conſuetudo eſt regioni Piceni

SENOGALLIENIS Ager lege triumuirali eſt aſſignatus, limitibus & centuriis terminis atque riuis: ſed & aliis ſignis, quae in libro conditionum Italiae agrorum leguntur

SEPTEMPEDA Oppidum. iter populo non debetur:ea lege continetur qua & ager Cingulanus

SVPER EQVVM. Ager eius limitibus maritimis & montanis eſt aſsignatus, in centuriis ſingulis iugera c c. finitur ſicuti ſupra legitur ager Marſenſis

TIBVR. Ager eius a Tiberio Caeſare eſt aſſignatus. ea lege continetur qua & campi Tiberiani leguntur inter Tibur & Romam

TRIBVLE Municipium. iter populo non debetur,limitibus Auguſteis eſt aſsignatus, finitur ſicuti ager Curium Sabinorum

TEATE, qui Aternus, ager eius lege Auguſtea eſt aſsignatus:finitur ſicuti conſuetudo eſt in regione Piceni

TROENTO Finitur ſicut ſupra diximus de agro Teatino

a Interamni

[a] Teramne, Paleſtina Piceni. ager eius in iugeribus & limitibus eſt aſsignatus, vbi cultura eſt. Nam caeterum in abſoluto remanſit. reliqua in montibus ſub ipſius Rep. cenſuerunt. nã multa loca haereditaria accepit eius populus. tertio vel quarto vicino fundo ſuo ſitus eſt: iure ordinario poſsidetur

Tvficvm Oppidum. iter populo debetur ped. LXXX. ager eius ea lege continetur, qua & ager Atteiatis

Tolentinvs Ager limitibus maritimis & montanis eſt aſsignatus, lege triumuirali: & loca haereditaria accepit eius populus

Treensis Ager. iter populo non debetur, ea lege continetur, qua & ager Potentinus

Veragranvs Ager ea lege continetur, qua & ager Teatinus.

CIVITATES REGIONIS SAMNII A FIDENA Muro ducta. iter populo debetur ped. X. milites eam lege Iulia ſine colonis deduxerunt. Ager eius per cẽturias & ſcãna eſt aſſignatus: termini Tiburtini ſunt appoſiti limitibus intercifiuis

Antianvs Ager item eſt aſſignatus, vt ager Fidenatis

Bobianvs Oppidum. iter populo debetur ped. x. lege Iulia eſt deductum: termini rotũdi ſunt appoſiti. finitur teſtimonio arcarum, riparũ, ſepulturarum, congeriarum, carbunculorũ, riuorum, ſuperciliorum & limitum, DD. & KKI

Clibes. Ager eius lege Iulia eſt aſsignatus. finitur ſicut ager Bobianus

CORFINIVS Ager limitibus maritimis & montanis,in centuriis ſingulis iugera cc. finitur terminis Tiburtinis & riuis, arboribus peregrinis vel antemiſſis, monumentis, viis, nymphis. Ager eius in praeciſuris eſt aſſignatus

ESERNIA Oppidum muro ductum, iuſſu Neronis eſt deductum.iter populo debetur ped.L. in cēturiis, & Auguſteis terminis eſt aſſignatus

ISTONIIS Colonia. ager eius per centurias & ſcāna eſt aſſignatus.finitur ſicuti ager Bobianus

IOBANVS. Ager eius ea lege continetur, qua & ager Eſerniae

LARINVS lege Iulia eſt aſſignatus. iter populo debetur,ped. x. finitur ſicut a ger Corſinius

SOLMONA ea lege eſt aſſignata, qua & ager Eſerniae

NOMINA CIVITATVM
Apuliae & Calabriae

Ager Auſculinus lege Sempronia & Iulia eſt aſſignatus,vbi eſt D.in orientem, K.in meridianum.Finitur per terminos & terrarum tumores: aliquibus locis arboribus antemiſſis, & viis, ſed & collectione petrarum:in centuriis ſingulis iugera CC

ARDONA ET ASPANVS. Agri earū ea lege & diuiſione ſunt aſſignati, qua & ager Auſculinus

CANVSINVS Ager iter populo non debetur:finitur viis & ſignis quibus in libris deſcripſimus:in centuriis ſingulis iugera CC.D.in oriente

COMSINVS. Ager eius limitibus Gracchanis.iter

populo nõ debetur. finitur ſicuti ager Canuſinus

Conlatinvs, Qui & Carmeianus, & qui circa montem Garganum ſunt, finiuntur ſicut ager Auſculinus

Eclanensis. Iter populo non debetur. ager eius in centuriis ſingulis iugera ccxl. actus numero xx. & per xxiiii. lege eſt aſsignatus qua & ager Canuſinus. D. eſt in oriente

Lvcerinvs Ager KK. & DD. eſt aſsignatus. ſed curſum ſolis ſunt ſecuti, & conſtituerunt cẽturias contra curſum orientalem. Finitur ſicut ager Auſculinus

Salpis Colonia littore terminatur: finitur finitimis muris, viis, aquarum ductibus, foſsis. In centuriis ſingulis iugera cc

Sipontvm ea lege & finitione eſt, qua & ager Salpinus

Teate. iter populo debetur. ager eius finitur viis, ſepulturis, & caeteris ſignis, ſicut conſuetudo Prouinciae eſt. VENVSINVS.

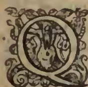
* CIVITATES PROVINCIAE CALABRIAE. Quando terminauimus prouinciam Apuliam & Calabriam, ſecundum conſtitutionem & legem Diui Veſpaſiani, variis locis menſurae actae ſunt, & iugerationis modus collectus eſt. Caetera autẽ prout quis occupauit, poſteriore tempore cenſita ſunt, & poſsidenti aſsignata. alia loca pro aeſtimio vbertatis praeciſa ſunt. Finiuntur enim terminis, riuis, foſsis, arboribus antemiſsis, tumore terrae, collectione petrarum: ſed & naturalibus ſignatis lapidibus, viis, ſepulchris, arboribus peregrinis:

peregrinis: sed & aliis signis, quibus superius in libris docuimus

CIVITATES autem hae sunt: Brondisinus ager pro aestimio vbertatis est diuisus: caetera in saltibus sunt assignata. Diuiduntur sicut supra legitur prouinciam esse diuisam

BOTONTINVS, Caelinus, Genusinus, Ignatinus, Lypiensis, Metapontinus, Orianus, Rubustinus, Rodinus, Tarentinus, Varnus, Veretinus, Vritanus, Ydrontinus, ea lege & finitione finiuntur qua supra diximus. Maxime autem vicinorum exempla sumenda sunt, & consuetudines regionum intuendae, vt secundum signorũ ordinem atque rationem veritas declaretur

P. VELLEI PATERCVLI D. COLONIIS EX lib. I. HISTOR. ROM.

VVM facilius cuiusque rei in vnũ cõtracta species, quam diuisa temporibus, oculis animisque inhaereat, statui priorem huius voluminis posterioréque partem nõ inutili rerum noticia in artum contracta distinguere, atque huic loco inserere, quae quoque tempore post Romam a Gallis captam deducta sit colonia iussu senatus. Nam militarium & causa & auctores, & ipsarum praefulgent nomina. Huic rei per idem tempus ciuitates propagatas, auctumque Romanum nomen communione iuris haud intẽpestiue subtexturi videmur. Post

ſeptē annos quāGalli vrbem ceperint,Sutriū deducta colonia eſt,et poſt annū Setina, nouemq; interiectis annis Nepe,deinde interpoſitis duobus et triginta Aricini in ciuitatem recepti. Abhinc annos autem CCCL.Sp.Poſthumio, Veturio Caluino COSS. Campanis data eſt ciuitas,partique Samnitium ſine ſuffragio.Et eodē anno Cales deducta colonia.Interiecto deinde triennio, Fundani et Formiani in ciuitatem recepti,eo ipſo anno quo Alexādria condita eſt. Inſequentibuſq; coss.a Sp. Poſthumio,Philone Publio cēſoribus Acerranis data ciuitas. Et poſt trienniū Tarracinam deducta colonia , interpoſitoque quadriennio,Luceria:ac deinde interiecto triēnio,Sueſſa Aurunca et Saticula , Interamnaque poſt biēnium. Decem deinde hoc munere anni vacauerunt,tunc Sora atque Alba deductae coloniae,et carſeoli poſt biennium.At quintū Fabio,Decio Mure quartum COSS.quo anno Pyrrhus regnare coepit, Sinueſſam , Minturnaſque miſſi coloni,poſt quadriennium Venuſiam , interiectoque biēnio M.Curio & Rufino Cornelio COSS. Sabinis ſine ſuffragio data ciuitas. id actū ante annos ferme CCCXX. At Coſſam & Paeſtum abhinc annos ferme trecentos,Fabio Dorſone,Claudio Canina coss.Interiecto quinquēnio,Sēpronio Sopho & Appio Caeci filio COSS. Ariminum,Beneuentum,coloni miſſi, & ſuffragii ferendi ius Sabinis datum. At initio primi belli Punici Firmum & Caſtrū colonis occupata:& poſt annum Aeſernia,poſtque XXII.annos

Aesulum & Alsium, Fregellaeque post bienniũ, proximoq; anno Torquato Sepronioque coss. Brundusium, & post trienniũ Spoletiũ, quo anno Floralium ludorũ factum est initiũ. Postque biennium deducta Valentia, & sub aduentũ in Italiam Hannibalis Cremona atque Placentia. Deinde neque dum Hannibal in Italia moratur, neque proximis post excessum eius annis, vacauit Romanis colonias condere, quum esset in bello conquirendus potius miles quã dimittendus, & post bellum vires refouendae magis quam spargendae. Cn. autem Manlio Volsone, M. Fuluio Nobiliore coss. Bononia deducta colonia abhinc annos ferme CCXVII. & post quadriennium Pisaurum ac Potentia, interiectoque triennio Aquileia & Grauisca, & post quadriẽnium Luca. Eodem temporum tractu (quanquam apud quosdam ambigitur) Puteolos Salernumque & Buxentum missi coloni. Auximum autem in Picenum abhinc annos ferme CLXXXVII. ante triennium quam Cassius censor a Lupercali in Palatium versus theatrum facere instituit, cui in demoliendo eximia ciuitatis seueritas & coss. Cepio restitere, quod ego inter clarissima publicae voluntatis argumenta numerauerim. Cassio autem Longino & Sextio Caluino (qui Sallyes apud Aquas quae ab eo Sextiae appellantur deuicit) coss. Fabrateria deducta est, abhinc annos ferme CLVII. Et post annum, Scylacium, Mineruium, Tarẽtum, Neptunia, Carthagoque in Africa prima (vt praedi-

ximus)extra Italiam colonia cōdita eſt.de Dertona ambigitur. Narbo autem Martius in Gallia M. Porcio, Q. Marcio coss. abhinc annos circiter CLIII. deducta colonia eſt;poſt tres & viginti annos in Baciennis Eporedia, Mario ſexies Valerioque Flacco coss. Neque facile memoriae mandauerim, quae, niſi militaris, poſt hoc tempus deducta ſit

DE COLONIIS EX PANDECT. lib. L. TIT. DE CENSIBVS

Vlpianus libro primo de Cenſibus

SCIENDVM eſt, eſſe quaſdam colonias iuris italici: vt eſt in Syria Phoenice ſplendidiſſima Tyriorum colonia, vnde mihi origo eſt, nobilis regionibus, ſerie ſaeculorum antiquiſſima, armipotēs, foederis, quod cum Romanis percuſſit, tenaciſſima. huic enim Diuus Seuerus & Imperator noſter ob egregiam in rempublicam imperiūque Romanum inſignem fidem, ius Italicum dedit. Sed & Berytenſis colonia in eadem prouincia Auguſti beneficiis gratioſa & (vt Diuus Hadrianus in quadam oratione ait) Auguſtana colonia, quae ius Italicum habet. Eſt &. Helipolitana, quae a Diuo Seuero per belli ciuilis occaſionem Italicae coloniae rempublicam accepit. Eſt & Laodicena colonia in Syria Coele, cui Diuus Seuerus ius Italicum ob belli ciuilis

merita conceſſit. Ptolemenſium enim colonia, quae inter Phoenicẽ & Palaeſtinam ſita eſt, nil praeter nomen coloniae habet. Sed & Emiſenae ciuitati Phoenices Imperator noſter ius coloniae dedit, iuriſque Italici eam fecit. Eſt & Palmyrena ciuitas in prouincia Phoenice prope barbaras gentes & nationes collocata

In Palaeſtina duae fuerãt coloniae, Caeſariẽſis, & Aelia capitolina: ſed neutra ius Italicũ habet

Diuus quoq; Seuerus in Seuaſtenam ciuitatẽ coloniã deduxit. Indi cia quoque Zernenſiũ colonia a Diuo Traiano deducta, iuris Italici eſt

Zarmizegethuthuſa quoque eiuſdem iuris eſt. itẽ Napocenſis colonia, & Apulenſis, et Patauicenſium vicus, qui a Diuo Seuero ius coloniae impetrauit

Eſt et in Bithynia colonia Apamena, et in Põto Sinopenſis. Eſt et in Sicilia Selinus, et Trahianapolis

Idem lib. 28. ad Sabinum

Vitia priorum cenſuum, editis nouis profeſſionibus euaneſcunt

Idem lib. 2. de Cenſibus

AEtatẽ in cẽſendo ſignificare, neceſſe eſt: quia quibuſdã aetas tribuit, ne tributo onerentur. veluti in Syriis a quatuordecim annis maſculi, a duodecim feminae vſque ad ſexageſimum quintum annum tributo capitis obligantur. aetas autem ſpectatur cenſendi tempore. Rebus conceſſam immunitatẽ nõ habere intercidere reſcripto Imperatoris noſtri ad Pelignianũ recte expreſſum eſt. quippe perſonis quidẽ data immunitas

cũ perſona extinguitur: reb' nunquã extinguitur

Idem libro tertio de Cenſibus

Forma cenſuali cauetur, vt agri ſic in cenſum referantur: Nomen fundi cuiuſque, & in qua ciuitate & quo pago ſit, & quos duos vicinos proximos habeat. & id aruum, quod in decẽ annos proximos ſatũ erit, quot iugerum ſit. vinea quot vites habeat. oliuae quot iugerum & quot arbores habeat: pratum, quod intra decẽ annos proximos ſectum erit, quot iugerũ paſcua, quot iugerum eſſe videantur. item ſiluae caeduae. omnia ipſe, qui defert, aeſtimet. Illam aequitatem debet admittere cenſitor, vt officio eius cõgruat, releuari eum, qui in publicis tabulis delato modo frui certis ex cauſis non poſſit. Quare, & ſi agri portio chaſmate perierit, debebit per cẽſitorem releuari. Si vites mortuae ſint, vel arbores aruerint: iniquum, eum numerum inſeri cenſui. Quod ſi exciderit arbores, vel vites: nihilominus eum numerum profiteri iubetur, qui fuit cenſus tempore: niſi cauſam excidendi cenſitori probabit. Is vero, qui agrum in alia ciuitate habet, in ea ciuitate profiteri debet, in qua ager eſt. agri enim tributum in eam ciuitatem debet leuare, in cuius territorio poſſidetur. Quamquã in quibuſdã beneficia perſonis data immũnitatis cum perſona extinguantur: tamen cum generaliter locis, aut cũ ciuitatibus, immunitas ſic data videtur, vt ad poſteros tranſmittatur. Si, cũ ego fundum poſsiderẽ, profeſſus ſim, petitor autem eius non fuerit profeſſus: actionem illi manere placet. In ſeruis deferẽdis obſeruãdum eſt, vt &

nationes eorum,& aetates, & officia,& artificia specialiter deferãtur. Lacus quoq; piscatorios,& portus in cẽsum dominus debet deferre. Salinae si quae sunt in praediis, & ipsae in cẽsum deferẽdae sunt. Si quis inquilinũ,vel colonũ nõ fuerit professus: vinculis cẽsualibus tenetur. Quae post cẽsum edictũ nata, aut postea quaesita sint intra finẽ operis, cõsummati professionibus edi possunt. Si quis veniã petierit, vt cẽsum sibi emẽdare permittatur, deinde post hoc impetratũ cognouerit, se non debuisse hoc petere, quia res emendationem non desiderabat: nullum eius praeiudicium ex eo, quod petiit, vt cẽsum emẽdaret, fore, saepissime rescriptum est

Papinianus libro 19. *Responsorum*

Cum possessor vnus, expediendi negotii causa, tributorum iure conueniretur: aduersus ceteros quorum aeque praedia tenentur ei, qui conuentus est, actiones a fisco praestãtur: scilicet vt oẽs pro modo praediorũ pecuniã tributi cõferant. nec inutiliter actiones praestãtur, tametsi fiscus pecuniam suam recuperauerit: quia nominum venditorum pretium acceptum videtur. Qui, non habita ratione tributorum, ex causa fideicommissi praedia restituunt: actionem ex Diui Pii Antonini literis habent, quam legato quoque soluto locum habere voluit

Pro pecunia tributi, quod sua die nõest redditum, quo minus praedium iure pignoris distrahatur, oblata moratoria cautio non admittitur. nec audietur legatarius cõtradicens ob tributa praeteriti temporis, quod héres soluendo sit, et

is, qui tributis recipiendis praepositus fuerat

Celsus libro 25. Digestorum

Colonia Philippensis iuris Italici est

Caius lib. 6. ad legem Iuliam & Papiam

Iuris Italici sunt, Τρωάς Βήρυτος Δυῤῥάχιον. *id est, Troas, Berytus, Dyrrhachium*

Paulus libro 2. de Censibus

In Lysitania Pacenses, sed et Emeretēses iuris Italici sunt. Item ius Valētini et Licitani habēt. Barcenonenses quoq; ibidē immunes sunt. Lugdonenses Galli, item Viennenses in Narbonēsi iuris Italici sunt. In Germania inferiore Agrippinenses iuris Italici sunt. Laodicia in Syria, et Berytos in Foenice iuris Italici sunt, et solū earum. Eiusdē iuris & Tyriorū ciuitas a Diuis Seuero et Antonino facta est. Diuus Antoninus Antiochenses colonos fecit saluis tributis. Imperator noster Antoninus ciuitatem Emisenorum, coloniā et iuris Italici fecit. Diuus Vespasianus Caesarienses colonos fecit, non adiecto, vt et iuris Italici essent. Sed tributū hic remisit capitis. Sed Diuus Titus etiā solū immune factū interpretatus est. Similes eis Capitulenses esse videntur. In prouincia Macedonia Dyrracheni Cassasdrenses, Philippenses, Dienses, Stouenses iuris Italici sunt. In prouincia Asia duae sunt iuris Italici, Troas et Parium. In Pisidia eiusdē iuris est colonia Antiochensium. In Africa Carthago, Vticea Leptis magna a Diuis Seuero & Antonino iuris Italici facte sunt

Ad hunc titulum vide Cuiacium lib. x. Obseruationum cap. xxxv

M. PORTII CATONIS EX LIBRIS ORIGINVM FRAGMENTA

GRAECI tam impudenti iactantia iam effunduntur, vt quoniam his dudum nemo reſponderit, ideo libere a ſe ortam Italiam, & eandem ſpuriam ſimul & ſpurcam atque nouitiam nullo certo autore aut ratione, ſed per ſolam inſaniam fabulentur. Quam ob rem nunc vt caeteris Latinis viam faciam, quacunque memoria prodita gentibus Italiae ſunt, & nunc Romano imperio ſubditis, Diis volentibus ſcribere inſtituo. Italiae ſplendidiſſima origo fuit cum tempore, tum origine gentis. Coepit enim aureo ſeculo ſub principibus diis Iano, Cameſe, Saturno, gente Phoenice & Saga: quae poſt inundationem terrarum per orbem prima colonias miſit. Et de mundi quidẽ origine autores non paria ſentiũt. Nam Chaldaei ſibi ſempiternitatẽ perſuadent. Phoenicibus vero ac Sagis magis placet origo. Inter vtroſque cõuenit, ante Ninum circiter annis L & CC, quibus durauit aureum ſeculũ, terras fuiſſe inundatas, & in Scythia Saga renatum mortale genus. Siue enim ab aeterno mundum exiſtimes, & ignis principio cuncta tenuerit, & ſenſim in ſua loca elementa coeuntia homines produxerint: ſiue, vt fertur, ante aureum ſeculum terras ſubrutas inundatio poſſederit, & exiccata humo apparuerint homines: equidem principatus originis ſemper Scythis tribuitur, a quibus auctis colonias per orbẽ

missas ferunt.Et ex his venisse Ianũ,cum Dyrim & Gallis progenitoribus Vmbrorum, rateque cum colonis per Tiberim vectum, ad lacũ Tiberis Hetruriam tenuisse locum,vbi colonias in continente primum exposuit, & ipsum deum simul Vaticanum habitum dictumque fuisse. Et regionem Vaticanam,id est, vagicanam dictam, quod ibi Ianus quasi in cunis natam, primumq; vagientem Italiam exceperit. Inde cum colonis a Vaticano progressum, in tractu Vmbriae fundasse regiam, & fano Olympum fossamque sacrasse, & augustalē Tyrrhenā non longe a regia dicasse:vbi ad salutandum regem XII. coloniae nonis lunaribus conuenirent. Inde duodenis coloniis fasces ad continēdos rudes scribũt, singulo praetoriano lictori quatuor & viginti armatis ingenuis distributis.Eas posuit colonias ad ripas quidem Tiberinas Ianiculum, & Atyn Ianum:ad ripas Arni totidem, Phesulas & itidē Atyn Ianum.Ad littus Hetruscum quatuor,Pheregenen,Volcē,Volaterram,Cariaram, quae & latine Luna.In mediterraneis quatuor, Ogygianum,Aretium,Rusellas, Volsinium. Paulopost dextrum Tiberis latus regulis suis permisit Camesi,a quo Camesenae duae, & Saturno, a quo Saturnia olim, quod nunc Capitolium, & ab ea late Saturnia terra. Haec prima fuit aurea illa aetate & quidem augustissima origo Italiae

Italia complura a diis & ducibus sortita fuit nomina:a Iano quidem Ianicula, quem quidam Oenotrium dictum existimant,quia inuenit vinũ & far: Camesena a Camese, & a Saturno Sa-

turnia: Salcōbrona quoque a gētilibus. Durauit Saturniae nomen totidē ferme annis quot ante aurea aetas, vſque ad Apim deorum Italiae vltimum, vt Antiochus Syracuſanus ſcribit, a quo Apennina, quam Taurinam idem interpretatur. Etſi Graeci de more quidā a bobus Herculis: vel quod opimos gignat Italia, vt ait Hellanicus: aut a Vitulo egreſſo, vt Herodotus: vel quidā Graeci boues vocant ἰτάλους vt fabulatur Timaeus, dictam exiſtiment. Inde a duobus fratribus, altero Heſperia, altero Italia poſtremum nomen retinuit. His nominibus principio nuncupata fuit Italia circa Tiberim, vt qui inter omnes Italiae amnes in omnium deorum & principum tutela eſſet, atque imperij totius ex his cōmunis ſedes: a quo in principio & origine ipſa Italiae Albula nomē a Ianigenis habuit. Diuiditur autē in Apēninos mōtes, & ciſapenninā, & tranſapenninam Italiā. Alpes omnes Italiae colonias fuiſſe Thuſcorū incolae aſſerunt, & ab ipſis vel ducibus, vel capitibus originū nomina gentibus & locis indita: vt Rhetij a Rheto rege Lydorum: & Veronēſes, a Verona colonia Thuſca: Comēſes a Coma: Rhegij a Rhegio: Volturreni, a quibus vallis Volturrena: & Oſci, a quibus Oſcela. Hiſtria quoq; a duce miſſo a Iano nomē retinet. At Graecorū quidā ſcribūt dictū ab Iſtro amne cognomine Danubio, cui Danae gētes accolae nomē impreſſere, fabulāturq; ramū ex eo in Hiſtriam effluere, inq; Hadriaticū mergi. Fingūt alij Argonauiū in Hiſtriam primum, ab Iſtro e montibus humeris vectā, & in Hadriaticū demiſsā. Videlicet tāta eſt

in mētiēdo Graecorū vanitas ſimul & leuitas, vt ab Iſtri oſtiis ad eius fontes per immenſa gentiū ſpatia transuolarint, & amnes etiam obſtantes tranarint, & humeris ea conuecta connauigarint, vt etiam in Italia mentiendi ſibi loca inuenerint. Neſcio Argonaui ne Graeci aquas, an Argonauis humeris montes nauigarit

Venetia eſt omnis ora circum ſinum maris poſt Hiſtriam vſque oſtia Padi. Quibuſdam placet a Tylauento illos exordiri. Nam Tauriſanos Perſae gentem ab Api duce conditam aſſerunt. Venetis cunctis prima origo Phaetontea eſt, quae Graecis occaſionem mentiendi de Phaetonte & Eridano praebuit. Poſterius mixta his nobilis ſtirps Troiana, a quibus Patauium ſuo conditore inclytum. Omnia ſub Alpibus tranſpadana loca priſci cōuenae Thuſci miſſis coloniis tenuere, ab hiſque multa loca nomina retinent. Plura deleuerunt Galli, qui primi Arunte Cluſino duce alpes tranſcenderūt, & ſenſim ab omni Gallia ciſalpina Hetruriam pepulere, ab hiſque nomen ſortita retinet Gallia ciſalpina, qua Mantua ſuo conditore Ocno Bianoro eſt Thuſcorū rege illuſtris. Penetrauere trans alpes Boii, Senones, Inſubres, & aliae Galliae tranſalpinae gentes. Gallia ciſpadana olim Bianora a victore Ocno, poſtea Felſina dicta vſque Rauennā, nunc Gallia Aurelia & Aemilia a Romanis ducibus nomē habet. Princeps metropolis Felſina primū a rege Thuſco conditore, inde a ſucceſſore Bono Thuſcanienſi Bononia dicta. Spiretū Padi oſtiū a Pelaſgis conditoribus Spira dictum, & a Dio-

mede inſtauratum. Nouaria ante ab Herculis Aegyptii nomine Libya : & a cognomine Aria Aegyptio vocabulo Leonina:ſed a Liguribus inſtaurata, Nouaria dicta eſt. Olanum ante a Thuſcorum duce, qui cum Oropiis colonis ibi primus inſedit, quorum origo incerta vti Comi, Bergomi, Lycinophori, & aliquot circa populorum: inde ab Inſubriũ principe nomine Medo adaucta, Mediolanum nomen ſeruat. Padus ante a duce coloniarum Eridanus, ſed a profunditate Botigon ab Hetruſcis, & Botigum a Liguribus, & a circa arbore Picea, Gallice Padus nuncupatur. Poſt Padi oſtia Rauenna, Sabina ſtirps, Interiit Saga oppidum Hetruſcorum, vti & Atria, a quo mare Atriaticum, quod nunc Hadriaticum. Gallia Flaminia a Rauenna ad Ariminum a comitibus Herculis conditum, a quo cognominatur. Ab eo ad Anconam Senegallia a Senonibus dicta pulſis Hetruſcis, nunc Gallia Togata. Ancona prius Picena vocabulo Hetruſco ſimul & Aboriginum dicta. Galliam Togatam primi coluere Liburni & Siculi, quos pepulere Vmbri: hos Hetruſci, trecentis & amplius eorum validiſſimis oppidis iuſti more belli expugnatis: eos tandem vicere Galli. Piceni lingua Hetruſca genus fac[illegible]itur [illegible]binis. A Picenis Garganum [illegible]m a[illegible] Lig[illegible]s temporibus diuerſae ge[illegible]s tenuere. [illegible], a duce Lydorum, in quibus Aſculum. Precu[illegible], in quibus Hadria ſiue Atria. Veſtini, in quibu[illegible] Amiterni. Marucini & Peligni, in quibus Cur[illegible]ellum, Orton & Sulmo. Ferentani primum a Liburnis & Dalmatis, inde

his pulsis a Thuscis orti, quorum lingua Larinũ metropolim vocauerunt, id est nobilem principem: Laronem enim Hetrusci & Laruné & Arunem vocant nobilem principem. Inde in trãspadana Larium lacũ, & in Thuscia Larones amnes, & Arunes coloniae, & viri Arunes, quos Thusci secunda declinatione, Romani & Graeci sicut Atlas tertia declinant & proferunt Aruntes. A Gargano ad Brundusium, coluere Celij, Daunij, inde Apuli, Boii, in quibus Arpe, Canusium, Bararium. Sub his Apenninus ex transuerso diuidit in duo fines Italiae, quos inter Tarentinus sinus iacet, circũque ipsum vndique magna Graecia. Ad orientem vero magnae Graeciae pars est Oenotria Arcadum, & Calabri, prius Ausones: ad quos Graeca verbositas fert venisse primam Graecorum classem annis fermé quadringentis ante ruinas Troiae: cum Oenotrium ducem Arcadum post Troiam conditam adnauigasse in Calabriam tradat Antiochus Syracusanus, & circa oram maritimam posuisse colonias. Et vt parcius mentiantur Graeci, ab eo quondam dictam Italiam Oenotriam scribunt: cum ab initio Italiae a vetustissimo rege Sabinorum & Hetruscorum, penes quem erat imperium, id nomé sortita fuerit. A Leucop[illegible] Sarn[illegible]né vicinũ Neapoli tenuere [illegible] pul[illegible]ri, Itali, Samnites, Siculi, Peuc[illegible]entini, & H[illegible]usci: quorũ vrbes sunt Clusi[illegible]n, Paestũ, Elea, nũc Velia. Inter amné Vulturn[illegible] & mõtes Apénini Sabelli sunt, proles Sabinorũ, vt nomé est argumẽto, a Latinis Sãnites, a Graecis Saunites appellati

A Tiberi ad Sarnum incoluere primi Aborigines, proles Vmbrorũ. Princeps his vrbs vetuſtiſſima Camerena a Cameſe condita, non procul vbi poſtea Alba. Thuſci his admixti, Oſci, qui nũc Capuani. Voloſci, quos vocamus Volſcos, quibus metropolis fuit Anxur, nunc Taracina, Stabia, Antini, Hortenſes, Longhani, Oſcori, Macrani, Nuetini, latine Grauiſcae, Pinceti, Sorani, Ferentinates, Freginates, Sangnini, Tuſculani, Cortinenſes, Vrlentini, Volcentani.

Roma principio ſui paſcua bobus erat. Circũ Tiberim ſeptẽ rupes ſibi perpetuae in Hernico ſuccedẽtes, cauis paruis diſtinctae erãt, ſub quibus alueũ Tiberis quandoque egreſſus paludes in planitiẽ rupibus ſubſidentẽ inferebat. Saturnus primus incoluit Capitoliũ, Italus Auẽtinũ, Roma Palatium, Coelius cum Thuſcis Coelium & Viminalẽ, Romulus Palatiũ, in quo quadratã Romã condidit, etiã Exquilinum tenuit ab excubiis dictũ, quas illi Lucumo dedit more Thuſco duodecim lictorũ, id eſt, trecentorũ armatorum ad cuſtodiã corporis ſimul & dignitatẽ: quia Tacius non erat ſine ſuſpitione inſidiae ſocietatis Hetruria, olim Italiae princeps, ab eorũ metropoli regia ſic cognominata, a Tiberi in Macram diffunditur. Gẽs prima illorũ maritima Ligurũ, dicta a filia Phaetontis Ligure, quẽ montani Ligures Pheriton nuncupant. Poſt Tiberina oſtia. Pheregene primum Hetruriae oppidũ in vicino littore, dictũ a Genio Iano, qui primus ibi colonias poſuit: & a Pheritone, id eſt, Phaetonte, qui colonias adiecit, vti in Liguria mõtana, vbi a Ge-

nii coloniis Genua oppidū: & ab adiectis Pheretianis ibidem colonis amni proximo & regioni Pheretianae nomen reliquit. Primus omnium Graecorum Phaeton & Attica soluens, cum Ligure filio, multis aetatibus & seculis ante Oenotrium Arcadem colonias adiecit Italico littori, ab ostiis Tiberinis vsque ad Niceam Massiliensium: & in medio portum Ligurnum a filio nūcupans, vltro citroque litus omne liguriam dixit. Verum Hetrusci, & eos secuti Romani ab ostiis Tiberinis Hetruscum vocauerunt vsque ad caput Hetruriae. Inde Populonium, ab vrbe metropoli Popium, romane Puppium. Postremo a Ligurno portu ad Macram, ad cuius fontes est Apua oppidum, Apuanos Ligures vocant: Montanos vero omnes Ligures qui á Macra in Nicaeam effunduntur. In montanis Liguribus sunt portus Herculis Aegyptij. Nam Liburnum in his est a nomine simul & cognomine illius. Graeci vbicunque nomen Herculis audiunt, putant esse suum, a nomine sumentes argumētum, cum tamen ille neque nomine Lybius, a quo deuicti Lybii: sed Alcaeus dictus sit: neque dictio Hercules sit Graeca, sed Aegyptia: nam illi Heraclio, id est, Iunonis gloria, cognomen fuit.

Gens prima Hetruriae maritima est. Oppida in his Pheregene, Alsium, Agylla, quae & Caere, a Pelasgis condita: Pyrgus Grauiscae, ab aere dictum: Cose, Volce, Telamon, ab Argonautarum principe, cum in Hetruriam ad Lucumones profectus Hercules Alcaeus lacum Ciminium efficit, & puella Faula subrepta ex Fano ad Euan-

drum

drum perrexit. Vmbro fluuius limes & tractus Vmbrorum,caput Hetruriae, limes Hetrufcorum,Populonium nauium & claffis Hetrufcorum olim princeps. Volaterrae & vada eius. Pifa condita a Pifis Alpheis Pelafgis. Luca illuftris LucioLucumone regeThufcorum.Lucus&mõtes Feroniani.Luna, Cariara ab Hetrufcis dicta, a Graecis σελήνης Apua in tranfitu Apennini ad fontes Macrae: vnde Apuani Ligures ab Arno ad Macram

A Tiberi ad Ciminia iuga fecunda gẽs Thufciae eft,cognomine a Thufcis. Larteniana, id eft,metropolis Eniana. Lartem enim fummum regum vocãt.Enianum vero vrbis in eo ab Enetanis Pelafgis condita,quam Veij Hetrufci pulfis Pelafgis ampliatam a principatu prouinciae fimul & conditoribus prifcis Lartenianũm,Romani vero a genere populi Veiens vocauerunt. Oppida in his funt Sabum in Sabatia a Sabo cõditum:Laternianum,cognomineVeiens,Nepeta,Soracte, Phalifcorum mons Apollini facer: Phalifcanum,Fefcennium,Vmbricum, a prifcis Vmbris dictum Flauianum, Arcennum, Moefium a quo fylua Moefia, Rufellum, Arae Mutiae, Sutrium, a Pelafgis conditum, ab infigni grano dictum,romana focietate inclytum. Capina,a qua Capinates,Lacus Ciminius, & Trojtuum Phalifcorum, finitimum Hetrufcis

Gens tertia Thufciae tranfciminia a Ciminiis diffunditur ad Piftorium. In his Volturrena fub radicibus Ciminiis iacens, cognomine Hetruria: a qua tres gentes Hetruriae appellantur

Hetrusci, vt a communi metropoli et ager Hetruscus antea Vmbronus dictus, vbi Vmbri orti. In eo agro Ferētia, Trossolum, Moeconia Moeconum, Tyrrhena, Volturna, sub Volturrena, Aruntes veteres, cognomine Camillarii: Longius Blere Oleana, Tussa Nana, Lartes oppidum, Salembrona, Cort Nossa, Cort Enebra, mons Coriti in iugis Ciminiis: e regione mōs Phiscō, quae et arx Iti: Volsine, Pelii, Oropite Sentinas, Clusium vetus a pugna sed a duce Comersolo: montes Tumniates, Sora, Soana, nō procul Saturnia lapides a Ioue cōpluti in auxilium Herculis cōtra Ligures Hetruscos gigantes, a filio dicti Lamones: amnis Pelia: mons Pelius. Mons Tumnias Roselle: Vmbro in monte Sena colonia, Phocenses, Pistorium, Vmbro amnis, Stellates, Fluentini, qui et Arnienses, Clusium nouum, vnde Clusentinus transitus Annibalis, Aretium: Crotona a Crotone socio Herculis condita

Apenninus mōs Italiā in duo secat, radices sub Pennino transitu Annibalis in Alpibus a Nicaea ad ipsum ferme Penninū in latitudinē extendūtur, et vsque ad Macrā Ligures montani incolūt: a Macra itē ad fontes Tiberis ad inferum mare Thusci: ad superum Galli Aureliani & Aemiliani. A fontibus rursus Tiberis ad Narem Vmbri inhabitant. Principio Typhernū, & in fine Ameria et Tuder sunt. Galli omnem Vmbriā pulsis Hetruscis occupauerunt, exceptis Typherno, Esisio, Hyspello, Fulgineo, & vetusta Veiorum prole quā Veilumbrā, id est, Veiā prolē antiquā Vmbrā dicunt, in quibus principes sunt Spole-

tum, Tuder, Meuania, & Ameria ferme noningentis annis & amplius restituta ante Persicum bellũ, a Veiis Hetruscis antea cõdita, duce Ameroe, Atlantis Itali ex Pleiona vxore filia. A Nare porro amne vsque ad Equiculos tenent Sabini a Sabo cõditi, Sabatio Sangni gẽtili edito: Inde ad fontes Arni amnis Sabelli, Sabinorũ proles incolũt. Sãgni gẽtilẽ Sabi pronũciant Sabini, Sanctum Romani, Sagã Barbari, a quo & Sagi primi Thusci, id est pontifices & sacri expiatores. Ex quo patet leuitas cum loquacitate graecanica, qua a Lacedaemoniis ortos scribunt Sabinos, et Graeca origine σέβομαι dictos fingunt. Sed Roma tum rudis erat, cum relictis literis & disciplinis Hetruscis, mirabunda Graecas fabulas rerum & disciplinarũ erroribus ligaretur, quas ipsi Hetrusci semper horruerunt: neque ob id latinas quidẽ voluerunt suscipere, vsque ad Cecinnam Volturrenum magistrum quadrigarũ & augurum principẽ, patrẽ Menippi, & auũ Menodori, quos ante illum pater eius Volturrenus, auus q; Titus, & proauus Turrenus semper Romanis principibus charissimi renuerunt, cum ad eas recipiendas vrgerentur. Nam ipse Turrenus patre Elbio Volturreno, & regum Hetruscorum vltimo ad lacum Vadimonis caeso, equidẽ ad reddendã vrbem Hetruriã anno secundo Olympiadis centesimae vigesimae iiij. allici potuit, sed ad recipiẽdas latinas literas nũquã persuaderi potuit. Palatinum collẽ Roma Itali filia, sed prius Palatini Aborigines tenuerũt: qui ex agro Rheatino ad pascua ouibus quaerẽda illo profecti sunt

Argumento est Vellia, Palatini altera pars, a vellenda lana, ante his monstratam Hetruscam tonsuram appellata

Capitolium dictum a capite inuento fluente sanguine, dum Iouini templi fundamenta iaceret princeps Tarquinus. Nam antea Tarpeius a Tarpeia ibi scutis Sabinorum obruta, sed prius Saturnus vocabatur. Sub eo Ianus quadrifrons. Quirinus a victoria Lucumonis a Quirino colle mouentis. Quirinalis a Iunone Sabinorum dea, quam illi curitim, id est, hastatam Iunonem vocant. Etenim hastam Curim & Curinam proferunt: quia his simul & Hetruscis non est litera q. sicut Romanis. Inde Quirites

FINIS.

Q. FABII PICTORIS DE AVREO SECVLO, ET DE ORIGINE VRBIS *Romae, eiusque discriptione*

LIBER PRIMVS

TALIAE imperium penes duos populos principes extitit. Posterius Romani, principio Thusci sub Iano coeperunt in aureo seculo. Aurea aetas primo ortu generis humani fuit sic dicta, quod posterioribus seculis cōparata aeque atque aurum inter metalla eluxit. Eam coepisse sub Ogyge ante Ninum annis circiter ducentis & quinquaginta Xenophō atque maiores prodiderunt. Is Ianus sub initium au-

rei ſeculi laeuum latus Tiberis Hetruriae tenuit. Cameſes vero ac Saturnus circa finem eiuſdem aetatis dextrum incoluerũt. Ea aetate nulla erat monarchia, quia mortalium pectoribus nõdum haeſerat vlla regnandi cupiditas. Principes quia iuſti erant, & religionibus dediti, iure habiti dii & dicti. Non enim arbitria illorum ab aequo, vel populus a iure innato diſcedebãt. Nullo tũc vindice aut metu, ſed ſua ſponte retinebant fidẽ & rectũ. Pudor ipſe regebat populos, & ius principes. Domus illis non extructae vel ornatae luxuriaque inſignes erant & ſplendidae, ſed vel cryptae, aut viminum tuguria, & caua arborum ligna erant. Victum ſponte naſcentia praebebãt aut in diem victus quaerebatur venatu. Vinum & far primus illos docuit Ianus ad ſacrificia & religionẽ magis quã ad eſum & potum. Primus enim aras, & pomeria, & ſacra docuit, & ob id illi in omni ſacrificio perpetua praefatio praemittitur, farque illi ac vinum primo praelibatur. Vxor illi fuit Veſta, quae prima ſacrorum regina ſempiternum ſacrificiorum ignẽ virginibus credidit. Bella tunc non ignota modo, ſed ne cogitata in mentem venerant. Ad pudorem & ſanctimoniã domorum primus valuas, ſeras, & claues excogitauit & inuenit, et ab eo dictae Ianuae. Olympo regio Hetruriae fanoque ſacrato, duodenis coloniis totidem pomeria araſque ſacrauit, et ad continendum recentes tum colonias in officio aureo, virgas faſceſque ſingulis ſingulas dedit. Vnde ipſe in manu virgã & clauem, ſubque pedibus bis ſenas haras habet. Circa finem

aurei seculi primus omnium Ninus rex Assyriorum hos aureos mores noua regnãdi cupiditate mutauit:& primus limites transgressus, bella finitimis mouit, & totius Asiae populos perdomuit. Sub quo Cameses praefectus fuit Aboriginibus. Et paulo post frementibus vndique cõtra se armis, toto prius pererrato orbe Saturnus ad Ianum se contulit. Eum comi hospitio Ianus receptum, Latio & Aboriginibus praefecit. Eo more, quãuis tũc finiẽtis aurei seculi, intra fines suos sese quisq; continuit, Ianus in Hetruria et Saturnus in Latio Tiberimque fines imperii esse instituit. Intra enim suã cuiq; patriã tũc de more regnum finiebatur. Limes igitur erat inter eos Tiberis, arae vero limitũ erãt Ianiculũ & Saturnia Capitolina. Hetruriã a Ianiculo Ianus, Latiũ a Saturno Saturnus cognominauit. Ad radices enim Capitolij Saturnus cõdiderat, vti Ianus Ianiculũ. Haec igitur fuit prima Romae origo ad radices Capitoli, vbi tunc pascua bobus erat.

Facies tunc agri huius instar arcus erat, cuius chorda esset alueus Tiberis: cornua ad solis quidem ortum, rupes Auentina, & ad occasum Capitolina, media Palatina. Eadem Palatina rupes Tiberim a fronte prospicit, a sinistris Coelio, a dextris Exquilino iungitur. Auentinus item a fronte Tiberim & Capenam tenet, ad dexteram Coeliolo ac Viminali haeret. Capitolium ante se Tiberim & portam Carmentalem cernit: haeret illi Quirinalis. Has rupes antiqui septẽ colles & septem montes appellauerunt. Area huius arcus est quicquid campi iacet inter Auentinum et Capitolium, & a palatio ad Tiberim.

Lybiſſus antea, inde Argeus, poſt vicus Thuſcus dictus. Paludes plures eo paſſim Tiberina inundatio efficiebat, quae hanc aream non ſatis idoneam habitationi reddebant antequam factis Vertumno ſacrificiis in alueum ſuum Tiberis verteretur. Prima igitur origo Romae fuit collis Capitolinus, antea Saturnia dictus. Sequẽs hunc Auẽtinus fuit, habitatus ab Atlante Italo, e Sicilia aducto eo contra fratrẽ ſuum Heſperum in cuius tutela erat Hetruriae imperium adhuc Iano puero, & immaturo ad munera regia & regni. Porro Italus dimicare a Iano & Hetruſcis prohibitus, in Auentino conſedit, ad cuius radices iuxta Tiberim ope atque cõſilio Iani Capenam oppidulũ cõdidit, & regionẽ eius permiſſu Italiam dixit. Mox Heſpero fratre rebus humanis exempto, Italus in tutelã Ianum & Hetruriã ſuſcipiens omnem circa Tiberim regionem, extinctis vltro citroq; aliis cognominibus, a ſe Italiã nuncupauit. Haec eſt priſca Italia: cuius nomen ſenſim ab Alpium radicibus ad fretum Siculum, ac ipſi Siciliae communicatum eſt. Denominare enim, aut imponere gentibus et locis noua nomina, tantum regum ducumque ius eſt. Suſcepto igitur Italus Italiae imperio, tum familiã ſuã Romam nomine Siculis et Aboriginibus in Latio praefecit: quae relicta Capena medium Palatinum tenuit, et in vertice, vbi haeret, Exquilinum, Romã oppidulum cõdidit, quod Valentiã ſonat. Poſt eius obitum ob paludes neglectũ oppidum fuit vſque ad aduentum Euãdri, qui cum oppido ſimul reſtituit nomen. Subſidẽs ſeptem

collibus cāpus Arge.is dictus eſt, ab Argo Euādri hoſpite, & comitibus Argiui Herculis qui ad Euandrum venerunt, & in Saturnia ſubſederunt. Hinc extrema Argileta dicuntur. Superior Argiletus dicitur in principio vici Thuſci ſub Coeliolo, inter circum maximum & Auētinum, vbi letum Argi ſimul et ſepulchrum eſt. Imus vero Argiletus eſt vbi Ianus quadrifrons, qui et Vertumnus, in fine vici Thuſci ad radices Capitolii in foro boario, vbi Saturniae veſtigia. Tres igitur colles primum coluere ante Romulum: medium quidem Roma filia Itali, extremos vero Saturnus et Italus

Q. FABII PICTORIS
LIB. II.

ENIQVE Romulus potitus rerum Albanarum, et vſus maxima familiaritate regum Hetruriae, et rex primus ex regulis Italiae creatus in Latio, Romam oppidulum in regiam tetrapolim vertit, inque Palatino colle fundauit. Aſcito enim ex Hetruria vate atque ſacerdote, Olympum fecit, pomeriumque ſacrauit et aratro ab Olympo in vico Thuſco per palatiū circunducens, ab imo collis ad verticem quadratam vrbem ſignauit. In vertice collis haerente Exquilino Romam oppidulum ampliauit, et e regione loco proximo Coelio Velliam extruxit. Caeterum in decliuo ad ima verſus Circum maximum Germaliā fundauit, vbi iuſſu Amulii

fuerunt expoſiti. Hac enim antea labebatur Tiberis. Ab ea autem verſus Exquilias forum Romanum aedificauit. Et ita Romulus ex regulo primus rex a Thuſcis declaratus eſt. Quam rem per occaſionē acceptā Mithidrates rex Aſiae pro ignominia Romanis oppoſuit. quod vernae fuiſſent Thuſcorum. Quarto autem menſe ab vrbe condita, perpetratum eſt audax facinus in raptu Latinarum & Sabinarum. Primi ex Latinis bellum mouerunt in Romulum Ceninēſes, Antennates & Cruſtumini. Romulus auxilio implorato a Thuſcis, cum Coelio rege Hetruriae primum ex his triumphum retulit. Et ob id quartus vrbis collis a Thuſcis habitari coeptus eſt, & Coelius dictus. Subinde Sabini bellum ingens orſi, coegerunt Romulum denuo a Lucumonibus ſocios milites expetere. Galerito Lucumoni Arbeae negocium datum eſt, magna Hetruſcorum exque vrbe Salpinatum manu venit. Qui cum offendiſſet Capitolium captum a Sabinis, ipſe proximum Capitolio Quirinalē pro Romulo muniuit. Verum cum Romulus audax ſub Capitolium Sabinos aggreſſus vulneratus fugeret, illumque ad portam Palatinam ſecuti Sabini Romae potituri viderentur, illico Galeritus e Quirinali delapſus, viamque retro in Capitolium pedem ferendi adimens, vbi nunc Ianus quadrifrons, a tergo Sabinos aggreſſus, vnde fabula eiaculatae aquae ſulphureae eſt, in fugam vertit. Animaduerſa re Romulus reintegratis viribus & ipſe a fronte cedebat, adeo vt Metius in paludē ſeſe cum equo armatus iniiceret.

Caedes ingens fiebat, & ne vnus quidem euaſiſſet,ni foeminae occurriſſent, foedere icto Romulus vrbis agrum diuiſit in partes tris, aequis collibus,Sabinis & Tacio Capitolium & Quirinalis: Romulo ſequentes,Exquilinus & Palatinus, in quo Roma:Galerito & Luceribus Thuſcis Coelius & Coeliolus obuenerunt. Auentinum Romulus neminem paſſus eſt habitare.Nã fratri Remo illum ſacrum eſſe voluit vſque Helernam. Cumque conceſſiſſet naturae Coelius, & Galerius rex Hetruriae ſucceſſiſſet,conſenſu tribuum Coeliolus,& ab eo tota arcus area ſeptem collibus ſubiacens Thuſcis data, & ſacrificio Iano Vertumno facto,egeſtiſque paludibus habitabilis reddita,& vicus Thuſcus dicta. Tribus igitur gentibus conflata principio vrbs Roma habitataque fuit,nomina impoſuit princeps Thuſcus. Nam hi tunc Italiae imminebant imperio. Tacienſes a Tacio,Ramnenſes a Romulo vocauit. Hoc enim nomine illũ ab euentu nuncupauit lingua Hetruſca ex Hetruria oriunda Larentia,& nupta prius viro Thuſco Fauſtulo, & inde Hetruſco Carrutio. Suam vero tribum a ſe Lucerum dixit. Nam alia Trometina eſt, a loco Coelii

Haec origo vrbis Romae ſolum veteris ſeptícollis,cum arcus area habitatae, nũc vero ab his collibus in alios colles & conualles in immenſum prolatae. Caeterum nomina eiuſdem veteris Romae haec ſunt. Nomina collium:Capitolium,Quirinalis,Exquilinus,Palatinus,Coelius, Coeliolus,Rumurius,qui & Auentinus. Porro

in area haec nomina sunt: Libyssus, Circus maximus, Forum transitorium, Argiletus superior, Argiletus imus, Via sacra, Senaculũ, Concordia, Graecostasis, Aedes Saturni, Vertumnus, qui & Ianus quadrifrons, Forum boarium, Vicus longus, Vicus Arniensis, Vicus Stellatinus, Sabatinus, Lartenianus, qui & Veiens, Phaliscus, quorum cognomina a Thuscis sunt commigrantibus in ciuitatem Romanam. Item Herculis ara, vbi Olympus, & initium sacri aerarii iunctim a Germalia ad sacram viam, vnde & nominis origo. Forum piscarium, Porta Carmentalis, Aedes Pudicitiae, Rotunda Herculis, Forum venalium, Lacus Curtius, Suburra, Suburbanum, Saturnia, vbi nunc aedes eius atque aerarium. Haec vbi Roma vetus. In parte Romae sunt Hetruriae loca, Antipolis, Ianiculum, Vaticanum, & Tiberis, limes imperii, Volturreni inter veteres Ianum & Saturnum, qui a principe illius vrbe Volturrena per syncopam dictus est Volturnus, & ob id Thuscus non Latinus. Quod vero Vulturnum sine syncopa & compositione primitiuum est nomen, notat fluuium in Sãnio, & oppidum Romanum in littore, a quo Vulturnus deus Tiberinus in Latio, sicut & Volturnus vt caput imperii in Hetruria. Quam ob rem deum Tiberinum suum dicit esse Roma atque Hetruria, eundem & Ianum Vertumnum, & ab his dictum Vadymona

C. SEMPRONIVS DE DIVISIONE
Italiae, & Origine Vrbis Romae

VNIVERSA Italia a iugis Alpium oritur, & in Leucopetram fretumq; Siculum terminatur. Cingitur ſupero & infero mari, & ſecatur Apennino, qui a iugis Alpium ortus, per mediam Italiam a Liguribus ad Anconam porrectus, inde paulatim vſque Venuſiam reflexus, ibi ex tranſuerſo diuidit Italiam, ex altera parte Brunduſium, altera Veliam attingens, circum ſinum Tarentinum, quem Auſones primum, inde Aborigines Graeci poſt Oenotrium Arcadem tenuere: a quibus Magna graecia nuncupatur, in qua ſunt Oenotrii, Calabres, Salentini, Magna graecia, atque Brutii. Porro antiquitus Italia in medium Apenninum, & in ciſapenninum ad inferum mare, & in tranſapenninum ad ſuperum pelagus, & in alpes a Rhetiis ad Ligures diuidebatur

Diuiſio Alpium

Alpes ipſae tribus partitionibus ſecantur: prima Ligurum, quod ab eis oriantur. A Nicaea ad Poeninum ſequens, ab eo ad Ocram montem. Poeninus dictus a tranſitu Hannibalis. Tertia Tauriſana vſque in Hiſtriam. Omnibus alpinis, exceptis Liguribus, notiſſima origo Hetruſca eſt, praecipue Rhetiis

De Apennino

Apēninus diuiditur in Ligures mōtanos, Apuanos, Vmbros, Sabinos, Sabellos, Hetruſcos. Li-

gures dicti sunt a Ligure Phaetontis filio, qui omnium primus multis seculis ante Graecos ex Attica colonias in Italiam transportauit, adiecitque atque miscuit antiquissimis Italiae populis, ab ostiis Tiberinis vsque Nicaeam. Hinc veteres omnem maritimam dixerunt Liguriam. Itaque pars Apennini a Nicaea ad fontes Macrae Ligures montanos alit, quibus origo est a Genio & Ligure. A fontibus vero Macrae ad fontes Tiberis Apenninũ colunt Ligures Apuáni, Hetruscis orti, cognomines veteribus Gallis, vt M. Antonius prodit. Portionẽ vero Apennini a fontibus Tiberis ad Nar inhabitant Vmbri, prima veterum Gallorum proles, vt Augustus scribit. Ab amne vero Nare vsque ad fontes Silaris montes tenent Sabini, quibus Saga est origo. Nam Sangni gentilis Sabi fuit. Hi paulo ante ruinas Troiae disciplinas Hetruscas didicere, & ius diuinum & humanum a Megale Thyrrheno perceperunt. Rursum a fontibus Silaris ad fontes Volturreni & Sarni Sabelli, proles Sabinorum, incolunt, quos Romani Samnites, Graeci vero Saunites vocant. Portionem vero Apennini a fontibus Sarni vsque ad magnam Graeciam Thusci tenuerunt, & residuam Graeci. Hactenus de diuisione Apennini & Alpium & origine habitantium in eo

De diuisione planae Italiae

Cisapenninam Italiam flumina diuidunt, & itidem transapenninam. Padus amnis Galliam cisalpinam primo discreuit. Cispadanã omnem missis coloniis tenuere Thusci. Doria Thusco-

rum prima familia incoluit principio ab Aſca colonia vſque Parman, a qua & fluuius Doria, & regio prius Doria nunc Aemilia. A Parma item ad Bononiā Bianora a duce, nūc Aurelia, Flaminia item a Bononia ad Rubiconem amnem, antea Felſina a principe Hetruriae, miſſis coloniis Lamonibus a Rubicone ad Anconam. Senonum Gallia Togata dicitur, ab his qui duce Arunte primi in Italiam tranſcenderunt Alpes, a quibus ſenſim pulſi Hetruſci a Ciſpadana & Tranſpadana regione, quae nunc Galliae nomen habet. Et quidem omnem tranſpadanam regionem Thuſcorum prolem fuiſſe inter omnes autores conuenit, manentque veſtigia vrbs Mantua, Lacus Hetruſca origine dictus Larius, quod a patriciis Volturrenis omnia ea loca principio poſſeſſa fuerint vſque Veronam. Hinc circa Larium lacum a principibus dicta vallis Volturrena, & Verona a Vera Thuſcorum familia, & ab Atria eorundem colonia fluuius Veronae argumenta ſeruanti. Nam vſque Atrianum fluuium, qui limes eſt Volturrenorum & Venetiarum, tenuere Hetruſci, & Venetias principio quidē Phaetontei, poſtea Troiani eiſdem mixti coluerunt. Haec de tranſapennina Italia, & Apennino mōte inter autores conueniunt

De Tranſalpina Italia

Tranſapennina vero ad inferum mare veteres ita partiti ſunt per amnes. A Nicaea enim ad Macram tenent Ligures montani, origine Phaetō-

tei. A Macra item ad Arnum & portum Ligurnũ incolũt Hetruſci, cognomine Ligures Apuani. Quos ſequuntur Ligures Hetruſci Populonii, a Ligurno portu ad caput Hetruriae. A quo ad Tiberim ſunt Hetruſci Ligures Tyrrheni, in quibus ſunt campi compluti lapidum, clari pugna Herculis, adhuc Lamones dicti ab ipſius Herculis filio Lamone. Pari forma ab vltima Italia in Tiberim Romamque percurrendo, a Velia ad Silarim fluuium Lucani, a Samnitum duce Lucio orti, tenent. Ab eo ad Sarnum amnem Picentini habitant. A Sarno vero ad Volturnum fluuiũ incoluerunt Cumani, quos ab agro nullis viribus Hetruſci, quamuis toti Italiae imperitarent, potuerunt dimouere, aut in poteſtatem redigere. A Volturno amne ad Silarim Hetruſcorũ vetuſtiſſimus ager fuit, in quo prius Oſcã dictam, poſtea Capuam condiderunt. A Lyri autẽ vſque Tiberim Saturnus cum priſcis Aboriginibus fuit, origine ab Vmbris & Cameſenis editis, vbi eſt mons Capitolinus, aureo ſeculo a Saturno habitatus, vbi & nunc aurea Roma terrarum caput. Quam ob rem parum conſiderate quidã ſcribunt, Romã poſtremis ac nouis ſeculis a Romulo conditã, & appellatã atque coeptam, cum nullum ex his tribus verũ apud maiores inueniatur memoratum, ſed ſint ab eis contraria prodita. Non enim Roma a Romulo nomẽ habet, quippe quia geminis non Remus & Romulus nomina poſuit Fauſtulus Hetruſcus & regius paſtor, ſed Rumulum & Rumen illos ab euentu

appellauit, quae sunt nomina Hetrusca. Alioquin Romae nomen, & nominis origo vulgata esset atque manifesta, quae occulta esse saluberrima religio sanxit, ne si origo nominis Romae claresceret, eius deus in cuius tutela Roma est, & a quo deriuationem habet, gentibus pateret, & euocaretur vt caeteri. Quam ob rem & Angerona silentii dea ante Iani festo dies colitur prae foribus, vt ne cui liceat illud palam efferre, quod ad salutem reipublicae veteres ore obsignato intra pectoris arcana voluerunt contineri: cuius violatae regionis poenas primus luit Soranus. Non igitur a Romulo Roma, sed e cõtra ab ipsa potius Roma, cuius adeo est occulta deriuatio, Romulus nomen habuit, quae ante ipsum Romulum coepta legitur coli annis paulominus octingentis ab Italo in Auentina Capena, & filia eius Roma in Palatino colle, & ante hos plusquam trecentis annis aureo seculo a Saturno, vbi nunc Saturni aedes ad radices Capitolini collis. At Romulus solum ex oppidulo Roma in Palatino colle quadratam & regiam reddidit, cuius quatuor portiones erant, Roma, Velia, [a] Germalia, vbi ficus Ruminalis, & aedes Rumuli, a dei occulta deriuatione postmodum Romuli. Condidit autem eam accitis amicis vatibus Hetruscis, qui fossa, vbi caput Cẽtauri est, pomerioque ad prudentis vatis auspicium sacratis, circum Palatinum collem sacro aratro cingi iussit XI. calendas Maias, horam inter secundam & tertiam, Sole in Tauro, Luna in Libra, Saturno Venere Marte Mercurio in Scorpione,

a Plutarch. Cermonũ vocat in vita Rom.

pione, & Ioue in Piscibus, vt tradit Lucius[a] Carrutius mathematicorum peritissimus. Sunt qui tradant illam conditam xii. Olympiade. Placet aliis octaua. Septima quibusdam. Sexta cōpleta nonnullis. Praeualet omnibus his Eratosthenis inuicta regula, vt aiunt. Sed cum Pomponius Atticus coram senatu atque doctissimis viris cōferret Graecorum certissima tempora, compertum est quod ab Aenea, & Troia excisa, per tempora regum Latinorum vsque ad Romulum regem iam creatum fluxerunt anni circiter triginta & quadringenti. Quare haud dubie condita est Roma Olympiade septima, aut eius anno secundo. Condita autem fuit primum in monte Palatino. Inde Sabinis & Thuscis in foedera coeuntibus, incoluerunt Sabini quidem Capitolium & Quirinalem, in quo Numa postea habitauit: Romulus & Ramnenses Exquilinum, Palatinum, & Coelium: Thusci Luceres Viminalem, & subsidentem conuallem vsque ad aedem Saturni, & radices Capitolii. Remo fratri Auentinus aetate Romuli mansit. Haec sunt[b] verae tam priscae Italiae quam vrbis Romae antiquitates & origines, quibus quoniam plures Graeci postremis temporibus in Italiam commigrantes commixti fuerunt, ob id a se principio emanasse Italiam falso existimauit graeca tum leuitas tum fabulositas. Quis enim ex antiquissimis non scribit a Iano Ianiculum, & Hetruscos veteres Gallos conditos? Et tamen plures Graecorum tradunt a Tyrrheno Lydo, qui fuit nuper, positos

a Taruntius alias

b fere

Quinctiam & Tyrrhenam Thuſcorum regiam non puduit eos Romam aſſerere: Tanta videlicet imprudentia cum morum iactantia eſt, vt omnium gentium & imperiorum atque vrbium praeclariſſimarum ſe conditores eſſe apertis ſaepe mendaciis conſcribant

MYRSILII LESBII DE ORIGINE ITALIAE ET TYRRHENORVM LIBER

ITALIAM coluere Graeci, Arcades, Veneti, Ligures, Ardeates, Rutuli, Siculi, Pelaſgi, Iapyges, Lacedaemones, Salentini, Pelii, Oeniani, Achaei, Oropitae, Pylii, Piſi, & eiuſcemodi. Horum primus Oenotrius Arcas cum Peucino fratre colonias tranſportauit, vbi habitabant tunc dicti Auſones, vbi nunc Oenotria regio eſt e regione Peucinorum. Haec fertur prima colonia ex Graecis, paulominus quindecim aetatibus ante ruinas Troiae

Tyrrhenis originem quidem ſuſpicantur fuiſſe a Lydis. Exiſtimant enim Aty regi Maeoniae, prognato Hercule & virgine Omphale, filia Iardanae reginae Maeonum fuiſſe geminos Lydũ & Tyrrhenum, cum regnum neque duos caperet, & neque terrae ſterilitas ingentem multitudinem pateretur, ſorte Atys iacta Lydum ſucceſſorem deſignauit, Tyrrhenum vero cum maiore parte populi ad quaerẽdas nouas ſedes foras abire iuſſit. Is in ſeptentrionalem Tiberis partem veniens, eiuſque totam medietatẽ a fon-

tibus vſque ad locum vbi erat priſcis Vmbris habitatio, tenuit, & cum eis conſedit & cohabitauit, & vrbes dictas hactenus Maeonias & Tyrrhenias aedificauit. Sed hi aperta mendacia fingunt: nam de gentis antiquitate & origine magis creditur ipſi gēti atque vicinis, quam remotis & externis. Magis igitur creditur ipſis Lydis & Tyrrhenis, atque his vicinis Romanis, & qui cōſentiunt in eorum patria hiſtoria & origine, quā quibuſuis aliis quamuis alias eruditiſſimis. Caeterum quaecunque hi patrii hiſtorici dicūt, aduerſantur ſupradictae traditioni de Tyrrheno Maeone. Etenim Xanthus Lydus in patria hiſtoria nullum Tyrrhenum Atym fuiſſe ſcribit, ſed geminos Lydum & Torebum, a quibus Lydos & Torebos in Aſia populos eſſe tradit: in nullo penitus differentes, niſi quadam prolatione, & quidem parua, vt Dores & Attici. Quis ergo ex Lydis hiſtoricis Tyrrhenum filium Atyos & fratrem Lydii miſit in primam medietatem Tiberis, vbi antiquiſſimis Vmbris fuit priſca habitatio? Quum etiam quod tradit de bello Pelaſgico Xanthus, aſſerit Pelaſgos antiquiores Aty aggreſſos bello Thuſciam, quae quondam Vmbria dicta eſt, occupaſſe [a] Crotonem, inde Tiberinam regionem inuadentes etiam ipſam Tyrrhenam cepiſſe, & cum Tyrrhenis cohabitaſſe, & ab eis plurimam militarem peritiam didiciſſe, praecipue nauticam, qua tunc toti orbi erant admirabiles. De quibus fabulātur Graeci, quod in Delphinos verſi ſint, qui nauibus alludunt, & his ſocii fiunt. Re enim vera tunc Delphini ob

[a] Taraconem Strabo nominat lib. v.

piraticam ſimul & dominium maris dicebantur: erant enim claſſe potentes, & vndique colonias tranſportabāt. Argumēto ſunt qui Tyrrheni dicuntur in inſulis Atticis, & faucibus Thraciae. Nanque Tyrrhena ſimul lingua, & cum quibus habitant loquuntur, & eoſdem deos vt Tyrrheni colunt, & iiſdem literis vtuntur. Quare non poſſunt dici ab aliquo Atyos filio, qui ante Atym Pelaſgumque regem inueniuntur dicti Tyrrheni, & multarum coloniarum autores eodem nomine atque ritu ante Atym praeſcriptarum. Haec a Lydis didicimus. Nunc quid de ſe Tyrrheni dicant, eſt inſerendum. Primum rident ſe ab aliquo aduena denominatos, qui ſe ſolos indigenas in Italia exiſtimant, atque a vetuſtiſſimi dei ſui, quem Ianum Vadymona vocant, filio Razenua nominant. Tetrapolim quoque ſuam Hetruriam, eiuſque partem Bolturſenam; Vetuloniam, Thuſſam: & Harbanum cognomine Calūbum a lyco nuncupant: eamque a ſuo deo aureo ſeculo mox poſt inundationem terrarum, nedū ante Atym conditam aſſerunt. Nam & ab inundatione ipſa ſuum agrum ſua patria lingua vocāt Saleombronem, vbi primum geniti Vmbri. Producunt quoque ſuae vetuſtatis veſtigia multa, vt deos, ritus, mores, literas, leges. Quae profecto omnia congruunt his quae probatiores Graeci hiſtoriri tradunt. Scribunt enim ſolos Tyrrhenos in Italia vetuſtiſſimos eſſe, qui neq; ab aliis pendeant origine, neque vt caeteri conuenae & aduenae, ſed propria regione eſſe oriundos: quandoquidē vetuſtiſſimis differant diis & mo-

ribus,nedum ab aliis Italiae populis, ſed etiam a vicinis Crotonienſibus & Peruſinis a fronte, & a proximis Phaliſcis a tergo,quos inter medii iacent.Nam cunctis Thuſcis dii deaeque ſunt Iupiter & Iuno:Soli Tyrrheni colunt Ianũ & Veſtam,quos lingua ſua vocant Ianib Vadymona, & Labith Horchiam. Ipſi quoque Romani fatẽtur Hetruſcos eſſe vetuſtiſſimos,& aureo ſeculò natos,aquibus aras,ritus,diuinationes,colonias & diſciplinas habuit priſca Italia, initio ſumpto a prima eorum tetrapoli dicta Hetruria, a qua illos Romani Hetruſcos cognominant. Non eſt igitur aduerſariis vlla via,qua probent eos Tyrrhenos a filio Atyos habere vel nomen, vel originem : ſed id nomen deſumpſiſſe a Turſibus. Quod ſi etiã ab hos venit Torebus filius Atyos, vtique non ab eo aduena nominati ſunt Tyrrheni indigenae,ſed econtrario ab eis Torebus fuit cognominatus,Tyrrhenus a Graecis. Igitur etſi totam Italiam coluerintGraeci,vt noſtri tradũt, ex ipſis tamen Lydis &Tyrrhenis viciniſque Romanis falſà eſſe oſtendimus, quae contraria his de Tyrrhenis multi,vt diximus,conſcripſerunt

FINIS

CONIECTVRAE. QVAEDAM IO. OPSOPOEI. IN. IVL. FRONTINI Lib. De Coloniis.

P.3,9. Legendum videtur, *Abellinum muro ducta colonia lege Sempronia*. Plinius lib. III. cap. v. *Oppida Abellinum, Aricia* &c.

v.14. Nihil reperio quod propius ad *Acerias* accedat quam oppidum *Acerrae*, quae Vafriae cognominabãtur, teste Plinio cap. XIIII. lib. III. & olim, vt Festus scribit, inter praefecturas referebantur

v.30. Post *ducta*, aut interiice vocem *colonia*, aut eandem ἀπὸ τοῦ κοινοῦ subaudi

v.32. Forte, *ducta colonia iussu Drusi Caesaris*, vt sequitur in *Calagna*

P.4,2. In *Abella* aliquid desideratur, populo scilicet debeatur ne iter nec ne

v.5. *Affile* nusquam inuenio. nescio an *Alfelle* scriptum fuerit, vnde Alfellani Italiae populi apud Plinium cap. XI. lib. III. quemadmodum ab Allife Allifani dicti sunt

v.14. Vir clariss. Cl. Puteanus in libro suo, ex quo hic expressus est, delet negatiuã *non*: recte, est enim auctoris verbis & menti plane contraria. Eadem inepte inculcatur postea in *Capua* & *Caudino* coloniis. vide pag. 31,5

v.21. Mallem sine pũcto legere, *lege Iulia milites ded.*

v.27. Hic deest vel pedum numerus, vel *non debetur*

v.32. Sic distinguendum putat Cl. Puteanus, *Capua muro ducta colonia Iulia Felix* &c. vt paulo ante, *Beneuentum muro ducta colonia Concordia*

P.5,5. Ad oram emendatum est, *a Sulla Felice.* fort.

leg.eſt, *Cap. Iuliae Felici.* nam coloniam Capuenſem dictam eſſe Iuliam Felicem hic ipſe auctor teſtatur. Haec Puteanus.

v.10.Forte, *adiudicatum*,vt *oppidum* referat.

v.25. Inter Italiae populos licet Caſtrimonienſes numeret Plinius, mallem hic tamen *Caſtrum nouum* quam *Caſtrimonium* legere; quod Liuius, Florus, & Paterculus Caſtrũ nouũ colonias deductas ſcribũt.

v.29.Vitiatum eſt huius coloniae nomen.Legendum forſan ex Plinio, *Cernete Mariana.* eius verba cap. v. lib. III. ſunt, *Capitulum, Cernetum, Cernetani qui Mariani cognominantur.*

P.6,1. Leguntalij *Collatia* pro *Cadatia.*Deliberandum tamen, an *Caedicia* ſcribendum ſit.eſt enim antiqua inſcriptio quae fert, COLONIS. SENVISSANIS. ET. CAEDICIANIS.

v. 6. Plinius xv. lib. III. commemorat Forum Popilij. Male hic ergo *populi* ſcribitur.

v.11. Lubens legerem *ager eius praemio militibus pro parte,*&c.ſed haec mera eſt coniectura.

v.13. Apud Paterculum lib.I.ſcribitur *Fabrateria:* & Plinium cap. v.lib. III.*Fabraterni Veteres, Fabraterni noui.*

v.31. Puteanus arbitratur *militis merito* legendum eſſe pro *militi mentitio*,vt paulo ante habetur.

P.7,1.Onuphrius legit, *Laurolauinium lege & conſecratione veteri manet.ager* &c.

v. 8. Idem legit *Lanuuium*, deinde *Augusteis,* mox *Augustana.*

v.14. Scribendum forte & interpungendum ſic, *Ligures Baebiani* & *Corneliani muro ducti* III. *virali lege.iter* &c. Plinius cap. XI.lib. III. *Ligures qui cogno-*

minantur Corneliani, & qui Bebiani.

v.17.Scribe *deducta a C.Caeſare.*

P.In plurali a probatis quibuſque auctorib.*Puteoli* vſurpatur.Plinius lib.111.cap.v. *Puteoli colonia, Dicaearchia dicti*

v.29.Lege *limitibus Sullanis*

P.9,2. Rectius ſcribetur *Sueſſa Aurunca.* Aurunci Latij, Arunci Baeticae populi fuerant.Liuius lib.ix. *Sueſſa Auruncorum fuerat*

v.20. Forte reponendum *limitibus Auguſteis in nominibus eſt aßignatus.* ita ſcribitur paginae ſequentis verſu primo.Sed & milites Auguſteos fuiſſe ex ſuperioribus colligi poſſet, vbi inquit pag. 5,20. *iuſſu Caeſaris Auguſti militi nominis ſui eſt renouatus*.niſi quis hic quoque tranſpoſitis literis *limiti* ſcribat.

P.10, v.8. Onuphrius legit *extructum,* pro *exſtinctum.*

v.29.Pro *Athenas*,ſufficio *Atinas*.Lucanorum populi mediterranei ſunt Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini &c. Plinio auctore.

v.31.Leg.*Gracchanis*.& v.32.ita diſting. *in Oriente, Kardo in Meridiano.*

P.11,6.Non dubito quin verum ſit, *Ager Conſentinus*: quia Brutiorum oppidum Conſentia eſt, non Conſtantia.

P.11,26.Infra p.32, 5. ſcribitur *Eclanenſis.* Vtrobique erratum reor, & ex Plinio *Aeculanenſis* reſtituendum. ſunt enim Aeculani populi Apuliae, cuius agri hic deſcribuntur.

v.22. Rectius habebit locus, ſi legas, *Item Hordona, Auſculinus, Arpanus, Collatinus, Sipontinus, Salpinus,*

& qui circa montem Garganum sunt, centuriis quadratis in iugera N. CC. lege Sempronia & Iulia. Et haec lectio ex pag. 31. & 32. confirmari potest, vbi *Ardona* legitur. Malim ego *Hordona.* vnde Hordonienses apud Plin. lib. III. cap. XI.

v. 27. Scrib. *& decumanis est* &c.

P. 12, 2. Primum verba haec, *iter populo non debetur,* repetita sunt ex fine prioris periodi: deinde ista, *legito Hyginum de constit. limitum,* sunt a librario. Caetera confer cum iis quae extant pag. 32, 21.

v. 13. Vox *corros iones* videtur corrupta. nam qui de agrorum limitibus scribunt, *scorosiones* seu *scorpiones* lapidum congeries vocare solent.

P. 13, 25. Leg. *vt infra monstraui,* ita corrigente Puteano.

P. 14, 12. Scribe, *per Kardines.* Mox Onuphrius legit, *lim. cent. fuerat assignata,* & statim, *numeris vncialibus termini sunt constituti.*

v. 28. Doctiss. Puteanus emendat, *distant à se,* pro *id est aut à se.*

P. 15, 29. Lege, *fecerunt gammatos.*

P. 16, 5. Plin. lib. III. cap. V. *Grauiscae.*

P. 19, 20. Recte in suo libro Puteanus *vbertatis* reponit pro *libertatis.* sed & *aestimio* scribendum erit, vt legitur infra pag. 32, 28.

v. 30. Puto haec, *alij cessa,* diuersae lectionis indicandae causa inserta fuisse.

v. vltimo, Ita legitur in fragmento de agris adsignatis; *Ager qui à fundo suo tertio vel quarto vicino situs est, in iugeribus iure ordinario possidetur, sicut est Interamna Palaestinae Piceni.*

P.20,7.Emenda, *Ager Firmopicenus lim.* &c. *per ingera ducena est aßignatus.*

v. 17. Scribe, *& palis ligneis sacrificalibus:* & v.20. *& riuorum tenor.* Sunt haec,vt & praecedentia pleraque,fere deplorata: nonnulla tamen curari poterũt ex fragmento quod Frontino subiecimus, de agris assignatis & constitutionibus limitum.

P.25,15.Repone, *spatulas cursorias.*

P.26,17. Pro *Eeicylanus,* lego *Aequiculanus.* errati causa fuit vitiosa pronuntiatio.

P.27,2.ex Plin.forte scrib. *Ficulensis,* vel *Ficolensis.*

P.28,12.Rectius *ostiensis,* vt est supra p.8,5.

P.30,26.Bouianum inter colonias recensetur supra 4,21.& Plinius lib. III. cap.XII. *Colonia Bouianum vetus, & alterum cognomine Vndecumanorum.*

P.31,9.Plinius ibidem scribit *Histonium.*

v.28.Arpe Apuliae oppidum. *Arpanus* igitur,non *Aspanus,* hic scribemus,eo modo quo supra p.11,22.

v.vltimo.Plinio dicitur *Compsanus.*

P.33,7. Fere vbique in hoc tractatu *o* pro *v* vsurpatur: vt *Brondisinus, Botontinus, Rodinus, Ydrontinus:* cum vulgo per *u* proferantur, *Brundisinus, Butuntinus, Rhudinus, Hydruntinus.* Plinius lib. III.cap.XI. *Basta oppidum & Hydruntum.* Deinde *Pediculorum oppida, Rhudiae, Egnatia, Barion.* Et sub finem capitis, *Calabrorum mediterranei, Argentini, Butuntinenses.*

P.55,25. Leges rectius, *tum filiam suam Romam.* in fine nanque libri primi expresse id notatur, *Roma filia Itali.*

FINIS.

IN. IVL. FRONT. DE. COLONIIS, ET RELIQVA OPVSCVLA.

FINIS

Typis mandabat Ioannes Charron Typographus, Anno domini 1588. x. kalend. Ian.

ERRATA

Libro primo pag.15,v.25.virgulā pone post *primū:&* pag.20,8.post *eras*. P.21,29.*pomeriū*.P.33,6.*paululū*.P.50, 7.*minore*.P.60, 31.dele punctum post *portas*. P. 67,29.scribe *F.M.* P.72 2.*vocetur*. P.77,12. SILICESTERN. P.82,5.*lapidem,fuit*. P.88,1. *Gabiusa*. P.51,18. Loco interrogationis repone punctum. P.106,22.*Ab vrbe*. P.107,18.*vrbe* & v. 23.*prooemio*. P.108,12.*protendebatur,Ard*. P.127,28.inuerte parenthesis notam. P.128,5.leg.*solemnibusque*. P.129,18. dele punctum post *earum*. P.136,2 ante *ex* expunge virgulam mox v. 20. distingue post *opinatur*.v.24.leg.*nouā vi i*. P.140,15.minuscula litera *medium*. P.141,6. *Collis hortulorum:&* P.142,28 *est.Cal*. P.152,2.*que*. P.153,15 *ad Verr*. P.165,4.*Commod* P.183,2.*Equi* P.194,25.*Callaici*.P 210,2. dispunge voculas *in his*.P.216,23.scribe *Anio*. P.230,7.*Aequimaelium*. P.235,10. *matris Rumae*.P.236,14.*Martis*.P.243,19.*Tasaria*.P.248,7 *Areae*.P.249 16.*Mineruium*.P.250 22.Matris. P.268,4.*Colossae*:& v.9. *Naumachiae* In origine gent.Rō P 23 21.scr *tuearis*. In Frontino de aquaed.P.26,32. distingue post *Tepula* P.29,7.Scrib.*in Senatu Lepido pr*. v.29. *Cassius Lōginus,qu*. P.32,18.*Iuliano*.P. P.v.22.*Curtio*. P.37 13.maiuscula littera *Camp*. P.45,18.*depressior,non* P.48,2,*inueniri*. P.50,1.*excepta, veloc*. P.54,12 *decem octo* P.56,20 *fullonicis* P.61,8 *Telesino*

Libro secundo pag 12,23.scribe *primum* P 20,24. dele duo puncta ante *cum*. P.22 3.lege *constituit* P.23,5.expunge distinctionem P.25,8 leg. *tribuum*.v.16.*comitiis*.P 27,25 *committere*.P.35,31.*lacte* P.37 28 *dapem. Inde*.P.39,6.*corona,qu*. P 43,9 *sunt,vt*.P 51,8 *Flamines*. P.52,16 *Langerosque*.P 55,8.*aperte*.P 56,7.*qui a st*.P.59,3. CAECILIO. P.79,2 *Tacitus lib*. P 97,15 *neque*.v. 30.*vestae* P 99 6.interpunge ante *Certe*. P.104, 9 *aetas*.v 24 *inis,abr* P 107,10.*toto orbe*.P.110,29 *aiunt*. P.114,8 *vocibus,ad*.P.117,9.*Palladium* P.118,6.*aeneum*. P. 9,8,*quoddam*.v.11.*quia* P 130,22.*temp*.P.133,9 dele *en*.P. 141,26. dele punctum. P.144,19.leg. *sacerdotium*. P 147,8 *abluebant*.P.149,21.SACERDOTE P 151,12. *epulones.At*.P.184,22.*Cloacinā*.P.191,7.*vetuls*.P.194,4.*monid*.P.209,14. *dextrorsus*.v.17.*etiā*.P.211,16 *illis temp*.P 222,11.*hae* P 233,4.*fuit*.p.151 15 *reperiantur,m* P.253,28.CRESCENTIVS. P.261,16.*Aeneae*.P. 69. 11.*ex censu*.P.272,19 *accensum*.P 275,17.*temporibus* P 288,16.*Tulliam*. P.289,20.*Coriolanum*. P.297,28 *cuibus ademissent* P 321,28 *Tiberim* P.322,23. STLITIB. P.339,25.*Corneliae Dir*.P.347,3.*potestate*. P. 367,20.*gradu,sed*.

Librotertio,pag.17,28.lege *Ambusto*.v.31.*Tiburtes*.p.27,19.*deterrite*. p 36,31. vnicum punctum pone.p.39,3.leg *lacessentibus*, p.46, 12.*incolarum* p 47,13.*supererat* p.93,22 *Priuernum*.p.95,12 *didici* p.97,10. PATRONO.p 100,18.*creare*.p 103,22.*rem ipsam* p.114,32 *ratione* p.125, 4 *Cynosc*.p 127,12.*iniuriis* p.145,dele *pater*.p.173,20 Scribe *Tingin:ana*. p.176,32.*Augusto*.p 186,5 *Legiones*. p.194,4 *aggressus*. p 198,25. *tertio*. p 207 26.*Rauennate* p.215,23&.24.*Pyrene*.p.222,19 *calidae* p.234, 7 *Cilicia* p 247,1. *Prouincia*. p.263,30.*detrectabant,inc*.p.283,15. *Gallias* p.284, 32.*Theodosio*.In libro de coloniis p.3,5.*deducta.iter*.p.6,18.*debetur ager*.v.26.*censitus*.p.7,25.*miles*.p.10,7.*Vlubra*.v.10.*colonia iussu*.v.21. *assignatus:ab*.p.11,23.in ora libri,*& Herdona Ansculanus*.p.15,8.*decisionisve caussa,inter se sunt censiti* p.16,29.in margine,*Glossema puto id inu*.p.17, 4.*censuerat D*.p.18,13.*acceperint*.v.28.*Etruriam*. p.20,12.*Aternensis*. v.26. *nouerca*.p.22,11.*praeerit* p.23.1.*augusteis,st* p.42,20. *monumenta,rim*. p.28, 30.*sacrificalibus*.p.33,16 DE COL.v.27.*post Romam*.p.34,18.*Carseoli*.p.35 30.*Neptunia* p.40,29 *Viscea,Lept*.p 43,31.dele punctum.p.48,4. *ex Attica* v.9.*Liguriam*.p.49,21. *Larteianum*.p.62,2.*Parmam*